

ΝΕΟ ΣΧΟΛΕΙΟ

Νέα Παιδαγωγική-Σχολική Πράξη

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ : ΧΑΡΗΣ ΠΑΤΣΗΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελ.
ΧΑΡΗΣ ΠΑΤΣΗΣ: Δέκα μέρες στη πατρίδα του Πεσतालότσι	289
Θ. ΧΑΡΑΛΑΜΠΙΔΗΣ: Ἡ Ἐκπαιδευτικὴ πολιτικὴ καὶ οἱ βασικὲς ἀρχὲς τῆς	293
ΕΥΡΗΜ. ΣΟΥΡΑΣ: Ἡ διοργάνωση τοῦ λαϊκοῦ σχολείου σὲ συγχρονισμένους παιδαγ. βάσεις	304
Γ. ΣΑΡΡΗΣ: Παράγοντες ποὺ συνθέτουν τὸ πρόβλημα τῆς ἀγωγῆς	309
Ι. ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΠΟΥΛΟΣ: Τὸ νηπιαγωγεῖο ἀναπόσπαστο μέρος τοῦ ὅλου ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος	317
ΚΩΝ(Ν)ΟΥ ΜΙΧΑΛΗΣ: Τὸ παιδί ἐπιδιώκει τὴ ζωὴ	319

ΕΤΟΣ ΙΖ' - ΤΕΡΧΟΣ 208

ΑΠΡΙΛΙΟΣ 1967



ΓΙΑ ΣΑΣ ΚΑΙ ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ ΣΑΣ

Ἀποκτήστε ὅλοι τὰ «Λεξικά Ξένων Γλωσσῶν» τοῦ ΧΑΡΗ ΠΑΤΣΗ ποὺ ἔχουν συνταχθῇ γιὰ πρώτη φορά στὴ Δημοτικὴ Γλῶσσα

ΧΑΡΗ ΠΑΤΣΗ

(Ἀ' χρυσὸ Μετάλλιο Παιδείας)

ΛΕΞΙΚΑ ΞΕΝΩΝ ΓΛΩΣΣΩΝ

- Μία πρωτοφανὴς ἔκδοση, στερεότυπη, τυποποιημένη γιὰ τὶς 4 βασικὲς Ξένες Γλώσσες (ΑΓΓΛΙΚΗ — ΓΑΛΛΙΚΗ — ΓΕΡΜΑΝΙΚΗ — ΙΤΑΛΙΚΗ).
- Τὰ λεξικά ποὺ χρειάζονται ὅλοι οἱ σύγχρονοι Ἕλληνες: ἐπιστήμονες, ἐκπαιδευτικοί, σπουδαστές, τουρίστες, ἐμπορεύμενοι, μετανάστες.
- Γιὰ πρώτη φορά στὴν ἀπλὴ Νέοελληνικὴ (Δημοτικὴ) Γλῶσσα μὲ 66.000 λέξεις τὸ καθένα καὶ μὲ ὅλους τοὺς σύγχρονους ἐπιστημονικούς, τεχνικούς καὶ ἐμπορικούς ὅρους.

ΣΕΙΡΑ ΠΡΩΤΗ

**Ἀγγλοελληνικὸ
Γαλλοελληνικὸ
Γερμανοελληνικὸ
Ἰταλοελληνικὸ**

ΣΕΙΡΑ ΔΕΥΤΕΡΑ

**Ἑλληνοαγγλικὸ
Ἑλληνογαλλικὸ
Ἑλληνογερμανικὸ
Ἑλληνοϊταλικὸ**

- Τὰ 4 Λεξικά τῆς α' σειρᾶς τὰ παραδίδομε ἀμέσως.
- Τὰ 4 Λεξικά τῆς β' σειρᾶς θὰ παραδοθοῦν τέλη Σεπτεμβρίου ἐ.ε.
- Τιμὴ κάθε τόμου δραχ. 200. Ὀλόκληρῃ τῆς σειρᾶς δραχ. 1.600.
- Στοὺς συνδρομητὲς τῆς «ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑΣ» παραδίνονται μόνον μὲ 1.200 δραχ.
- Σὲ ὅσους ἀγοράζουν ὁλόκληρὴ τὴ σειρὰ τῶν 8 Λεξικῶν Ξένων Γλωσσῶν δίδονται ΔΩΡΕΑΝ καὶ οἱ 4 ἀντίστοιχες Μέθοδοι Ξένων Γλωσσῶν (μὲ πληρωμὴ μόνον τῶν δετικῶν).

"ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΙΚΩΝ ΕΚΔΟΣΕΩΝ,"

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ 64 — ΤΗΛ. 630-831 — ΑΘΗΝΑΙ

"ΝΕΟ ΣΧΟΛΕΙΟ"

ΜΗΝΙΑΙΟ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

Διευθυντής: ΧΑΡΗΣ ΠΑΤΣΗΣ

ΕΤΟΣ ΙΖ' — ΑΠΡΙΛΙΟΣ 1967 — ΤΕΥΧΟΣ 208

Ἐντυπώσεις ἀπὸ τὴν ὀμορφὴ Ἑλβετία

ΔΕΚΑ ΗΜΕΡΕΣ ΣΤΗΝ ΠΑΤΡΙΔΑ ΤΟΥ PESTALOZZI ΚΑΙ ΤΟΥ ΕΡΡΙΚΟΥ ΝΤΥΝΑΝ

Ἐντυπώσεις τοῦ Δ)ντοῦ τοῦ «ΝΕΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ» κ. ΧΑΡΗ ΠΑΤΣΗ

(Συνέχεια ἀπὸ τὸ προηγούμενο)

ΕΝΑ ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝΙΑΤΙΚΟ ΤΡΑ-
ΠΕΖΙ ΣΤΗ ΓΡΑΦΙΚΗ ROLLE

Ὅρα 9 μ.μ. Τὸ βράδυ τῆς παραμονῆς τῶν Χριστουγέννων βρισκόμαστε ἀκόμη στὴ Γενεύη. Ἡ κίνηση στὴν πόλιν ἔξακολουθεῖ νὰ εἶναι ζωηρή. Μὰ καθὼς οἱ ὥρες περνοῦν, ὁ κόσμος ἀρχίζει νὰ ἀραιώ-
νῃ. Συγκεντρώνονται στὰ σπίτια τους νὰ γιορτάσουν τὴ μεγάλη γιορτὴ τῶν Χριστουγέννων σὲ μιὰ ἡσυχὴ οἰκογενειακὴ ἀτμόσφαιρα. Καιρὸς νὰ ἐγκαταλείψουμε καὶ ἐμεῖς τὴ Γενεύη γιατί εἴμαστε καλεσμένοι νὰ περάσουμε τὰ Χριστούγεννα σὲ μιὰ γειτονικὴ πολιτεία, τὴ ROLLE, ὅπου συ-
γενεῖς καὶ φίλοι μᾶς περιμένουν.

Ὀλοταχῶς λοιπὸν, γιὰ τὴ ROLLE. Ὑ-
πάρχουν δύο δρόμοι γιὰ νὰ φτάσουμε ἐ-
κεῖ: Ὁ παραλιακὸς ποὺ ἀκολουθεῖ τὰ γρα-
φικὰ ἀπορροαῖα τῆς Λεμάν, καὶ ἡ νέα
διεθνὴς λεωφόρος ποὺ, ξεκινώντας ἀπὸ τὸ
PALAIS DE NATIONS, εἰσέρχεται ἐνδεχομένως

Γενεύη μὲ τὴ Λωζάνη. Ἡ λεωφόρος αὐ-
τὴ ἀπέχει 200 — 500 μ. ἀπὸ τὴ παρα-
λία τῆς λίμνης, σὲ παράλληλη πορεία. Στὸ
μέσο τῆς διαδρομῆς Γενεύης - Λωζάνης
καὶ ἀκριβῶς στὸ μυχὸ ἐνὸς ωραίου τεχνη-
τοῦ λιμανιοῦ βρίσκεται ἡ ROLLE.

Ὅρα 9.30' μ.μ. Ἐνα δυνατὸ φρενά-
ρισμα μπροστὰ στὴν αὐλόπορτα ἐνὸς συγ-
κροτήματος σπιτιῶν μᾶς κάνει νὰ καταλά-
βουμε πὼς φθάσαμε κώλας στὸν προορι-
σμὸ μας. Σὲ μιὰ μετάλλινη ταμπέλα, ποὺ
γυαλίζει μέσα στὸ φῶς τῆς νύχτας, δια-
βάζουμε τὴν ἀντρέσσα: DR. FERNAD
GARIN. Εἶναι ὁ οἰκοδεσπότης ποὺ θὰ
μᾶς φιλοξενήσει. Πατέρας ἐνὸς ἀξιοσ-
γιοῦ τοῦ Ἑλβετοῦ ἀτομικοῦ Ἐπιστήμονα
HENRI GARIN ποὺ ἔχει παντρευτῇ τὴν
Ἑλληνίδα παιδαγωγὸ Ἐμμη Πάτση. Στὰ
πεθερικά της λοιπὸν θὰ φιλοξενηθοῦμε ἀ-
πόψε. Ἐμεῖς ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα καὶ ἐκεῖνοι
ἀπὸ τὴ δική τους κρατεῦσα, τὴ Βέρνη,
ὅπου ὑπηρετοῦν, δώσαμε τὸ πρῶτο μας
ἑλληνοελβετικὸ ἀπογευματινὸν τῆς Γενεύης

ΝΕΟ ΣΧΟΛΕΙΟ

ΚΟΣΜΗΤΕΙΑ

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ ΑΡΧΕΙΟΥ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ

ΔΩΡΕΑ

ΗΜΕΡΟΜ.

ΑΡΙΘ.

289



(και μαζί τους περιεργαστήκαμε τη πόλη) και νάμαστε τώρα μπροστά στην αυλόπορτα του πατρικού τους σπιτιού, στο άρχοντικό των GARIN. Πραγματικά μās περιμένουν με ανυπομονησία, γιατί είχαμε καθυστερήσει πολύ στη Γενεύη.

Η αυλόπορτα ανοίγει. Το αυτοκίνητό μας παρκάρει πλάι και ανάμεσα στα άλλα αυτοκίνητα της οικογένειας των GARIN. Πειρικυκλώνουν το αυτοκίνητό μας. Φιλιά! Φιλοφρονήσεις! Χαρές! Μās οδηγούν και μās υποδέχονται σε μια όλοφωτιστη μεγάλη σάλα, στολισμένη Χριστουγεννιάτικα, ή οικοδέσποινα κυρία CHISLIN GARIN με το σύζυγό της κ. FERNARD και τις δυο κόρες της, την PEPINO και τη DUKT (μια τρίτη κόρη τους, γιατρίνα ή CHRISTNAN μετεκπαιδευέται στην Αμερική). Μās υποδέχονται, επίσης, το ζεύγος των προπαππούδων, συγγενείς από τη γενιά της οικοδέσποινας (το γένος TISSOT, μās από τις πιο γνωστές Ελβετικές οικογένειες) και ο Κουίν, ο πιστός σκύλος των GARIN που δεν έννοει να εγκαταλείψει το σαλόνι αλλά μās υποδέχεται κι αυτός εγκάρδια με τον τρόπο του. Άλλωστε, μαζί μας είναι και τα εγγόνια και τα δισέγγονα των GARIN από το ζεύγος HENRI - EMMY: Ο Ντομνίκ, ή Έβελν και ή Άνν. Και ο Κουίν, που έχει καιρό να δει τα παιδιά, με τα οποία κάνει λαμπρή συντροφιά τα καλοκαίρια στη ROLLE, χαιρείται περισσότερο κι αυτός για την αποψινή ανεπάντεχη επίσκεψη.

★

Στο μεγάλο σαλόνι των GARIN επικρατεί ή χαρά μās και κάποια επισημότητα. Για πρώτη φορά βλέπετε, μās φιλοξενούν στο σπιτικό τους. Μιλούν όλοι χαρούμενα κι ευδιάκριτα τη γαλλική γλώσσα με μια εξαιρετική προφορά, τέτοια που χαρακτηρίζει τους κατοίκους της γαλλόφωνης Ελβετίας, ίσως κιόλας για να διευκολύνουν και μās τους φιλοξενομένους που ξέρομε μέν τα Γαλλικά αλλά με το δικό μας σχολαστικό - βιβλιακό τρόπο που μάθαμε στα σχολεία μας. Στο χρονικό διάστημα της παραμονής μου στην Ελβετία κατάλαβα πολύ καλά πόσο μεγάλο είναι το

χάσμα ανάμεσα στη γνώση μιας ξένης γλώσσας από βιβλία και στη πρακτική — μέσα στη ζωή — εκμάθησή της. Κι όμως, διαπίστωσα με ικανοποίηση ότι, όταν έχεις έστω και σχολικές γερές βάσεις σε μια ξένη γλώσσα, τη μαθαίνεις — στη χώρα που μιλιέται — πολύ καλύτερα από το να άρχιζες πρακτικά π.χ. σαν ένας ξογάτης. Σε δέκα - δεκαπέντε ημέρες στην Ελβετία είχε λυθεί έντελως ή γλώσσα μας και με το τεράστιο ποσό του λεξιλογίου που κατείχαμε νομίζαμε — κι ήταν αληθινό σε μεγάλο βαθμό — πως υπερτερούσαμε καταπληκτικά από τους περισσότερους ντόπιους! Άς είναι όμως. Άλλη φορά θα μιλήσουμε γι' αυτό το θέμα.

Μας άρκει τώρα το γεγονός πως βρισκόμαστε την παραμονή των Χριστουγέννων φιλοξενούμενοι στο σαλόνι ενός γνήσιου Ελβετικού σπιτιού με πατριαρχικές συνήθειες.

Στη μια πτέρυγα του άρχοντικού τους κατοικεί το ζεύγος των προπαππούδων, στη μεσαία, αυτή που βλέπει προς τη λίμνη Λεμάν (όπου φιλοξενούμαστε) κατοικούν οι γονείς. Ένα διαμέρισμα της κεντρικής αυτής πτέρυγας παραμένει πάντοτε διαθέσιμο και μια τρίτη πτέρυγα είναι νοικιασμένη.

Η ώρα όμως προχωρεί. Περνούμε στη μεγάλη σαλοτραπεζαρία. Ένα μεγάλο επίμηκες τραπέζι μās περιμένει. Το Ελβετικό έθιμο δεν προβλέπει παρουσία παιδιών μαζί με τους μεγάλους. Έχουν χωριστό τραπέζι για τα παιδιά. Όμως για άποψη, προς τιμή μας προφανώς, δλόκληρη ή οικογένεια των GARIN, μικροί και μεγάλοι, παρευρίσκονται στο ίδιο τραπέζι. Κυριαρχούσα μορφή: ο μικρός μοναχογιός, μοναχοεγγονός και μοναχοδισέγγονος Ντομνίκ. Μοναδική τύχη! Ο προπαππούς GARIN έχει ένα γιό τον πατέρα του HENRI, τον γιατρό FERNARD GARIN, διευθυντή χειρουργικής κλινικής στη ROLLE. Αυτός έχει ένα γιό τον HENRI (και τις τρεις κόρες που προαναφέραμε). Ο HENRI ένα γιό, τον Ντομνίκ (και τις δυο κόρες που προαναφέραμε). Κάθε γενιά των GARIN συνεχίζεται από

ένα γιό! Τελευταίος είναι ο Ντομνίκ πέντε ετών.

Ο ευτυχής αυτός διάδοχος των GARIN με τις δυο αδελφές του (Έβελν τριών ετών και την Άννα δυό ετών) δίνει τη νότα του στο Χριστουγεννιάτικο ρεβεγιόν στο άρχοντικό των GARIN στη ROLLE και με τη δική μας επιδοκιμασία δεν αφήνει κανένα άλλο να έχει πρωτοβουλία. Όσο τόσο πειθαρχεί κι αυτός στο έθιμο και όλοι μαζί απολαμβάνουμε τα εξαιρετικά εδέσματα της οικοδέσποινας. Πρόπει όμως να σās πως ότι στο Ελβετικό τραπέζι κυριαρχούν οι σουπες. Πολλών λογίων σουπες και ζωμοί σερβίρονται στο τραπέζι. Όπου κι αν βρεθής θα σου σερβίρουν πρώτα ένα είδος σουπας κι άφθονο γάλα, καφέ, τσάι. Μεγάλες ποσότητες καταναλώνονται από τα είδη αυτά (όχι όμως οινοπνευματώδη ποτά) και οι σαλάτες άφθονες. Ίδιως ένα περιεργο είδος σαλάτας άσπροδερεής και γλυκιές όχι σαν το δικό μας μαρούλι. Τη συνθίζεις όμως άμέσως. Ένα άλλο άσυνήθιστο έδεσμα που προσφέρουν είναι φλούδες από λεπτοκομμένο κρέας στεγνωμένο στον αέρα. Τέλος και τα ζαμπόν και κρέατα μαγειρεμένα προσφέρονται αλλά μόνο βραστά ή ψητά κι όχι καρυκευμένα κατά το δικό μας άνατολίτικο τρόπο. Στη συνέχεια των έντυπώσεών μας θα γράψουμε λεπτομέρειες για την Ελβετική και γενικά για την Ευρωπαϊκή κουζίνα όπως τη γευτήκαμε στη διάρκεια του παξιδιού μας.

Στο τραπέζι των GARIN προς μεγάλη μας έκπληξη έχουν παρατεθεί και μερικά άνατολίτικα φαγητά, ίσως με έμπνευση και έντολή του HENRI, μια καλοψημένη γεμιστή γαλοπούλα στο φούρνο, μερικά μεζεδάκια και το ποθητό άλατοπίπερο!

Το δείπνο πέρασε ευχάριστα μέσα σε μια ζωντανή Χριστουγεννιάτικη ατμόσφαιρα αφού τα παιδιά άκουσαν από τον παππού τους FERNARD μια όμορφη Χριστουγεννιάτικη ιστορία που τελειώνει με την προτροπή να πάνε στο τζάκι του χειμεριού διαμερίσματος και να αφήσουν τα παπούτσια τους εκεί γιατί ο PERE NOELE, ή ο SAINT NICOLAS θα

περνούσε τη νύκτα να τους αφήσει δώρα!

Τα παιδιά έφυγαν διακριτικά και έκαναν «έφαρμογή της διδασκαλίας» του παππού τους. Παρακολουθώ τη σκηνή. Με σοβαρότητα και κατανύξη οι μικροί μπόμπιρες τοποθετούν τα παπούτσια και τις γαλότσες τους στη σειρά κάτω από το τζάκι. Με την ίδια σοβαρότητα και διακριτικότητα ή γιαγιά τους οδηγεί τα εγγόνια της στα ιδιαίτερα δωμάτιά τους. Οι GARIN έχουν άστηγες παιδαγωγικές αρχές. Κάθε παιδί έχει το δικό του δωμάτιο. Δεν κοιμάται στο δωμάτιο των γονιών του. Και κάτι ακόμα πιο τολμηρό. Τα παιδιά κοιμούνται, χειμώνα καιρό, με άνοιχτά παράθυρα! Μου δόθηκε ή ευκαιρία να κάνω παρατηρήσεις στο ζεύγος των νέων GARIN, όταν, λίγες ημέρες άργότερα, βρισκόμαστε στο Λεύξεν (στις κεντρικές Άλπεις) όπου κι εκεί τα παιδιά κοιμήθηκαν με άνοιχτά παράθυρα, ενώ το χιόνι έφτανε σε 3 μέτρα ύψος κι έγλυφε το περβάσι των παραθύρων. Η συζήτηση που έγινε είχε καθαρά παιδαγωγικό χαρακτήρα, αλλά ή άπόλυτη όμορφιά του ζεύγους στο ζήτημα αυτό με άφώπλισε έντελως! Φαίνεται πως οι Ελβετοί έπειδή ζούν μέσα στο χιόνι, δεν το φοβούνται! Είπα ότι ή τέτοια συμπεριφορά των γονιών θα θεωρούνταν «άναισθησία» και «άστοργία» στην Ελλάδα, αλλά τελικά... πείστηκα πως μπορεί να μην έχω δίκιο!

★

Η ώρα όμως περνά και δεν υπάρχει καιρός για τέτοιες σκέψεις ή μάλλον συνέχισα τους ρεμβασμούς μου, όταν σε λίγο άποχωρήσαμε καθένας στο δωμάτιό του. Ευτυχώς σε μένα είχε διατεθεί ένα όμορφο δωμάτιο στην προς τη λίμνη πτέρυγα του άρχοντικού των GARIN.

Άλλά πού να με πιάσει ύπνος! Όνειρεύόμουν άξυπνητός!.. Η νύχτα λίγο συννεφιασμένη. Άλλά άπληρο άστροφεγγιά, στο πέρα προς το γαλλικό Έβιάν κομμάτι του ουρανού. Άνοιξα διάπλατα το παράθυρόφύλλο κι άρχισα να ρεμβάζω.

Σκεπτόμουν! Και τί δεν σκεπτόμουν!.. Μπροστά μου και πέρα μακριά άντικρύζω τις όχθες της Λεμάν να γλύφουν τα γαλλικά βόρεια σύνορα. Παρέκει έγ-

γίζουν τα 'Ιταλικά. Κι αρχίζει μετά ή μεγάλη καμπύλη της λίμνης να στρέφει προς το Μοντραί, το Βεβέ, το Πυγύ, τη Λωζάνη και, περνώντας μπροστά από το παράθυρό μου, να κλείνει μέσα στη Γενεύη, εκεί στις καγκελογέφυρες που αρχίζει ο Ροδανός. Ναι εκεί που ταίσαμε το απόγευμα τους κύκλους!

Σκεπτόμουνα και τί δεν σκεπτόμουνα!.. Πώς βρίσκομαι στη πατρίδα του Πεσταλότσι, του Ντυνάν, των μεγάλων παιδαγωγών και των μεγάλων ανθρωπιστών και το καντόνι της VAUD, της χιλιотраγουδισμένης Λεμάν που γλύφει άπαλά τη γραφική παραλία της ROLLE.

Μπροστά μου, ακριβώς, διακρίνω ένα τριπλό αρχαίο πύργο που, καθώς έμαθα, ήταν άλλοτε ιδιοκτησία κάποιου προγόνου των GARIN και που τον απαλλοτρίωσε το κράτος για να το χρησιμοποιήσει σαν σχολικό διδακτήριο. Πραγματικά, με πολλές μεταρρυθμίσεις έχει γίνει τώρα ένα θαυμάσιο λύκειο με τεράστια αίλη και πάγκο όπου μορφώνονται οι έφηβοι της ROLLE.

Κάτω από το παράθυρό μου βλέπω να περνά ο παλιός γραφικός δρόμος Γενεύης - Λωζάνης. Αυτός διασχίζει τη ROLLE στο κέντρο, ενώ ο καινούργιος, από τον οποίο ήρθαμε αποβραδινά απέχει 200 μέτρα από το κτήμα των GARIN.

Οι GARIN έχουν το αρχοντικό τους ακριβώς τη γωνιά του πριν από τον πύργο πάγκου και τα παράθυρά του (το προσκινό του μέρος) βλέπουν κατάντικρυ την προκυμαία της Λίμνης. Ένώ το μέρος του κτήματος, με τον όπωρόνα, το μελισσόνα, τον ανθόκηπο και τη δεξαμενή ξαπλώνεται προς τα πίσω, προς την κατεύθυνση της νέας οδού. Σχεδόν κατέχει το τετράγωνο ανάμεσα στον παλιό και καινούργιο δρόμο. Ένας ψηλός μαντρότοιχος χωρίζει τον κάθετο δρόμο που ενώνει τη ROLLE με τη διεθνή λεωφόρο. Στην μικρή αίλη της εισόδου του σπιτιού μια πανύψηλη ιτιά με τα καμαρωτά βαρύφορτα κλαδιά της δίνει το δικό της τόνο, στολίζοντας το κενό που αφήνουν οι δυο έσωτερικές πτέρυγες του αρχοντικού. Τα καρποφόρα δέντρα είναι κάθε λογής. Μη-

λιές, αχλαϊδιές, ροδιές, συκιές, βερυκοκιές, δαμασκηινίες. Μέτρησα και 18 κυψέλες μελισσών. Υπάρχει και τεχνητή λίμνη στα περιβόλι για να παίζουν τα παιδιά το καλοκαίρι. Όπως υπάρχει και ειδικό δωμάτιο παιγνιδιών για τα παιδιά. Όπου συναντάς όλα τα παιγνίδια που έχουν αγοράσει οι GARIN για τα παιδιά τους, από τα πιο παλιά ως τα πιο καινούργια.

Άλλα ή νύχτα προχωρεί κι είναι καιρός να το πάρω απόφαση. Λίγος ύπνος θα κάνει καλό. Κι ίσως κοπάσει για λίγο το όργιο της ξαναμένης φαντασίας μου από τα ώραία και θαυμαστά δημιουργήματα της φύσης και του ανθρώπου που αντικρύζει. Τα φώτα της όμορφης ROLLE, λαμπυρίζουν τον κεντρικό της δρόμο. Κατατόλιστα και δλόφωτα τα καταστήματα. Όλα τονίζουν τη μεγάλη Χριστουγεννιάτικη ημέρα που ξημερώνει. Μια τελευταία ματιά ακόμη προς τις άχνες γαλλικές άττες της Λεμάν και παράδοση άνευ όρων στο γλυκό Μορφέα.

ΕΠΙΣΚΕΨΗ ΣΤΑ ΠΕΡΙΧΩΡΑ ΤΟΥ ΚΑΝΤΟΝΙΟΥ ΤΟΥ VAUD

Το πρωί ξύπνησα κάπως άργά. Μια ώραία λιακάδα, σπάνια για την Έλβετία σκόρπιζε τη χειμωνιάτικη θαλπωρή στο καντόνι του VAUD. Ο HENRI θα πήγαινε στο Μοντραί για να επισκεφτεί συγγενείς του και να τους φέρει να περάσουμε το βράδυ μαζί. Οι GARIN και οι συγγενείς τους συνηθίζουν, όρισμένες ήμερομηνίες το χρόνο, να συγκεντρώνονται και να δίνουν οικογενειακό κονσέρτο. Όλοι τους παίζουν ένα όργανο. Ο πατέρας βιολί. Η μητέρα πιάνο. Η DUKY φλάουτο, ή PEPINO φυσσαρμόνικα, ο HENRI βιολαντζέλο. Στο σπίτι τους υπάρχει ειδικό δωμάτιο για τα μουσικά όργανα. Εκεί συγκεντρώνονται για το οικογενειακό κονσέρτο.

ΧΑΡΗΣ ΠΑΤΣΗΣ

ΝΕΟ ΣΧΟΛΕΙΟ

Η ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΟΙ ΒΑΣΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ ΤΗΣ

Υπό ΘΕΟΔ. ΧΑΡΑΛΑΜΠΙΔΗ, τ. Δ) του Μαρασλείου Παιδ. Ακαδημίας

«Η διαπαιδαγώγησις — το κλειδί της ευημερίας» είναι το πόρισμα μιάς διασκέψεως τώ "Ηνωμένων Έθνών, που έγινε τελευταία, καθώς μας πληροφορεί ή κ. Β. Τσουδερού - Παπαδάτου σ' ένα ώραίο άρθρο της μ' αυτόν τον τίτλο.

Ας μάς επιτραπή να παραθέσω μερικές γραμμές ακόμη από το άρθρο αυτό που άπηχει τα πορίσματα αυτής της διασκέψεως σαν εισαγωγή στο θέμα μας: «Εκπαιδευτική Πολιτική και οι βασικές της αρχές».

«Κανείς παράγων δεν είναι περισσότερο κρίσιμος (υπεύθυνος) για την καρυστέρηση της οικονομικής ανάπτυξεως μιάς χώρας, όσον ο παράγων «άνθρωπος». Παρ' όλες τις έφευρέσεις και τις ηλεκτρονικές μηχανές, ο άνθρωπος παραμένει ο κύριος μοχλός της οικονομικής ανάπτυξεως. Υπολογίζεται ότι τα 80% της οικονομικής ανάπτυξεως των προηγμένων χωρών όφειλονται στις επενδύσεις στον ανθρώπινο παράγοντα».

«Προτεραιότητα θα πρέπει να δοθή στις πνευματικές επενδύσεις...».

«Το Κράτος που παραμελεί τον τομέα αυτόν έγκληματεί και την ποινη θα την έκτιση στο μέλλον παραμένοντας μεταξύ των υπαναπτύκτων...».

«Καμμία τεχνική βοήθεια δεν κατέχει τη μαγική ράβδο που... θα χάριση μιά θέση μεταξύ των ανεπτυγμένων σ' ένα άνθρωπο κατεστραμμένο υπό υποσιτισμό, ή που υποφέρει από έλλειψη νώσεων, εάν ά μόνα έφοδιά του εναι τα λίγα γράμματα του δημοτικού σχολείου».

«Υπολογίζεται ότι ή δημοτική εκπαίδευση αύξάνει την παραγωγικότητα των ανθρώπων κατά 40%, ή μέση εκπαίδευση κατά 100% και ή πανεπιστημιακή μόρφωση 300%».

«Η συμμετοχή όλου του πληθυσμού είναι απαραίτητη για την μεταμόρφωση μιάς χώρας χαμηλής παραγωγικότητας,

πτωχών συνθηκών υγιεινής και καθυστερημένης κοινωνικής διαρθρώσεως σε μιά προηγμένη κοινωνία με ύψηλό βιοτικό επίπεδο και παραδεκτή ζωή για όλους».

«Οι Κυβερνήσεις καλούνται να κατανοήσουν ότι οι επενδύσεις στην εκπαίδευση, όταν προγραμματίζονται με περίσκεψη, όχι μόνο δεν είναι πολυτέλεια, αλλά αποτελούν σώφρονα οικονομική πολιτική και βασική προϋπόθεση ευημερίας».

Πρωταρχική λοιπόν σημασία όφείλομε να δώσωμε στην Παιδεία και ιδιαίτερα στον τομέα της εκείνον που ονομάζομε «Εκπαιδευτική Πολιτική», καθώς θα εξετάσωμε παρακάτω.

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΟΙ ΒΑΣΙΚΕΣ ΤΗΣ ΑΡΧΕΣ»

Αφορμή για την παρούσα όμιλία μου έδωσαν οι έμπεριστατωμένες ανακοινώσεις διάφόρων κοινωνικών παραγόντων περί αναδιοργάνωσης των Άνωτάτων Οικονομικών Σπουδών στη χώρα μας, που δημοσιεύθηκαν πρό καιρού στον Αθηναϊκό τύπο.

Βέβαια, οι ανακοινώσεις αυτές προορίζονταν για την βελτίωση των έπιστημονικών σπουδών στον τόπο μας. Άλλ' εκτός από τις ειδικά για τα οικονομικά ζητήματα έισηγήσεις τους οι νέοι μας έπιστήμονες θίγουν και κάπως γενικότερα το θέμα της αναδιοργάνωσης εν γένει της Άνώτερης και Άνώτατης Εκπαιδεύσεως στην Ελλάδα.

Αναφέρω εν συντομία μερικές από τις έισηγήσεις αυτές που, όπως είναι φυσικό, έχουν — MUTATIS MUTANDIS — εφαρμογή για όλη την Άνώτερη και Άνώτατη Εκπαίδευσή μας και έτσι σχετίζονται έμμέσως και με το σημερινό θέμα μας.

Αναφέρω π. χ. εκείνες που έχουν ως τελική έπίδιωξη και σκοπό «την ανάπτυξιν της ικανότητας των σπου-

δαστών πρὸς ἐπίλυσιν προβλημάτων». Ἀντὶ δηλαδὴ ν' ἀποστηθίζουν μονάχα θεωρίες, ἀκόμη καὶ ὠραίες θεωρίες, οἱ σπουδάζοντες, ν' ἀσχολοῦνται κυρίως μὲ τὴν ἀντιμετώπισιν συγκεκριμένων οἰκονομικῶν προβλημάτων τῆς χώρας ἢ μὲ διεθνή οἰκονομικά προβλήματα, ποὺ ἐνδιαφέρουν καὶ τὴν οἰκονομία τῆς χώρας μας καὶ νὰ προσπαθοῦν, μὲ βάσιν τόσο τὴ θεωρία ὅσο καὶ τὴ πείρα τῶν καθηγητῶν τους καὶ ἄλλων εἰδικῶν προσώπων, νὰ ὑποδεικνύουν κατάλληλες λύσεις γι' αὐτὰ τὰ προβλήματα.

Εὐκόλα θὰ παραδεχθῶμε ὅλοι μας, νομίζω, ὅτι μιὰ τέτοια εἰσήγησις δὲν ἰσχύει μόνο γιὰ τὰ οἰκονομικά ζητήματα, ἀλλ' ἀφορᾷ τὴν ἐπιστημονικὴ ἐργασία καὶ ἔρευνα σὲ κάθε κλάδο καὶ ἐπομένως βρίσκει γενικὴ ἰσχὺ στὴν Ἀνώτερη καὶ Ἀνώτατη Ἑκπαίδευσί μας.

Ἐπίσης μιὰ ἄλλη ὑπόδειξις τους, ὅπως «ἡ εὐρύτερα καθιέρωσις σεμιναρίων καὶ συζητητικῶν ὁμίλων ἀντὶ τοῦ ἀποκλειστικοῦ σχεδὸν σήμερον ἰσχύοντος συστήματος παραδόσεων εἰς μεγάλας ὁμάδας σπουδαστῶν, ὅπως γίνεται, δὲν ἀφορᾷ ἀπλῶς τὶς οἰκονομικὲς ἐπιστήμες. Εἶναι ἄριστος τρόπος κατάρτισεως στελεχῶν ἐπιστημονικῶν γιὰ κάθε κλάδο τοῦ ἐπιστητοῦ. Γιατί, κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο, οἱ σπουδάζοντες δὲν ἀποδέχονται καὶ δὲν προσλαμβάνουν τὶς γνώσεις τους μὲ τρόπο παθητικό, ἔτοιμες καὶ φυσικὰ δυσκολοχώνευτες, ἀλλὰ μὲ τρόπο αὐτενεργὸ ἀπὸ μέρος τους, μὲ ἔντονη συμμετοχὴ καὶ συνεργασία τους καὶ ἐπομένως τέλεια, ὡς ἓνα βαθμὸ, ἀφωμοιωμένες. Ἐπειδὴ μιὰ ἰδέα ποὺ ἄκουσαν, ἢ μιὰ ἀπορία ποὺ ἐσχημάτισαν (εἴτε κατὰ τὶς παραδόσεις τῶν καθηγητῶν τους, εἴτε ἀπὸ ἓνα συσπουδαστὴ τους, εἴτε ἀπὸ τὴ μελέτη τους σ' ἓνα σύγγραμμα ἢ ἄρθρο) τὶς συζητοῦν μεταξύ τους στὰ σεμινάρια, ἐπικαλοῦνται γνώμες σχετικὲς διαφόρων συγγραφέων, κρίνουν καὶ συγκρίνουν, ἀποκρυσταλλώνουν μιὰ γνώμη, καὶ δάξουν γερὰ θεμέλια στὴν ἐπιστημονικὴ τους κατάρτιση. Ἔτσι ἀποκοτῶν ξεκάθαρες ἰδέες

καὶ ὀρθοὺς τρόπους ἀντιμετώπισεως καὶ λύσεως τῶν προβλημάτων ποὺ ἀνακύπτουν.

Μία τρίτη ὑπόδειξις τῶν νέων ἐπιστημόνων εἶναι ἡ δυνατότης εἰδικεύσεως σὲ περιωρισμένους τομεῖς στὰ δύο τελευταῖα ἔτη τῆς φοιτήσεως στὶς Ἀνώτατες Σχολές. Εἰσήγησις χρησιμότατη γιὰ ὅλους τοὺς κλάδους, ποὺ δὲν χρειάζεται νὰ τὴν διευκρινίσουμε περισσότερο, ὅταν ἔχουμε ὑπ' ὄψιν μας τὴν τεράστια ἐξέλιξις τῆς κάθε ἐπιστήμης σήμερα εἴτε ἱστορία λέγεται, εἴτε ψυχολογία, εἴτε φυσικὴ κλπ.

Μία ἄλλη ὑπόδειξις, γενικῆς μορφῆς καὶ ἐφαρμογῆς, εἶναι κάτι ποὺ λείπει ὁλότελα ἀπὸ τὴν Ἀνώτατή μας Ἑκπαίδευσιν: ἡ εἰσαγωγή δηλαδὴ μεταπτυχιακῶν ἀνωτέρων σπουδῶν. Εἶναι προώθησις, μὲ ὅλα λόγια, τῆς εἰδικεύσεως στὸ ἄκρο ἄκρον τῆς ἐπιστημονικῆς ἔρευνας ἔχει μόνο μετὰ τὸ συνηθισμένο πτυχίον τῶν ἀνωτάτων σχολῶν μας, ἀλλὰ ἀκόμη καὶ μετὰ τὴν ἀπόκτησιν τοῦ διδακτορικοῦ διπλώματος. Εἶναι, μπορεῖ νὰ πῇ κανεὶς, ἢ καθ' ἑαυτοῦ Ἑπιστημονικὴ Ἔρευνα στὴν πιὸ γνήσια μορφή της.

Τέλος, μεταξύ ἄλλων ὀρθῶν ὑποδείξεων, ἀναφέρω καὶ τὴν γνώσιν μιᾶς, τουλάχιστον, ξένης (ἐπιστημονικῶς ὅμως χρησιμῆς) γλώσσας πρὸ τῆς εἰσόδου τῶν σπουδαστῶν μας στὴν Ἀνώτερη ἢ Ἀνώτατη Ἑκπαίδευσιν. Πρόκειται γιὰ μιὰ ὠφέλιμη ὑπόδειξις, ποὺ βέβαια δὲν ἰσχύει καὶ πάλιν μονάχα γιὰ τὶς Οἰκονομικὲς Ἑπιστήμες καὶ ποὺ ἀποτελεῖ ἀπαραίτητη προϋπόθεσις γιὰ τὴν τελειότερη ἐπιστημονικὴ κατάρτισιν τῶν σπουδαστῶν κάθε χώρας, κυρίως ὅμως καὶ ἰδιαίτερος γιὰ τοὺς σπουδαστὰς τῶν μικροτέρων χωρῶν, ὅπως εἶναι καὶ ἡ δική μας, ὅπου ἡ μετάφρασις τῶν κυριωτέρων ξένων, τῶν «κλασσικῶν», ἃς ποῦμε, συγγραμμάτων κάθε κλάδου τῆς ἐπιστήμης δὲν εἶναι εὐκόλα πραγματοποιήσιμη.

Οἱ πολῦτιμες αὐτὲς εἰσηγήσεις τῶν νέων ἐπιστημόνων μας δηλ. ἐκεῖνες ποὺ ἰσχύουν ὄχι μόνο στὶς οἰκονομικὲς ἀλλὰ γενικὰ σὲ ὅλες τὶς ἐπιστήμες, γιατί γιὰ τὶς καθαρῶς οἰκονομικὲς δὲν εἶμαι ὁ ἀρμόδιος νὰ ἐκφράσω γνώμη, ἀποτελοῦν τοὺς ἀ-

κρογωνιαίους λίθους ἐνὸς καλὰ ὀργανωμένου ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος. Μὲ τὴν υἱοθέτησί τους, αὐτούσια ἢ κάπως τροποποιημένη, θὰ ἐπέλθῃ, νομίζω, ὁ ἀναγκαῖος — κατάλληλος καὶ συνετὸς — ἐκσυγχρονισμὸς καὶ στὴν ἰδική μας Ἀνώτερη καὶ Ἀνώτατη Ἑκπαίδευσιν.

Γιὰ νὰ πραγματοποιηθοῦν ὅλα αὐτὰ χρειάζεται καὶ οἱ Σχολές μας νὰ πλουτισθοῦν μὲ τὰ κατάλληλα ἐπιστημονικά μέσα καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν διδασκόντων νὰ αὐξηθῇ καὶ οἱ ἀποδοχές τους νὰ βελτιωθοῦν. Χρειάζεται, μὲ ἄλλα λόγια, καὶ χρήματα, καὶ μάλιστα πολλὰ, ἀλλ' ἄς τὸ καταλάβουμε καλὰ, ὅτι, ὅπως εἴπαμε, δὲν ὑπάρχει ἀποδοτικώτερη τοποθέτησις κεφαλαίων ἀπὸ τὶς δαπάνες ποὺ γίνονται γιὰ τὴν Παιδεία μιᾶς χώρας. Ἀπλῶς γιατί οἱ δαπάνες αὐτὲς βοηθοῦν τὸ ἐθνικὸ μας σύνολο, ὁλόκληρο τὸν Ἑλληνικὸ λαό, στὸ νὰ προοδεύσῃ πνευματικὰ καὶ ν' ἀνέλθῃ ἐπίσης τὸ βιοτικὸ τοῦ ἐπίπεδο. Γιατί τίποτε τὸ ἀνυψωτικό, εἴτε στὸν πνευματικόν, εἴτε στὸν ὕλικον-οἰκονομικόν τομέα, δὲν μπορεῖ νὰ πραγματοποιηθῇ σ' αὐτὸν τὸν κόσμον χωρὶς τὴν συμπαράστασιν τῆς ἀληθινῆς παιδείας.

Μὲ τὶς παραπάνω παρατηρήσεις μας γιὰ τὴ βελτίωσιν τῆς Ἀνωτέρας καὶ Ἀνωτάτης Ἑκπαιδεύσεώς μας θελήσαμε νὰ δώσωμε κάτι συγκεκριμένο ἀπὸ ἓνα τομέα μονάχα τῆς Ἑκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς στὴ χώρα μας.

Ἄλλ' ἢ Ἑκπαιδευτικὴ Πολιτικὴ δὲν περιορίζεται βέβαια σὲ μιὰ βάσιν τῶν Σχολῶν π.χ. στὴν Ἀνώτερη καὶ Ἀνώτατη Ἑκπαίδευσιν ὅσο σημαντικὴ, ἀπὸ ἐπιστημονικῆς κυρίως ἀπόψεως, κι' ἂν εἶναι ἡ βάση αὐτῆς τῆς Παιδείας, ἀλλ' ἐκτείνεται σ' ὁλόκληρη τὴν Ἑκπαίδευσιν.

Ἡ Ἑκπαιδευτικὴ Πολιτικὴ ἐρευνᾷ τὶς σχέσεις Παιδείας καὶ Πολιτείας καὶ ἐξετάζει τὰ κυριώτερα ἐκπαιδευτικὰ προβλήματα μιᾶς χώρας καὶ ἀπὸ τὴν ἱστορικο-πολιτικὴν τους πλευρὰ, ἐρευνᾷ δηλαδὴ τὶς σχέσεις Παιδείας καὶ μὲ ὅλους τοὺς ἄλλους παράγοντες τοῦ πολιτισμοῦ καὶ ὄχι μόνο μὲ τὸ Κράτος, ὅπως εἶναι ἡ Ὁρθεσία, ἡ Τέχνη, ἡ Ἐπιστήμη, ἡ Οἰκονομικὴ

καὶ γενικὰ ἡ κοινωνικὴ ζωὴ ἐνὸς ὀρισμένου ἔθνους καὶ λαοῦ ὑπὸ τὴν εὐρύτερη ἔννοια τοῦ ὅρου «κοινωνία», ποὺ περιλαμβάνει δηλαδὴ κάθε ἀνθρωπικὴ τάσιν καὶ προσπάθειαν, κάθε μορφωτικὴ ἐκδήλωσιν αὐτοῦ τοῦ ἔθνους καὶ λαοῦ.

Τὸ πρωταρχικὸ ὅμως μέλημα τῶν ὑπευθύνων γιὰ τὴν Ἑκπαιδευτικὴ πολιτικὴ μιᾶς χώρας εἶναι τὸ ὀργανωτικό-διοικητικὸ μέρος τῆς Ἑκπαιδεύσεως χωρὶς θέβαια νὰ παραλειφθῇ ἡ ἱστορικο-πολιτικὴ καὶ πολιτικο-οἰκονομικὴ κατάστασις της.

Δὲν ἀρκεῖ π.χ. νὰ γνωρίζωμε τοὺς σπουδαιότερους ἐκπαιδευτικοὺς νόμους, τὶς σχετικὲς διατάξεις τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας, τὰ δημοσιεύμενα προγράμματα, τὰ νεκρά, μὲ ἄλλα λόγια, καὶ ψυχρὰ αὐτὰ ἐπίσημα ἔγγραφα, γιὰ νὰ ἐννοήσωμε τὸ περιεχόμενον τοῦ ὅρου «Ἑκπαιδευτικὴ Πολιτικὴ». Αὐτὸ εἶναι μᾶλλον τὸ περιεχόμενον τῆς «Σχολικῆς Νομοθεσίας».

Γιὰ νὰ καταλάβωμε τὴν ἔννοια τοῦ ὅρου «Ἑκπαιδευτικὴ Πολιτικὴ» πρέπει μᾶλλον νὰ εἰσδύσωμε στὸ πνεῦμα ἐκείνων ποὺ συνέταξαν τοὺς ἐκπαιδευτικοὺς νόμους, νὰ ἐξακριβώσωμε ἂν οἱ ἐνέργειες καὶ πράξεις τους ἦσαν προῖον ἀτομικῆς τους πρωτοβουλίας ἢ ἂν ἐπήγασαν ἀπὸ κάποια κοσμοθεωρία καὶ στηρίχθηκαν πάνω σὲ ὑγιεῖς ἐπιστημονικὲς καὶ παιδαγωγικὲς ἀρχές. Ἐπίσης νὰ ἐξετάσωμε, ἂν οἱ ἐκπαιδευτικὲς αὐτὲς ἐνέργειες προήλθαν ἀπὸ ἐπιδράσεις τοῦ περιβάλλοντος καὶ ἂν ἀνταποκρίνονταν σὲ πραγματικὲς ἀνάγκες καὶ γενικὰ αἰτήματα τοῦ λαοῦ αὐτοῦ.

Μόλις ὅμως ἔτσι τεθῇ ὁ σκοπὸς τῆς «Ἑκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς» μιᾶς χώρας, ἀμέσως τότε ξεπηδοῦν στὸ νοῦ μας πλήθος ἀποριῶν σὰν τὶς ἐξῆς:

Εἶναι ἄραγε τὸ κράτος, ποὺ θεσπίζει αὐτοὺς τοὺς ἐκπαιδευτικοὺς νόμους, παντοδύναμο; Ἡ ἐπίδρασις του στὴν Παιδείαν προέρχεται ἄραγε ἀπὸ τὸ ἴδιο τὸ κράτος ἢ ἀπὸ ἄλλες ἐξωτερικὲς, καθαρὰ κοινωνικὲς, δυνάμεις; Ἐπειτα, εἶναι ἄραγε ἡ κρατικὴ ἐπέμβασις στὴν Παιδείαν δημιουργικὴ ἢ μήπως δημιουργικὴ πνοή, ἂν ὑπάρχῃ, στὴ ρύθμισιν τῶν ἐκπαιδευτικῶν ζητημάτων, ὀφείλεται σὲ ἄλλους ἐξωκρατικούς, παράγοντες; Καὶ κάτι ἄλλο

ἀκόμη: "Αραγε περιορίζεται ἡ ἐπαφή τοῦ Κράτους καὶ Παιδείας στὶς τυπικὲς καὶ ἐπίσημες σχέσεις τους καὶ δέχεται ὁ ἐκπαιδευτικός, κυρίως, κόσμος σιωπηρὰ καὶ μὲ ἀπάθεια ὅ,τι τὸ κράτος ἐθέσπισε καὶ διέταξε νὰ ἐφαρμοσθῇ; "Ἡ μὴπως ὁ ἐκπαιδευτικὸς κόσμος, ἀντιδρᾷ, ὀφείλει ν' ἀντιδράσῃ καὶ νὰ ἐπηρεάσῃ μὲ τὶς σοβαρὲς ἐπιστημονικὲς καὶ συνδικαλιστικὲς ἐκπαιδευτικὲς ὁργανώσεις του μὲ τοὺς συλλόγους γονέων καὶ μὲ τοὺς ἐκλεκτοὺς εκπροσώπους τῆς ἐπιστήμης καὶ ἔτσι συμμετέχει καὶ αὐτὸς ἐμμέσως στὶς ἀποφάσεις ποὺ λαμβάνονται γιὰ τὶς κατευθύνσεις τῆς Παιδείας σὲ μιὰ χώρα;

Τὸ πρόβλημα λοιπὸν εὐρύνεται καὶ περιπλέκεται — γιὰ ὅσους θέβαια τὸ βλέπουν ἀπὸ τὴν πλατεία κοινωνικὴ του προοπτικὴ — σὲ τόσο βαθμὸ, ὥστε νὰ μὴ μὲν ἀμέτοχη καμμιά ἀξιόλογη ἐθνικὴ δύναμις.

Τὸ φαινόμενο αὐτὸ ὅμως δὲν πρέπει νὰ μᾶς ἐκπλήττει, γιατί ἡ ἐπίδρασις τῆς Παιδείας δὲν γίνεται αἰσθητὴ μέσα στοὺς τέσσαρες τοίχους τῶν σχολικῶν κτιρίων μονάχα. Ὅπως ἡ Παιδεία ἔχει τὴν τάσι ὁλοένα καὶ νὰ ἀπλώνῃ τὴν ἐπίδρασί της — γιὰ τοὺς λόγους ποὺ ἀναφέραμε παραπάνω, ὅτι ἡ Παιδεία εἶναι μεγάλη κινητήρια δύναμις κοινωνικὴ καὶ τὸ πραγματικὸ ὑπόβαθρο τοῦ πολιτισμοῦ — ἔτσι καὶ ἀντίθετα, ἡ παιδεία ζητᾷ ὑποστήριξι, συμπάθεια, συμπάραστασι καὶ φῶς ἀπὸ παντοῦ καὶ ἀπὸ ὅλους. Ἀλλοίμονο στὴν κοινωνία ἐκείνη ποὺ μὲ χέρια σταυρωμένα περιμένει θαύματα ἀπὸ τὴν Παιδεία! Συντονισμὸς Παιδείας καὶ Κοινωνίας χρειάζεται γιὰ νὰ γίνῃ πρόοδος στὸν κόσμον αὐτόν.

Πρόκειται ἄλλωστε γιὰ ἓνα ζήτημα τόσο σπουδαῖο καὶ σοβαρὸ γιὰ τὸν ἄνθρωπο! Ἐπειδὴ μὲ τὴν βοήθεια τῆς Παιδείας, κυρίως προετοιμάζεται ὁ νέος γιὰ τὴ ζωὴ — ἐννοοῦμε μιὰ γεμάτη, μεστή ζωὴ — σ' ὅλη τὴ διάρκειά της, σὲ ὅλες τὶς ἐκδηλώσεις της: Νὰ ἐφοδιασθῇ, δηλαδή, ὁ ἄνθρωπος πρῶτα - πρῶτα μὲ γνώσεις γενικὲς καὶ μὲ κατάλληλες δεξιότητες. Νὰ διαμορφωθῇ, δεύτερο, ὅσο τὸ δυνατόν περισσότερο, ἡ προσωπικότητά του καθένα

μὲ τὴν ἀνάπτυξι τοῦ ἥθους, τοῦ χαρακτήρα του, ποὺ εἶναι ὁ κυριώτερος σκοπὸς τῆς Παιδείας.

Νὰ καλλιεργήσῃ, τρίτο, ὁ ἀναπτυσσόμενος ἄνθρωπος, ἀλτρουϊστικὰ συναισθήματα καὶ νὰ μὴ φροντίζῃ ἐγωϊστικὰ μονάχα γιὰ τὸν ἑαυτοῦ του. Νὰ τὸν βοηθήσωμε, τέταρτο, σύμφωνα μὲ τὶς ἰδιαίτερες κλίσεις του καὶ πραγματικὲς ἱκανότητές του, στὸ νὰ ἐπιδοθῇ σ' ἓνα ὀρισμένο ἐπάγγελμα ποὺ θὰ τὸν κἀνῃ ἀνεξάρτητα οἰκονομικῶς, θὰ τοῦ εἶναι ἓνα φῶς καὶ ἓνα ἀναφαίρετο ἐφόδιο στὴ ζωὴ του, θὰ τὸν καταστήσῃ ἱκανὸ νὰ προσφέρῃ τὸ λιθάρι του στὸ κοινωνικὸ οἰκοδόμημα καὶ πάνω ἀπ' ὅλα θὰ τοῦ δώσῃ μιὰ ἐσωτερικὴ ἱκανοποίησι.

Τέλος, τόσο ἡ προσωπικότητά του ἄνθρώπου, ὅσο καὶ οἱ γνώσεις καὶ ὁ ἰδιαίτερος σκοπὸς τῆς ζωῆς του πρέπει νὰ στηρίζονται πάνω σ' ἓνα γερὸ σῶμα. Βασικὸ καὶ πρωταρχικὸ θεμέλιο τοῦ οἰκοδομήματος τῆς Παιδείας εἶναι ἡ σωματικὴ εὐεξία τοῦ ἀτόμου καὶ ἡ ψυχικὴ του ἰσορροπία.

Ὑγεία λοιπὸν σωματικὴ καὶ ψυχικὴ, γνώσεις γερεὲς καὶ χρήσιμες, ὕψηλὰ καὶ ἀνιδιοτελεῖς ἰδανικὰ στὴ ζωὴ ἀποτελοῦν τὰ ἀπαραίτητα μέσα ποὺ ἡ Παιδεία ἐπιδιώκει μὲ τὴν συμπάραστασι τῆς Οἰκογενείας, Ἐκκλησίας, Πολιτείας κλπ. νὰ ἐφοδιάσῃ κάθε ἄνθρωπο, γιατί μονάχα ἔτσι θὰ εἶναι ὁ καθεὶς μας σὲ θέσι νὰ ἐξυπηρετήσῃ ὅχι μόνον τὸν ἑαυτό του, ὅπως εἴπαμε, καὶ ἰδιαίτερα τὸ ἐθνικὸ σύνολο στὸ ὁποῖο ἀνήκει ὅπως καὶ στὴν οἰκογένειά του.

Ἀπὸ τὶς ὀλίγες αὐτὲς γραμμὲς βλέπομε πόσο περιεκτικὸ ἀλλὰ καὶ πόσο ποικιλόμορφο εἶναι τὸ ἔργο τῆς Παιδείας, ὅπως μ' ἐτρόπο συστηματικὸ καὶ συγκεκριμένο ἀποκρυσταλλώνεται σὲ μιὰ καλῶς καθωρισμένη σήμερα ἐπιστήμη, ἐννοοῦμε τὴν Παιδαγωγικὴ Ἐπιστήμη, ποὺ μόλις τελευταία — ὕστερα ἀπὸ τὴν Ψυχολογία καὶ Κοινωνιολογία — ἔχει ἀποσπασθῇ καὶ αὐτὴ καὶ χειραφετηθῇ ἀπὸ τὴ Φιλοσοφία, χωρὶς ὅμως νὰ παύσῃ νὰ σχετίζεται στενῶτα μαζί της.

Μὲ δυὸ λόγια τὸ ἔργο τῆς Παιδαγωγί-

κῆς Ἐπιστήμης χωρίζεται στὰ κάτωθι ἑξ ἑκ μέρη:

1) Στὸ θεωρητικὸ - τεολογικὸ, δηλαδή, στὸ σκοπὸ καὶ τὰ ἰδεώδη τῆς Παιδείας, στὶς κατευθυντήριες γραμμὲς ποὺ διέπουν ἓνα ὁλόκληρο ἐκπαιδευτικὸ οἰκοδόμημα.

2) Στὸ παιδολογικὸ - ψυχολογικὸ, δηλαδή, στὴ γνῶσι, τὴ σωματικὴ καὶ ψυχοπνευματικὴ τοῦ ἀναπτυσσόμενου ἀνθρώπου, τοῦ διαπαιδαγωγούμενου γενικά.

3) Στὸ διδακτικὸ - μεθοδολογικὸ, στὴν ἐκλογή καὶ διάταξι τῆς διδακτέας ὕλης, στὸ πρόγραμμα δηλαδή κάθε τύπου ἐκπαιδευτηρίου σὲ ὅλες τὶς βαθμίδες τῆς Ἐκπαιδεύσεως, στὴν ὀρθὴ κατάρτισι τοῦ διδακτικοῦ προσωπικοῦ καὶ στὶς ἐφαρμοζόμενες μεθόδους διδασκαλίας.

4) Στὸ διοικητικὸ - ὁργανωτικὸ, δηλαδή, στὴν ὁργάνωσι, διοίκησι καὶ ἐποπτεία τῆς ἐκπαιδεύσεως.

5) Στὸ ἐξωσχολικὸ - κοινωνικὸ, δηλαδή, στὶς σχέσεις τῆς Παιδείας μὲ τοὺς διάφορους κοινωνικοὺς παράγοντες (τὴν Οἰκογένειαν, τὴν Ἐκκλησίαν κλπ.) καὶ

6) Στὸ ἱστορικὸ - πολιτιστικὸ, δηλαδή, στὴν ἐξέλιξι τοῦ φαινομένου τῆς ἀγωγῆς διὰ μέσου τῶν αἰώνων καὶ τὴν ἐξάρτησι τῆς Παιδείας ἀπὸ τὸν ἐκάστοτε πολιτισμὸ μιᾶς χώρας καθὼς καὶ τὴν ἐπίδρασι τῆς Παιδείας πάνω στὸν πολιτισμὸ αὐτῆς τῆς χώρας καὶ τῆς ἀνθρωπότητας γενικά.

Ἐτσι ἡ παιδευτικὴ ἐνέργεια, εἶναι καὶ ἐπιστήμη καὶ τέχνη τόσο μὲ θεωρητικὴ θεμελιώσι, ὅσο καὶ πρακτικὴ ἐφαρμογὴ καὶ στὶς δυὸ αὐτὲς ὅψεις της.

Στὸ ὅλο τώρα αὐτὸ οἰκοδόμημα ποῖα εἶναι ἀκριβῶς ἡ θέσις τῆς Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς;

Ἡ Ἐκπαιδευτικὴ Πολιτικὴ, ὡς ἓνας κλάδος τῆς Παιδείας, βρίσκεται στὸ μέσο μεταξὺ θεωρίας καὶ πράξεως ἢ ἐφαρμογῆς) καὶ ἀσχολεῖται εἰδικὰ μὲ τὸν ὁργανωτικὸ - διοικητικὸ τομέα, σύμφωνα μὲ τὶς κατευθυντήριες γραμμὲς ποὺ παίρνει ἀπὸ τὴν Παιδαγωγικὴ Ἐπιστήμη, ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος, σύμφωνα μὲ τὰ Ἐθνικὰ Ἰδεώδη ἐνὸς λαοῦ καὶ μὲ τὶς ἐπιτακτικὲς ἀνάγκες καὶ μελλοντικὲς ἐπιδιώξεις του,

ἀπὸ τὸ ἄλλο, χωρὶς νὰ παραμελήσῃ νὰ παρακολουθῇ τὰ ἐπιτεύγματα τῶν πρωτοπόρων ξένων χωρῶν στὸν τομέα αὐτόν.

Ἡ Ἐκπαιδευτικὴ Πολιτικὴ καλύπτει, ἀπὸ ὁργανωτικὸ - διοικητικὴς ἀπόψεως, τὸ σύνολο τῶν μορφωτικῶν προσπαθειῶν ποὺ καταβάλλονται σὲ μιὰ χώρα μὲ τὸ νὰ θίγῃ ὅλες τὶς κοινωνικὲς καὶ γενικὰ τὶς ἱστορικὸ - πολιτιστικὲς τάσεις καὶ ἐκδηλώσεις τῆς ζωῆς ἐνὸς ἔθνους.

Ἄν αὕτη εἶναι ἡ θέσις τοῦ κλάδου αὐτοῦ τῆς Παιδείας, ποῖοι εἶναι τώρα οἱ κύριοι φορεῖς τῆς Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς μέσα στὸν ἐκπαιδευτικὸν κόσμον;

Ἡ ἀπάντησις εἶναι: Φορεῖς τῆς Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς μιᾶς χώρας εἶναι κυρίως ὅσοι καταγίνονται μὲ τὸν ὁργανωτικὸ - διοικητικὸν τομέα στὴν Ἐκπαίδευσιν, ἀκόμη ὅσοι ἀσχολοῦνται μὲ τὴν συστηματικὴ ὁργάνωσι καὶ συντονισμὸ τῶν διαφόρων μορφωτικῶν δυνάμεων σὲ μιὰ κοινωνία. Εἶναι, μ' ἄλλο λόγια, ἐκεῖνοι ἀπὸ τοὺς ἐκπαιδευτικούς, ποὺ προκισμένοι μὲ ἰδιαίτερο διοικητικὸν ταλέντο ἔχουν μεθοδικὰ καλλιεργήσῃ καὶ πλουτίσῃ θεωρητικὰ καὶ πρακτικὰ, τὴν πολυτίμη αὐτὴν ἱκανότητα. Καλλιεργεῖται δὲ καὶ πράγματι πλουτίζεται ἡ ἱκανότης αὕτη στὸν τομέα τῆς Παιδείας, ἡ διοικητικὴ, ἀφ' ἐνός, μὲ μιὰ εὐρεῖα καὶ ἀνώτερη γενικὰ μόρφωσι, καί, ἀφ' ἑτέρου, μὲ μιὰ εἰδικὴ κατάρτισι σ' ἓνα κλάδο, θεμελιωμένη ὅμως στὴ Παιδαγωγικὴ, ὥστε τὰ προβλήματα τῆς συντελούμενης παιδευτικῆς ἐνέργειας στὶς διάφορες βαθμίδες τῆς Ἐκπαιδεύσεως νὰ εἶναι τελειῶς γνωστὰ στοὺς φορεῖς αὐτοὺς τῆς Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς, ὅπωςδὴποτε στοὺς κυριώτε- ρους ἀπ' αὐτοὺς.

Ἡ κατηγορία λοιπὸν αὕτη τῶν διοργανωτῶν τῆς Παιδείας, οἱ φορεῖς δηλαδή τῆς Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς μιᾶς χώρας, πρέπει νὰ ἐπιλέγονται ἀπὸ πρόσωπα προκισμένα δέβαια μὲ διοικητικὸν ταλέντο ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν ἱκανότητα νὰ συνδυάζουν ἁρμονικὰ ἀνώτερη γενικὴ μόρφωσι, μὲ τὴν εἰδικὴ ἐπιστημονικὴ καὶ παιδαγωγικὴ κατάρτισι, θεωρία μὲ τὴν πράξι, ἰδεαλισμὸ μὲ τὸν ρεαλισμὸ.

Ἀποτελεῖται δὲ ἡ κατηγορία τῶν διορ-

γανωτών της Παιδείας από τους 'Ανωτάτους 'Εκπαιδευτικούς Συμβούλους, τους ανωτέρους υπαλλήλους των κεντρικών υπηρεσιών του 'Υπουργείου Παιδείας, τους 'Επιθεωρητές των σχολείων των διαφόρων τύπων και βαθμίδων και από τους διευθυντές των σχολείων.

Προϋπόθεσις για την επίτυχή εκπλήρωσι του δύσκολου αυτού έργου τους είναι ή ειδική, μιά ΑΔ ΗΟC, κατάρτισις στα καθαρώς οργανωτικό - διοικητικά ζητήματα της 'Εκπαιδύσεως. Σήμερα στις ευνουμένους χώρες υπάρχουν ξδρες πανεπιστημιακές ιδιαίτερες. ειδικευμένοι δηλαδή καθηγηται στις 'Ανώτατες Παιδαγωγικές Σχολές που μοναδικό έργο τους είναι ή όρθή, θεωρητική και πρακτική κατάρτισι, των στελεχών, των φορέων αυτών της 'Εκπαιδευτικής Πολιτικής μίας χώρας. "Εργο των διοργανωτών αυτών της Παιδείας, είναι να συντονίζουν τις χίλιες - δυο μορφωτικές και ανυψωτικές τάσεις, έκδηλώσεις και δυνάμεις μέσα σε μιά κοινωνία και ιδιαίτερα μέσα σ' ένα εκπαιδευτικό σύστημα για το ανέβασμα, το υλικό - βιολογικό - οικονομικό από το ένα μέρος, καθώς και το καλαισθητικό - ψυχοπνευματικό, ενός Λαού, από το άλλο. "Εργο, καθώς βλέπουμε, σπουδαιότατο του οποίου ή επίδρασις μπορεί να διαρκέση γενεές ολόκληρες και ν' αγκαλιάση εκατομύρια ολόκληρα πληθυσμού.

"Οπως αναφέραμε παραπάνω, όλα μαζι και τα ξε μέρη (στα όποια διαιρέσαμε τα διάφορα προβλήματα της Παιδαγωγικής 'Επιστήμης) αποτελούν το όλο παιδαγωγικό οικοδόμημα. Ξεύρωμε ότι για να διατηρηθή πολύν καιρό ένα κτίριο πρέπει, πρώτα - πρώτα να τεθούν γερά θεμέλια, δεύτερο, να χρησιμοποιηθούν τα κατάλληλα υλικά, και τρίτο, κάτι που συχνά το λησμονούμε, να λαμβάνεται διαρκής φροντίδα για την καλή του επίσκευή και συντήρησή του.

'Ακριβώς προβλήματα αυτού του είδους, σχετικά με την φύσι και την «συντήρησι», δηλαδή, κανονική λειτουργία και αναπροσαρμογή του παιδαγωγικού οικοδομήματος, απαρτίζουν τον τομέα εκείνο της Παιδείας, που ονομάσαμε «οργανωτι-

κο - διοικητικό».

Και ακριβώς εκεί υπάγεται και το έργο της 'Εκπαιδευτικής Πολιτικής: αφού μια φορά θέσωμε γερές βάσεις στο εκπαιδευτικό μας οικοδόμημα, να φροντίζωμε διαρκώς για την εύρυθμο λειτουργία του και την εκάστοτε επιβαλλόμενη αναδιοργάνωσή του στηριζόμενοι στο σπουδαιότατο ιδανικό της Παιδείας, δηλαδή, στο να έμφορούμεθα, όσο είναι ανθρώπινα δυνατό, από ανωτερότητα στις σκέψεις, στα συναισθήματα και στις πράξεις μας, και να κατευθύνωμε με τρόπο συντονισμένο (άρμονικό) προς τον σκοπό αυτό όλες τις ανυψωτικές, μορφωτικές έκδηλώσεις και προσπάθειες που υπάρχουν σε μιά χώρα.

'Η επίτυχία τώρα του σκοπού που επιδιώκομε να πραγματοποιήσωμε με την 'Εκπαιδευτική Πολιτική, θα εξαρτηθή νομίζω κατά τρόπο ουσιαστικό από την τηρησι των κάτωθι βασικών αρχών:

Πρώτα - πρώτα, πρέπει όλες οι γερές κοινωνικές δυνάμεις σε μιά χώρα να κινητοποιηθούν και να βοηθήσουν τον σκοπό της άγωγής.

'Η οίκογένεια π.χ. οφείλει να παρέχη — εκτός από τα τόσα άλλα πράγματα — και εύκαιρίας στα νέα της βλαστάρια να έκδηλώνουν με έργα την ανιδιοτελή αγάπη, την συμπόνοια, την αλληλεγγύη προς τους συνανθρώπους μας.

"Επειτα αρχεται ή μορφωτική αξία του οικονομικού παράγοντος που συνήθως παραγνωρίζεται. Και όμως από που άλλου γνωρίζωμε, με τρόπο τόσο χειροπιαστό, τις βιοτικές δυσκολίες και τη στυγή πραγματικότητα της ζωής; "Οτι με τον «ιδρώτα του προσώπου» μας, με φροντίδες και προσπάθειες, με κόπους και μόχθους απολαμβάνει ο άνθρωπος τα αγαθά της ζωής;

Στον οικονομικό παράγοντα συναντούμε, την αλληλεξάρτησι των ανθρώπων, την τιμητική θέσι που έχει ή εργασία στη ζωή, κάθε τίμια εργασία, χειρωνακτική ή πνευματική.

'Από τον οικονομικό παράγοντα θα αντιληφθή ο άνθρωπος την άδηριτη ανάγκη για τον καθένα να εργάζεται και να εργάζεται πρόθυμα και σύμφωνα με τις

κλίσεις και ικανότητές του.

'Από τον οικονομικό παράγοντα πάλιν νοιώθωμε έτσι κτυπητά ότι ο άνθρωπος οφείλει να θέτη φραγμούς στις όρέξεις του και στα έγωϊστικά του ένστικτα και ότι το χρήμα — δηλαδή οι υλικές αξίες — όπως συμβαίνει με τις πνευματικές, έχουν και κοινωνική αποστολή και πρέπει σαν τις πνευματικές, να χρησιμοποιήται το χρήμα και για το καλό και την ανύψωσι του συνόλου.

Είναι πράγματι τεράστια ή επίδρασις που μπορεί να άσκήση ο οικονομικός παράγων σε μιά αληθινά χριστιανική και δημοκρατική χώρα ή κοινωνία, έφ' όσον βέβαια ή οικονομική ζωή συντελείται με τρόπο ανθρωπινό, γιατί άλλωώς μπορεί να πάρη τη μορφή της ζούγκλας.

Μετά την οίκογένεια και την οικονομική ζωή και ή επίδρασις πάνω σ' ένα λαό από μέρος των εκπροσώπων της πολιτικής ζωής μίας χώρας είναι σημαντική. Γιατί ανάλογα π.χ. με τις ιδέες, την τακτική και τη συμπεριφορά, δημόσια ή ιδιωτική (αυτά τα δυο δεν χωρίζονται, δεν μπορούν να χωρισθούν) των πολιτικών ανδρών αναπτύσσεται ή υποσκάπτεται σε ένα λαό το αίσθημα της δικαιοσύνης, αυτός ο άκρογωνιαίος λίθος κάθε πολιτείας.

Πολιτικοί άρχηγοί με ήθος και εργατικότητα, με αυταπάρνησι και ανιδιοτέλεια, αποβαίνουν σύμβολα έθνικα και παραδείγματα αξιομίμητα για όλους τους πολίτες, για τη νεολαία ιδιαίτερα.

Δεν θέλω να καταχρασθώ της καλωσύνης σας στα πλαίσια μίας όμιλίας για να σας αναπτύξω, έστω και περιληπτικά, τη μορφωτική αξία που περιέχουν και μπορούν ν' άσκήσουν πάνω σ' ένα λαό, στη νεολαία κυρίως και οι άλλες κοινωνικές δυνάμεις, εκτός της Παιδείας, που περιλαμβάνει κάθε έθνικό σύνολο, άρκει οι δυνάμεις αυτές να κατευθύνωνται σκόπιμα, συστηματικά και συντονισμένα για το ανέβασμα το συνολικό ενός λαού, διαφορετικά ο σκοπός μας δεν θα πραγματοποιηθή.

'Αναφέρω άπλως μερικές άκομη από αυτές τις μορφωτικές κοινωνικές δυνάμεις και έκδηλώσεις όπως τον Τύπο, όταν βέ-

βαια βρίσκεται στο ύψος της αποστολής τους, την κατάλληλη χρησιμοποίησι του ελεύθερου μας χρόνου και το πρόβλημα της όρθης ψυχαγωγίας, κυρίως σήμερα που ο ελεύθερος χρόνος έχει αύξηθή, άφ' ενός με τη συνεχή τελειοποίησι των μέσων παραγωγής και, άφ' έτέρου, με τη παράτασι του μέσου όρου της ζωής του ανθρώπου. "Επειτα την άθλητική ζωή και την άπόκτησι υγιεινών έξεων για τη σωματική μας ευεξία και τη ψυχική μας ίσορροπία, τις καλές τέχνες κατόπιν (μουσική, ζωγραφική, λογοτεχνία, θέατρο) που αν βρίσκονται στο σωστό δρόμο, έκλεπύνουν και έξευγενίζουν το είναι μας. Τέλος την έπιστήμη, τη φιλοσοφία και πάνω άπ' όλα τη Θρησκεία, που μάς θέτουν έμπρός σε σοβαρά και δύσκολα προβλήματα, σαν εκείνο της κατανοήσεως των δυνάμεων και νόμων της φύσεως και της κατάλληλης έφαρμογής τους για το γενικό καλό, το πρόβλημα του σκοπού της ζωής μας και της αξίας των ανθρωπίνων πραγμάτων, το πρόβλημα των σχέσεων του ανθρώπου με το σύμπαν, την σμικρότητα, άφ' ενός του ανθρώπου και το μεγαλείον του έπίσης, την άσβεστη εκείνη και άκόρεστη ανθρωπίνη δίψα για άπολύτρωσι και περισσότερη ολοένα τελειοποίησι του κλπ., προβλήματα που κανείς καλά μορφωμένος άνθρωπος δεν μπορεί να τα παραμελήση άτιμωρητί.

'Από όσα αναφέραμε παραπάνω έπεται ότι το έργο της Παιδείας που έγκειται στο σύνολο των προσπαθειών για την όρθή άγωγή και μόρφωσι του ανθρώπου, δηλαδή, για το πραγματικό ουσιαστικό του ανέβασμα, τότε μόνο πραγματικά θα εύδοκιμήση, όταν όλες οι κοινωνικές δυνάμεις συνεργάζονται. 'Αλλοίμονο, λοιπόν, στη χώρα που περιμένει με στάσι παθητική θαύματα από την έκπαιδευσι μονάχα.

'Για όλους αυτούς λοιπόν τους λόγους πρώτη και θεμελιώδης αρχή της 'Εκπαιδευτικής Πολιτικής είναι ή εξέτασις των εκπαιδευτικών ζητημάτων από μιά άποψι κοινωνιολογική. 'Εξετάζωμε κατά πόσον το εκάστοτε έμφανιζόμενο εκπαιδευτικό γεγονός ή ή τάδε έλλειψις στην έκπαιδευ-

σί μας προέρχεται από τούτον ή εκείνον τόν κοινωνικόν παράγοντα, κατά πόσον ανταποκρίνεται ή ανάγκη τής αναπροσαρμογής και αναδιοργανώσεως τής εκπαιδεύσεως σέ μιὰ επιτακτική ανάγκη τής χώρας, κατά πόσο τò γεγονός αυτό επηρεάζει τήν ελληνική ζωή ή είναι αποτέλεσμα αυτής, κατά πόσο, τέλος, τὰ μέσα πού χρησιμοποιήθηκαν έως τήν στιγμή εκείνη είναι σωστά ή όχι, γιά τήν αντιμετώπισι αυτής τής μορφωτικής ανάγκης κ.λ.π.

Θά μπορούσε κανείς τήν αρχή αυτήν νά τήν ονομάσει καί μέθοδο τής εφαρμοσμένης κοινωνιολογίας, πού αφορά ώρισμένο πρόβλημα τής χώρας, τò εκπαιδευτικό, μέσα σ' ένα συγκεκριμένο πλαίσιο, πλαίσιο εθνικό, τήν Ελλάδα.

Δικαιολογείται κάλλιστα ή χρήσις και κοινωνιολογικών μεθόδων στήν εξέτασι τής Παιδείας, γιατί ή Παιδεία είναι ή μεγαλύτερη κοινωνική δύναμις πού μπορεί νά φαντασθή κανείς καί ή Κοινωνιολογία, τò εργαστήριό, όπου αναλύεται καί έρευνάται ή ζωή ενός έθνους καί λαού.

Άλλά καί μιὰ άλλη, δεύτερη, βασική αρχή, χρησιμοποιείται στήν Έκπαιδευτική Πολιτική γιά νά αποδώσει τò έργο της: 'Η μελέτη των εκπαιδευτικών μας ζητημάτων νά γίνεται από μιὰ άποψι, όσο τò δυνατό, έξωκομματική καλλίτερα υπερκομματική, δηλαδή, εθνική.

Όφείλει καί ή Έκπαιδευτική Πολιτική μιὰς χώρας σάν τήν άπονομή τής δικαιοσύνης στα δικαστήρια, σάν τήν εθνική άμυνά της, σάν τήν έξωτερική πολιτική της, ν' αποτελέη πανεθνικό - πανελλήνιο, αίτημα κοινωνικό, άπροκρυστάλλωσι τής κοινής γνώμης, τού συνόλου. Με τή στάσι μας αυτή τήν υπερκομματική ζήτούμε τò καλό καί τò άνυψωτικό, τò όρθο καί τò δίκαιο, παντού, από όποιανδήποτε παράταξι, από όποιανδήποτε κοινωνική τάξι, ή από όποιονδήποτε έτομο κι' αν προέρχεται, υπό τόν έξής όμως βασιστικό όρο: νά χρησιμοποιήσωμε αυτή τήν καλή ιδέα, αυτό τò όρθο σχέδιο γιά τήν συνολική ανάπτυξι τού έθνους μας, γιά τò εθνικό καλό.

Η δεύτερη αυτή θεμελιώδης αρχή τής

Έκπαιδευτικής Πολιτικής ή εθνική στηρίζεται πάνω στήν αντικειμενική μέθοδο. Είναι άλλωστε ό δρόμος πού ακολουθεί ό αληθινός έπιστήμων γιά νά μπορέσει νά προωθήσει τόν κλάδο του. Μέσα από τις άλληλοσυγκρουόμενες θεωρίες σχετικά με τὰ ζητήματα πού τόν άπασχολούν, έξετάζει αντικειμενικά τις διάφορες λύσεις καί εκλέγει εκείνη τήν όποιαν ειλικρινά πιστεύει ότι είναι όρθή, ότι αυτή αντιπροσωπεύει τήν αλήθεια, όσο βέβαια είναι δυνατό νά τήν γνωρίζη ό άνθρωπος. Έτσι καί στήν Έκπαιδευτική Πολιτική αντικειμενική έσωτερική στάσις των επιφορτισμένων με τή λύσι καί βελτίωσι των εκπαιδευτικών πραγμάτων, ανεξάρτητα αν ή ύποδεικνυόμενη λύσις προέρχεται από ανθρώπους τού πολιτικού μας κόμματος, ή τού αντιπάλου. Βάσανος θά είναι ή αλήθεια καί μόνη αυτή, με άλλα λόγια, απαιτείται στάσις αντικειμενική δηλαδή έπιστημονική.

Τò έργο τής Έκπαιδευτικής Πολιτικής ύπάρχει πιθανότης ν' αποδώσει γερούς καί καλούς καρπούς, εάν, επίσης, στηρίζεται πάνω σέ μιὰ άλλη, τρίτη αρχή: «συνθετική» αρχή, θά τήν ονομάσωμε, όπου δηλαδή συνδυάζεται άρμονικά τò παρελθόν ενός Έθνους — ή ιστορία του, τὰ ιδανικά του, σέ γερεές από τις παραδόσεις του, ή ψυχρόσυνθεσις καί νοοτροπία του —, όπου συνδέζεται, όπως είπαμε, τò παρελθόν του με τις επιτακτικές άνάγκες τού παρόντος καί έτσι προετοιμάζεται ένα έλπιδοφόρο μέλλον.

Θά τò επιτύχωμε καλλίτερα, αν στήν προσπάθειά μας αυτή δέν παραμελήσωμε νά στρέψωμε τò βλέμμα μας καί γύρω μας γιά νά γνωρίσωμε τις επιτεύξεις καί των άλλων λαών πού παλαίουν με τήν λύσι παρεμφερών προβλημάτων καί έτσι νά έμπνευσθούμε κι' απ' εκεί με τρόπο όμως δημιουργικό καί χωρίς πιθηκισμούς. Σήμερα με τήν είσοδό μας στήν Κοινή Άγορά, στο σημείο αυτό δέ χρειάζεται κανένα σχολείο.

Μία τετάρτη αρχή γιά τήν επιτυχία τής Έκπαιδευτικής Πολιτικής μιὰς χώρας είναι εκείνη τής όλότητος. Όταν, δηλαδή, πάντοτε λαμβάνεται υπ' όψι ή όλη εκπαι-

δευτική κατάστασις μιὰς χώρας, προκειμένου νά γίνη μιὰ μεταρρύθμισι σέ όποιανδήποτε βαθμίδα τής Έκπαιδεύσεως. Γιατί ό άντίκτυπος τόν όποιον θά έχη ένα εισαγόμενο νέο μέτρο άντανακλάται σ' όλο τò εκπαιδευτικό σύστημα καί οι επιπτώσεις του πάνω στις διάφορες βαθμίδες τής παιδεύσεως θά γίνουν πάντοτε με τόν καιρό αίσθητές. Γιατί ή εκπαίδευσις μοιάζει μ' ένα πολύ ευαίσθητο φυτό. Δέν μπορούμε νά μεταρρυθμίσουμε μιὰ της βαθμίδα χωρίς άργά ή γρήγορα, νά μη επηρεασθή όλόκληρο τò εκπαιδευτικό σύστημα. Άς πάρωμε ως παράδειγμα: Τις Παιδαγωγικές Άκαδημίες. Η αναδιοργάνωσίς τους — πού τόσο μάς χρειάζεται σήμερα — δέν μπορεί παρά νά επηρεάσει φυσικά τήν εργασία των Δημοτικών Σχολείων, έφ' όσον οι καταρτιζόμενοι εκεί εκπαιδευτικοί, τουλάχιστον όπως έχουν σήμερα τὰ πράγματα, γιά τὰ σχολεία αυτά προορίζονται. Προέρχονται όμως οι ύποψήφιοι δάσκαλοι από τὰ Σχολεία τής Μέσης καί όσο άποδοτικώτερα λειτουργούν εκείνα τόσο καλλίτερη θά είναι βέβαια καί ή ποιοτική αξία των σπουδαστών των Παιδ. Άκαδημιών. Γιά νά καταρτισθούν όμως όπως πρέπει οι σπουδασταί των Π.Α. χρειάζεται τò διδακτικό προσωπικό τους, πού προέρχεται από τις Άνωτάτες Σχολές, νά είναι στο ύψος τής άποστολής του. Έτσι βλέπουμε ότι όλες οι βαθμίδες τής Έκπαιδεύσεως, Δημοτικών, Μέσης, Άνωτάτης, συμμετέχουν — άμέσως ή έμμέσως — στήν αναδιοργάνωσι των Π.Α. Όλες οι βαθμίδες θά επηρεάσουν κατά τόν ένα ή άλλο τρόπον, ή μιὰ περισσότερο ή άλλη όλιγώτερο, αλλά καί όλες θά επηρεασθούν κάποτε.

Έπομένως κάποια αναπροσαρμογή θά χρειασθή νά γίνη σέ όλες, ώστε ή υπό μέλητην αναδιοργάνωσις νά αποδώσει καλλίτερους καρπούς.

Τέλος, πέμπτον, ή Έκπαιδευτική Πολιτική όφείλει νά είναι ψυχολογημένη καί νά διέπεται από τήν αρχή τής ίσορροπίας. Ότι δηλαδή οι δυνάμεις πού κατευθύνουν τή ζωή ατόμων καί κοινωνιών όφείλουν νά έναρμονίζονται μεταξύ τους, νά τείνουν σ' ένα σκοπό. Πιο συγκεκριμένα:

άδικοι θά είναι οι κόποι πού θά καταβάλωμε γιά τή ιδόρθωσι των εκπαιδευτικών μας πραγμάτων, εάν παραπαίωμε στόν ήθικό, τόν οικονομικό ή πολιτικό κλπ. τομέα, εάν δέν λαμβάνονται έκ παραλλήλου καί τὰ κατάλληλα μέτρα γιά τήν βελτίωσι τού διοικητικού επιπέδου των έργαζομένων, γιά τήν έντατική εκμετάλλευσι των πλουτοπαραγωγικών δυνατοτήτων τής χώρας μας καί τήν αξιοποίησί τους γιά τò συνολικό καλό, γιά τή διαφώτισι τού Έλληνικού λαού πάνω σέ καίρια καί ζωτικά προβλήματα υγείας, καθαριότητας καί άποδοτικώτερων τρόπων καλλιέργειας, γενικά τής εργασίας καί τής ψυχαγωγίας, γιά τήν εκλέπτυνσι των ήθών μας, γιά τήν ήθικοθρησκευτική μας διαπαιδαγώγησι κ.λ.π.

Γιατί πώς ήταν δυνατόν π.χ. νά εφαρμοσθή ό άλλωστε ώραίος νόμος τής υποχρεωτικής φοιτήσεως στή χώρα μας, νόμος πού ψηφίσθηκε ήδη από τò 1834 καί νά μην παραμείνη γράμμα νεκρό, ώστε στα 1928, στήν τότε άπογραφή, ό αναλφαβητισμός νά φτάνη τὰ 48% τού πληθυσμού καί σήμερα νά κυμαίνεται στα 22% σύμφωνα με τὰ έπίσημα στοιχεία;

Ό κυριώτερος λόγος φυσικά ήταν μετὰ τις συνεχείς πολιτικές άνωμαλίες καί αναστατώσεις στή χώρα μας, ότι ό τόσο γλίσχρα άμειβόμενος οίκογενειάρχης όχι μόνο δέν μπορούσε νά μορφώσει τὰ παιδιά του, αλλά καί χρειαζόταν τὰ παιδιά του νά τόν βοηθήσουν στήν αντιμετώπισι άμέσων καί επιτακτικών άναγκών τής οίκογενείας του, γιά ν' αναφέρωμε ένα-δυό, τὰ πιό κτυπητά αίτια στα όποία όφείλεται ό αναλφαβητισμός στή χώρα μας.

Έφ' όσον λοιπόν δέν επιτυγχάνεται ή ίσορροπία μεταξύ των διαφόρων κοινωνικών δυνάμεων, πού αναφέραμε παραπάνω καί πού άπαρτίζουν ένα εθνικό σύνολο, όλόκληρο τò κοινωνικό οίκοδόμημα, κλονίζεται, με άλλα λόγια, χάνει τήν ίσορροπία του καί έπομένως καί ή εκπαίδευσις τής χώρας αυτής χωλαίνει.

Η Παιδεία είναι λοιπόν φαινόμενον πολύπλοκου συνθετικής ύψης καί μορφής, τόσο από άποψι χρόνου καί βάθους όσο καί από άποψι έκτάσεως καί επιφάνειας. Μα-

ζι δὲ μὲ τὸν πολιτισμὸ ἐν γένει μίᾳς χώρας, Παιδεία καὶ Πολιτεία δηλαδή, ἀποτελοῦν τὶς δυὸ πλευρὲς τοῦ ἴδιου νομίματος.

Ἐπομένως τὸ θάρος ὀφείλομε νὰ τὸ θέσωμε, στὴν ἐναρμόνισι καὶ συντονισμὸ ὅλων τῶν προσπαθειῶν μας: καὶ στὴν ἐπίδρασι ἐκ τοῦ παρελθόντος, καὶ στὶς ἀνάγκες τοῦ παρόντος καὶ στὶς μελλοντικές ἐπιδιώξεις μας καὶ ὅχι σὲ μιὰ πλευρὰ μονάχα, ὅσο σημαντικὴ κι' ἂν εἴναι. Ἔτσι ἀποφεύγομε μονομέρειες. Ἔτσι προχωρεῖ ὁ πολιτισμὸς ἐνὸς ἔθνους.

Ὁ Νεοελληνικὸς Πολιτισμὸς δὲν εἶναι βέβαια μόνο ἡ ἐπίδρασις ἀπὸ τὴν ἑνδοξὴ Ἀρχαία μας Ἱστορία, ποὺ εἶναι τὸ καμάρι καὶ ἡ ὑπερφήνιά μας. Νεοελληνικὸς Πολιτισμὸς δὲν εἶναι ἀκόμη μόνο ἡ Ὁρθοδοξία, στὴν ὁποία τόσα καὶ τόσα χρεωστοῦμε γιὰ τὴ διάσωσι τοῦ ἔθνους μας. Νεοελληνικὸς Πολιτισμὸς εἶναι ἡ ἐπίδρασις καὶ συμβολὴ ὅλων αὐτῶν τῶν παραγόντων καὶ μάλιστα ὅπως εἶπαμε ὁ συντονισμὸς τους σ' ἓνα ἐναρμονισμένο σύνολο ποὺ ν' ἀγκαλιάζῃ ὁλόκληρὴ τὴ Νεοελληνικὴ ὕλικὴ καὶ πνευματικὴ πραγματικότητα στὰ κύριά της σημεῖα.

Μέσα σὲ τέτοια ἰσορροπημένα πλαίσια μπορεῖ τότε καὶ ἡ Παιδεία ἐνὸς λαοῦ νὰ ὀρθοποδῇ καὶ μὲ τὴ σειρά της νὰ συμβάλῃ στὴν περαιτέρω προώθησι τοῦ πολιτισμοῦ τῆς χώρας αὐτῆς γενικά.

Μερικὰ ἀπὸ τὰ φλέγοντα ἐκπαιδευτικὰ προβλήματα εἶναι:

1) Ἡ βαθμιαία γενίκευση τῶν νηπιαγωγείων μὲ τὸν τριπλὸ σκοπὸ τους: νὰ δώσουν ὑγεία, χαρὰ καὶ κοινωνικότητα στὸ μικρὸ παιδί.

2) Ἡ τόνωση καὶ ὁλοκλήρωση τῆς λαϊκῆς μας Παιδείας — χρονικὴ ἐπέκτασι καὶ πρακτικὴ στροφὴ στὴν ἄμεση ἐπαφὴ μὲ τὴν γύρω πραγματικότητα.

3) Ἡ πρακτικὴ ἐπαγγελματικὴ καὶ τεχνικὴ ἐκπαίδευσις — πάντοτε σὲ συνάρτησι μὲ τὴ γενικὴ μόρφωσι.

4) Λαϊκὰ Πανεπιστήμια καὶ Κέντρα Μορφωτικὰ τοῦ Λαοῦ — νὰ ὀργανωθοῦν παράλληλα μὲ τὴν συνήθη ἐκπαίδευσι.

5) Ἡ ὀρθὴ ἐπιλογὴ καὶ κατανομή τῶν μαθητῶν τῆς Μέσης Ἐκπαίδευσως — τὸ

πρόβλημα τοῦ σχολικοῦ καὶ ἐπαγγελματικοῦ προσανατολισμοῦ.

6) Ἡ ἐναρμόνισι κλασσικῆς καὶ πρακτικῆς μορφώσεως εἰς τὴν Μέση Ἐκπαίδευσι καὶ ἡ εὐρεία διαφοροποίησι τῆς βαθμίδος αὐτῆς τῆς ἐκπαίδευσως σύμφωνα μὲ τὶς ἀνάγκες μας καὶ τὸν πολιτισμὸ μας.

7) Τὸ γλωσσικὸ ζήτημα — πρόβλημα θεμελιώδες γιὰ τὴν πρόοδό μας.

8) Οἱ ξένες γλώσσες καὶ τὰ ξένα σχολεῖα — Ἀνάγκη Ἑθνικὴ — Τρόπος ὀρθῆς λειτουργίας τῶν ξένων σχολῶν.

9) Τὰ κατάλληλα βιβλία — σχολικά, πρῶτότυπες μελέτες, μεταφράσεις, ἴδρυσι βιβλιοθηκῶν καὶ ἡ συγχρονισμένη λειτουργία τους.

10) Ἡ κατάρτισι τοῦ διδακτικοῦ προσωπικοῦ ὅλων τῶν βαθμίδων — ἡ γενικὴ καὶ εἰδικὴ μόρφωσί του, ἡ παιδαγωγικὴ του κατάρτισι καὶ ἡ μετεκπαίδευσί του.

11) Ἡ εἰδικὴ κατάρτισι τῶν διευθυντῶν τῶν σχολείων — Ἀπαραίτητη.

12) Ἡ εἰδικὴ κατάρτισι τῶν ἐπιθεωρητῶν τῶν σχολείων — Σκόπιμη.

13) Ἡ εἰδικὴ κατάρτισι τῶν ἐκπαιδευτικῶν συμβούλων — Ἀναγκαία.

14) Τὸ πρόβλημα τῶν φροντιστηρίων, τῆς ἐλληνικῆς αὐτῆς «εἰδικότητος» — καὶ τὸ χάσμα μεταξὺ Μέσης καὶ Ἀνωτάτης Ἐκπαίδευσως.

15) Ἡ ἐπιμόρφωσι τῶν Ἑνηλίκων (ἐκτὸς τῆς καταπολεμήσεως τοῦ ἀναλφαβητισμοῦ), ἡ σημασία της καὶ ἡ συμβολὴ τῶν Ἀνωτάτων Σχολῶν στὸ ζήτημα αὐτό.

16) Οἱ μεταπτυχιακὲς σπουδὲς — ἐπιτακτικὴ ἀνάγκη σήμερα ἰδιαίτερως.

17) Ἡ συστηματικὴ παρακολούθησι καὶ φροντίδα γιὰ τὰ ἀνώμαλα, τὰ ἀνάπηρα καὶ τὰ καθυστερημένα παιδιὰ. Τὸ πρόβλημα τῶν θραδυκινήτων καθὼς καὶ τῶν εὐφρεστάτων παιδιῶν.

18) Ἡ ἀξιολογικὴ διαφοροποίησι τῶν φοιτητῶν καὶ τρόπος κατάρτισεως μελλοντικῶν ἐπιστημονικῶν στελεχῶν.

19) Τὸ διδακτηρικὸ μας πρόβλημα καὶ ἡ Σχολικὴ Ἀρχιτεκτονικὴ.

20) Προβλήματα εἰδικὰ γιὰ τὴ μόρφωσι τῆς Ἑλληνίδος — τὸ μισὸ τοῦ πληθυσμοῦ μας.

21) Ἡ μετεκπαίδευσι τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων — Δημόσιοι ὑπάλληλοι, ἡ σπονδυλικὴ στήλη τῆς πολιτείας.

22) Ὁ συγχρονισμὸς τοῦ Ἀναλυτικοῦ προγράμματος τῶν διαφόρων βαθμίδων καὶ ἡ βαθμιαία διαρκὴς ἀναπροσαρμογὴ του (μὲ βάση τὴν πείρα ἀπὸ τὴν ἐφαρμογὴ).

23) Ἡ ἀναδιοργάνωσι τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας — τόνωσί του, ἐκσυγχρονισμὸς καὶ πλουτισμὸς του, κλπ., κλπ. Ἀνακεφαλαιώνοντας μὲ τρόπο περιληπτικὸ τὰ βασικώτερα σημεῖα τῆς σημερινῆς ὁμιλίας μας, ἐπισημαίνουμε:

Πρῶτον, ὅτι ἡ Ἐκπαιδευτικὴ Πολιτικὴ εἶναι μία πλευρὰ ἰδιαίτερη τῆς Παιδείας ποὺ συνδυάζει, στὸν ὀργανωτικὸ - διοικητικὸ τομέα, τὴν ἐπιστημονικὴ καὶ παιδαγωγικὴ θεωρίαν μὲ τὴν διδακτικὴν πράξι καὶ συντονίζει κάθε ἀνυψωτικὴ τάσι καὶ ἐκδηλώσι ποὺ ὑπάρχει στὶς διάφορες κοινωνικὲς δυνάμεις γιὰ τὸ μορφωτικὸ ἀνέβασμα καὶ μέστωμα ἐνὸς λαοῦ.

Δεύτερο, ὅτι οἱ φορεῖς τῆς Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς εἶναι ἄνθρωποι προικισμένοι μὲ διοικητικὸ ταλέντο καὶ μὲ τὴν ἱκανότητα νὰ ἐναρμονίζουν ἀνώτερη γενικὴ μόρφωσι μὲ τὴν ἐπὶ μέρους εἰδίκευσι τὰ δεδομένα τῆς παιδαγωγικῆς ἐπιστήμης μὲ τὰ ἰδανικά καὶ τὶς ἐπιτακτικὲς ἀνάγκες μίᾳς χώρας καὶ ἀποτελοῦν μιὰ εἰδικὴ τρίτη κατηγορίαν στὴ τάξι τῶν ἐκπαιδευτικῶν, κατηγὼρία ἐνδιάμεση μεταξὺ τοῦ ἐπιστήμονος παιδαγωγοῦ καὶ τὰ «πρακτικά» ἀσχολουμένου ἐκπαιδευτικοῦ στὸ διδάσκειν. Οὗτοι καταρτίζονται γιὰ τὴν ἐπιτυχὴ ἐκπλήρωσι αὐτοῦ τοῦ σκοποῦ.

Τρίτο, ὅτι οἱ ἀρχὲς πάνω στὶς ὁποῖες ὀφείλει νὰ στηρίζεται ἡ Ἐκπαιδευτικὴ Πολιτικὴ γιὰ ν' ἀποδώσῃ καλοὺς καρποὺς εἶναι:

1.— Νὰ λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν ἡ ἀνυψωτικὴ καὶ μορφωτικὴ δυναμικότης ὅλων τῶν παραγόντων — ἀρχὴ κοινωνιολογικὴ.

2.— Νὰ εἶναι ἐξωκομματικὴ, ὑπερκομματικὴ — ἀρχὴ ἐθνικὴ —, ποὺ νὰ βασίζεται στὴν ἀντικειμενικότητα ποὺ εἶναι ὁ

μόνος τρόπος γιὰ τὴν ἐξεύρεσι τῆς ἐπιστημονικῆς ἀλήθειας.

3.— Νὰ καταβάλλεται προσπάθεια ὥστε νὰ ἐναρμονίζεται τὸ παρελθὸν μὲ τὸ παρὸν γιὰτί ἔτσι μονάχα προετοιμάζομε κατὰ τρόπον ἀσφαλὴ καὶ βέβαιο ἓνα καλλίτερο μέλλον γιὰ τὴ φυλὴ μας — ἀρχὴ, μὲ ἄλλα λόγια, συνθετικὴ.

4.— Γιὰ κάθε μέτρο ποὺ θὰ λάβωμε γιὰ τὴ βελτίωσι τῆς ἐκπαίδευσώς μας νὰ ἔχωμε πάντοτε ὑπ' ὄψιν τὸν ἀντίκτυπο ποὺ θὰ ἔχῃ ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ μέτρου αὐτοῦ σὲ ὁλόκληρο τὸ ἐκπαιδευτικὸ μας σύστημα, γιὰτί ἡ ἐκπαίδευσις εἶναι ἓνα πολὺ εὐαίσθητο φυτό. Νὰ ἔχωμε δηλαδή ὑπ' ὄψιν μας τὴν ἀρχὴ τῆς ὁλότητος, καὶ

5.— Νὰ μὴ ξεχνοῦμε ὅτι ἡ ἐφαρμογὴ ἐνὸς ἐκπαιδευτικοῦ μέτρου, ὅσοιδήποτε ἀναγκαῖοι, δὲν θὰ ἐπιτύχῃ, ἐφ' ὅσον δὲν θὰ λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν ὁλόκληρη ἡ ἐκάστοτε ὑπάρχουσα πραγματικότητα (οἰκονομικὴ, πολιτικὴ, ἠθικὴ - θρησκευτικὴ κ. λ.π.) σὲ μιὰ χώρα, καὶ ἔτσι τὸ ἓνα δένδρο νὰ μὴ μᾶς ἐμποδίζει, ἀπὸ τοῦ ν' ἀπολαύσωμε τὴν ὥραία θέαν τοῦ δάσους. Ἀρχὴ, μὲ ἄλλα λόγια, τῆς ἰσορροπίας.

Οἱ πέντε αὐτὲς ἀρχὲς ἀπὸ τὶς ὁποῖες ὀφείλουν νὰ διέπωνται οἱ ἐπὶ κεφαλῇ τῆς Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς μίᾳς χώρας ἀνάγονται στὴν τελευταία τους ἀνάλυσι στὴν ἐπιστήμη, τὴν ἀντικειμενικότητα καὶ στὴν ἀνωτερότητα τῶν προθέσεων καὶ σκοπῶν τῶν ἱθυνόντων.

Ὅταν πνεῦμα ἐπιστημονικὸ, δηλαδή ἀντικειμενικὸ, ποὺ βρίσκεται ὅπωςδήποτε πιὸ κοντὰ στὴν ἀλήθειαν (ὅσο μπορεῖ βέβαια νὰ τὴν πλησιάσῃ ὁ ἄνθρωπος), ὅταν πνεῦμα, λέγω, ἐπιστημονικὸ ποὺ νὰ συνοδεύεται μὲ ἀνωτερότητα ὡς πρὸς τὶς προθέσεις καὶ τοὺς σκοποὺς μας, χαρακτηρίζει τὶς ἐνέργειες καὶ πράξεις μας τόσο στὴν ἰδιωτικὴ ὅσο καὶ στὴν κοινωνικὴ ζωὴ μας, τότε τὸ ἔθνος ἐκεῖνο, τότε ὁ λαὸς ἐκεῖνος στηρίζει πραγματικά τὸ μέλλον του πάνω σ' ἓνα γερὸ καὶ ἀκλόνητο βράχο καὶ τότε γίνεται σεβαστὸ στοὺς φίλους καὶ ὑπολογίσιμο στοὺς ἐχθροὺς του.

Θ. ΧΑΡΑΛΑΜΠΙΔΗΣ

Η ΔΙΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΟΥ ΛΑΪΚΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ ΣΕ ΣΥΓΧΡΟΝΙΣΜΕΝΕΣ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΕΣ ΑΠΟΨΕΙΣ

Υπό ΕΥΡΙΠ. ΣΟΥΡΛΑ, Παιδαγωγού

Το λαϊκό σχολείο πρέπει να προσ-
αρμοσθή προς τὰς ἐνότητες τῆς ζωῆς
καὶ νὰ ἀπομακρυνθῇ ἀπὸ τὸ σύστημα
τῶν Ἐπιστημῶν.

Πρέπει νὰ ἐφαρμοσθῇ ἡ Συγκεντρω-
τικὴ διδασκαλία, ἀντὶ τῆς διδασκαλίας
τῶν ἐπὶ μέρους μαθημάτων.

HEINRICH SCHUBLER

I

«Μετὰ τὴν ἀποφοίτησιν ἐκ τοῦ Σχο-
λείου, τὰ κεφάλια τῶν ἄλλοτε μαθητῶν
μας μοιάζουν σὰν κασιτερωμένες χύ-
τρες.

Ὑστερα ὅμως ἀπὸ ὀλίγους μῆνες τὰ
παιδιά ἀρχίζουν νὰ ἀποτινάσσουν τὰς
σχολικὰς γνώσεις, ὅπως τὰ σκυλάκια,
ποὺ συνέπεσε νὰ τὰ καταβρέξωμε μὲ νε-
ρό, ἀποτινάσσουν τὶς σταγόνες τοῦ νε-
ροῦ ἀπὸ τὸ σῶμα τους.

Τὸ ὅλον σχολικὸν σύστημα εἶναι ψεύτι-
κο, καὶ καμμὶὰ μεθοδικὴ μεταρρύθμισις
δὲν μπορεῖ νὰ προσφέρει βοήθειαν οὐσια-
στικὴν.

Ἡ περίφημος περὶ τὸ Σχολεῖον ἐργα-
σίας κίνησις δὲν ἔφερε τὸ ποθούμενον ἀ-
ποτέλεσμα.

Συνεπῶς:

Ἐπιβάλλεται μία ριζικὴ ἐσωτερικὴ με-
ταρρύθμισις μεγάλου ρυθμοῦ.

Ἔτσι προλογίζει (1) κάποιον ἄρθρον τοῦ
ὁ Γερμανὸς Ἐκπαιδευτικὸς Σύμβουλος
Heinrich Schübler.

Εἶναι ὅμως τόσο πολὺ ἐλκυστικὸς ὁ
πρόλογός του, ὥστε θὰ ἦτανε σφάλμα
παιδαγωγικὸν νὰ τὸν διακόψωμε εἰς τὰς
περὶ τοῦ λαϊκοῦ Σχολείου κρίσεις του.

Συνεχίζομε λοιπὸν μὲ τὸ πρεπούμενον
Παιδαγωγικὸ ΤΑΚΤ, ἀποδίδοντες τὸ νόη-

μα τῶν βασικῶν του ἀπόψεων, καὶ οὐχὶ
μεταφράζοντας τὸ περιεχόμενον τοῦ ἄρ-
θρου του.

Ἔτσι:

Μετὰ τὴν ὁλοκλήρωσιν τῶν βασικῶν ἀ-
πόψεων του θὰ εἶναι εὐκολος καὶ ὁ ἀπο-
λογισμὸς γύρω ἀπὸ τὰ σημεῖα ἐκεῖνα τὰ
βασικά, ποὺ χρῆζουν ριζικῆς μεταρρυθμί-
σεως.

II

«Τὸ κορύφωμα τῆς περὶ τὸ Σχολεῖον
ἐργασίας κινήσεως ἱδρύσκειται ὀπισθέν
μας.

Ἀγάγια γίνεται ἡ ἀγουρίδα μέλι. Αἱ ἐ-
πελθούσαι ὅμως μεταβολαὶ γίνονται κα-
ταφανεῖς. Οἱ μαθητὲς εἰσέρχονται εἰς τὴν
ζωὴν πανέτοιμοι καὶ πᾶνοπλοι, ἐνῶ πα-
ράλληλα δασκάλοι καὶ μαθηταὶ ἀντικρύ-
ζονται ἀνθρωπινότερα.

Καὶ ὅμως:

Παρὰ τὰς διθυραμβώδεις αὐτὰς ἐξαγ-
γελίας τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ Σχολείου
ἐργασίας, τὸ σχολεῖο παρέμεινε ὅπως ἦ-
τανε καὶ πρὶν.

Τίποτε δὲν ἄλλαξε γύρω ἀπὸ τὴν πνευ-
ματικὴ καὶ ψυχολογικὴν του διάρθρωσιν.

Τὸ Σχολεῖο εἶναι ἄρρωστο ἀπὸ τὸ βά-
ρος τοῦ φορτίου τῶν ἐπὶ μέρους μαθη-
μάτων.

Τὸ Σχολεῖο εἶναι προσανατολισμένον εἰς
τὸ σύστημα τῶν Ἐπιστημῶν καὶ ὄχι εἰς
τὴν ζωὴν τοῦ παιδιοῦ.

Μὲ λίγα λόγια:

Τὸ Σχολεῖο δὲν εἶναι προσηρμοσμένον
στὰ μέτρα τῆς παιδικότητος καὶ θρίσκε-
ται μακρὰν τῆς ζωῆς.

Συνεπῶς:

Εἶναι σωστὲς αἱ ἐπικρίσεις πὼς τὸ
λαϊκὸ Σχολεῖο δὲν προσφέρει οὐσιαστι-
κὴν βοήθειαν στὰ παιδιά, ποὺ ἐξέρχονται
ὅπ' αὐτό.

Ἀνεγράψαμε μὲ βήματα σημειωτὰ τὰς
ἀπόψεις ἢ μᾶλλον τὰς διαγνώσεις τοῦ
περὶ οὗ ὁ λόγος ἐξαιρέτου Συναδέλφου
ὅστις δὲν στερεῖται οὔτε χιουμοριστικοῦ
οὔτε σαρκαστικοῦ πνεύματος προσπαθών-
τας νὰ δώσει τὴν εἰκόνα τῆς σχολικῆς
πραγματικότητος.

Ἐὰν ὅμως εἶναι τόσο ἀμελίκτος εἰς
τὰς κρίσεις του γιὰ τὸ Γερμανικὸ Σχο-
λεῖο, τότε τί νὰ ποῦμε ἡμεῖς γιὰ τὸ δικό
μας λαϊκὸ Σχολεῖο;

Μήπως ὅμως ὑπερβάλλει τὴν πραγμα-
τικότητα μὲ τοὺς ἀπαισιοδόξους στοχα-
σμούς του;

Ἀπὸ τὴν συνέχειαν τῶν ἀπόψεων του
θὰ καταδειχθῇ ὅτι τὸ ἐπικέντρον τῆς μὴ
ἀποδοτικῆς μορφωτικῆς ἐργασίας τοῦ λα-
ϊκοῦ Σχολείου βρίσκεται στὰ φιλοσοφικὰ
ἐκεῖνα συστήματα ποὺ κρύβονται πίσω
ἀπὸ τὴν διαμόρφωσιν τοῦ παλαιοῦ Σχο-
λείου καὶ τὰ ὁποῖα δὲν ἐπιτρέπουν ἀκό-
μη καὶ σήμερον σημαντικὴν πρόοδον, ἐὰν
δὲν ἐπιφέρομεν ριζικὴν μεταβολὴν τόσο
εἰς τὸ Ἀναλυτικὸν Πρόγραμμα ὅσον καὶ
εἰς τὰς μεθοδικὰς διδασκαλίας, καὶ ἐὰν
δὲν προσανατολίσωμεν τὸ Πρόγραμμα ὅ-
σον καὶ τὰς μεθόδους πρὸς τὸ νεώτερον
φιλοσοφικὸν σύστημα ποὺ πρέπει νὰ κρύ-
βεται πίσω ἀπὸ τὸν λαϊκὸν Σχολεῖον τὴν
διάρθρωσιν καὶ τὸν λειτουργισμὸν.

Ἄς τὸν ἀκούσωμε λοιπὸν χωρὶς νὰ
προτρέξωμε σὲ ἐπικρίσεις. Ἄλλως τε ἔ-
τσι μὲ βήματα σημειωτὰ παρακολουθοῦν-
τες τοὺς στοχασμούς του, συνάπτωμεν
καὶ ἡμεῖς ἄθελα κάποιον διάλογον μαζί
του.

Συνεχίζει, λοιπὸν, ὡς ἐξῆς:

ΝΕΟ ΣΧΟΛΕΙΟ

III

«Τὸ λαϊκὸ Σχολεῖο φέρει ἀκόμη τὸ ση-
μα τὸ χαρακτηριστικὸν τῆς ἐποχῆς τῆς
προελεύσεώς του, δηλαδὴ τῆς πεθαρμένης
πολιτικῆς προοπτικῆς τοῦ θετικισμοῦ
(positismus).

Ἡ Ἀρχαϊστὴ εἶχε τοποθετήσῃ τὸ ἐπί-
κεντρον τῆς εἰς τὸν κόσμον. Ὁ Μεσαίων
εἰς τὴν ἰδέαν τῆς Θεότητος, καὶ οἱ νεώ-
τεροι χρόνοι εἰς τὸ ὑποκείμενον, δηλαδὴ
εἰς τὸ ἄτομον.

Ἡ Ἀρχαιότης καὶ ὁ Μεσαίων σταθῆ-
κανε μὲ τὶς ἐνότητες ἐκεῖνες τῆς Ζωῆς
ποὺ δόθηκαν ἀπὸ τὴν φύσιν, ὁ ἄνθρωπος
ὅμως τῶν νεωτέρων χρόνων διεσπάρσθη
καὶ κομματιάστηκε μὲ τὴν ψυχὴν τοῦ λο-
γικοῦ του.

Ἡ Ψυχολογία ἐγίνε γι' αὐτὸν Συνει-
δήσεως Ψυχολογία καὶ ἡ Φιλοσοφία ἐγι-
νε θεωρία τῆς γνώσεως.

Πὼς ὅμως μπορεῖ ἐν τοιαύτῃ περιπτώ-
σει νὰ μεταπηδήσῃ ἀπὸ τὴν συνείδησιν
εἰς τὴν οὐσίαν, ἀπὸ τὴν ἐκδήλωσιν εἰς τὸ
ἀντικείμενον, ἀπὸ τὸ ὑποκείμενον εἰς τὸ
ἀντικείμενον;

Ἐδῶ βρίσκεται ἡ Ἀχίλλειος πτέρνα
τοῦ προβλήματος.

Ἐπὶ τρεῖς αἰῶνας κυριαρχοῦσε ὁ Ὁρ-
θολογισμὸς, οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ ὁποῖου
ἠρνοῦντο κάθε Μεταφυσικὴν καὶ ἠρκοῦντο
εἰς τὰ ἀποτελέσματα τῶν Φυσικῶν Ἐπι-
στημῶν.

Ὁ Ὁρθολογισμὸς ἤλπιζε πὼς θὰ κυ-
ριαρχοῦσε τῆς Ζωῆς, ἐνῶ στὴν πραγμα-
τικότητα ἡ Ζωὴ ἐξέφυγε ἀπὸ τὶς δικαιодо-
σίες του τὴν περιοχὴν.

Αὕτη ὅμως ἡ ἐποχὴ τοῦ Ὁρθολογισμοῦ
εἶναι ἐκεῖνη ποὺ ἐδημιούργησε τὸ λαϊκὸ
Σχολεῖο καὶ τὸ διαμορφώνει ἕως σήμερα.

Στὴν ἐποχὴν αὐτὴν τοῦ Ὁρθολογισμοῦ
χρῶστοῦμε τὸ φορτίον τοῦ περιεχομένου
τοῦ Ἀναλυτικοῦ Προγράμματος τῶν Σχο-
λείων, στὴν ἐποχὴ αὕτη χρῶστοῦμε τὸ
κομμάτισμα τῶν ψυχικῶν δυνάμεων τοῦ
παιδιοῦ, στὴν ἐποχὴ αὕτη χρῶστοῦμε ἐν
τέλει τὴν ἐγκάθειρξιν τῆς αὐτενεργείας
καὶ τῆς δημιουργικῆς ἐργασίας τῶν μα-
θητῶν μας.

Κάθε μάθημα διδασκαλία



ναλυτικού Προγράμματος είναι προσανατολισμένον στο σύστημα τών 'Επιστημών.

Κάθε ειδικὸς δάσκαλος καὶ Καθηγητὴς ὑπερεκτιμᾷ μονάχα τὴν εἰδικότητά του.

Καὶ ἔτσι:

Οἱ εἰδικοί εἶναι οἱ ἰδρυταὶ καὶ ἐμπνευσταὶ τών 'Αναλυτικῶν Προγραμμάτων.

Ἡ ἐπιστήμη ὅμως ἀσχολεῖται μὲ τὸ παρελθόν. Ἡ 'Επιστήμη κομματιάζει κάθε τι ποὺ ἦτανε ἄλλοτε Ζωή, καὶ τὸ ἐπεξεργάζεται μὲ τὴν προοπτικὴν τοῦ συστήματος.

Ἡ νεότης ὅμως εἶναι Ζωὴ καὶ τὸ βλέμμα της κατευθύνεται πρὸς τὴν Ζωὴν.

Συνεπῶς:

Τὸ λαϊκὸ Σχολεῖο πρέπει νὰ προσαρμοσθῇ πρὸς τὰς ἐνότητες τῆς Ζωῆς καὶ νὰ ἀπομακρυνθῇ ἀπὸ τὸ σύστημα τών 'Επιστημῶν.

Τὸ λαϊκὸ Σχολεῖο πρέπει νὰ ἐφαρμόσῃ τὴν Συγκεντρωτικὴν διδασκαλίαν, καὶ νὰ καταργήσῃ τὴν διδασκαλίαν τῶν ἐπὶ μέρους μαθημάτων.

Τὸ λαϊκὸ Σχολεῖο δὲν εἶναι Σχολεῖον λογίων. Ἡ ἐποχὴ τοῦ Θετικισμοῦ διεμόρφωσε δυστυχῶς τὸ λαϊκὸ Σχολεῖο πρὸς τὰ πρότυπα τών 'Ανωτέρων Σχολῶν.

Τὸ λαϊκὸ Σχολεῖο ἐπιβάλλεται νὰ πάρῃ κάποια ἄλλη ἔκφραση. Τὸ λαϊκὸ Σχολεῖο πρέπει νὰ προσαρμοσθῇ πρὸς τὸ παιδί καὶ πρὸς τὸ ζωντανὸ παιδί, πρὸς τὴν Ἀτομικότητα τὴν ὁποῖαν δυστυχῶς ἀγνοεῖ ἡ 'Επιστήμη.

Ἡ 'Επιστήμη ἀγνοεῖ τὴν ζωντανὴν Ἀτομικότητα. Ἡ 'Επιστήμη ἀσχολεῖται μὲ ἓνα ἀφηρημένο παιδί.

Ἡ 'Επιστήμη ἐπιδίδκει νὰ καθιερώσῃ νόμους, νὰ κερδίσῃ γνώσεις, οὐχὶ ὅμως νὰ ὑπηρετήσῃ τὸ ἐπὶ μέρους παιδί.

Δὲν ψέγω καὶ δὲν μέφομαι οὐδένα. Διατυπῶνω μονάχα ἀλήθειες.

'Αλλ' ἄς ἀναπνεύσουμε λιγάκι:

Διαπιστώνομε ὅμως πῶς τὸ χιούμορ καὶ ὁ σαρκασμὸς τοῦ Συναδέλφου μετεβλήθη ἤδη καὶ μετετράπη εἰς καταπέλτην ἀποστομωτικόν.

Καὶ ἐρωτᾶται ἤδη:

Τί ζητεῖ ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος Συναδέλφους;

'Απαντῶμεν:

Ζητεῖ στροφὴν 180 μοιρῶν.

Πρὸς ποῦ ὅμως;

Πρὸς τὴν ὁλότητα τῆς Ζωῆς, πρὸς τὴν ὁλότητα τῆς ψυχῆς τοῦ παιδιοῦ.

Ζητεῖ καθιέρωσιν τῆς Συγκεντρωτικῆς διδασκαλίας δι' ὅλας τὰς τάξεις τοῦ λαϊκοῦ Σχολείου καὶ ἐκδίωξιν τῶν ἐπὶ μέρους μαθημάτων.

Ἰδοὺ τὰ καινὰ δαιμόνια τὰ Παιδαγωγικὰ τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ νέου Σχολείου.

'Ας τὸν ἀφίσωμε ὅμως νὰ ὁλοκληρώσῃ τοὺς στοχασμοὺς τοὺς.

IV

«Πρέπει λοιπὸν κάτι νὰ ἀλλάξῃ τελείως. Μονάχα ἐκεῖνο ποὺ μπορεῖ νὰ ἀφομοιωθῇ ἀπὸ τὴν προσωπικότητά του ἢ ἀφομοιώθηκε μονάχα αὐτὸ μπορεῖ νὰ διεκδικεῖ τὸν τίτλον τοῦ μορφωτικοῦ ἀγαθοῦ.

Μονάχα ἐκεῖνο ποὺ ποθῇ διὰ τὴν ἀξίαν του αὐτὴν καθ' ἑαυτὴν, μονάχα αὐτὸ γίνεταί ἓνα κομμάτι τῆς προσωπικότητάς μας, ὅλα τὰ ἄλλα τὰ ἀπωθῶ, καὶ γιὰ μένα ἔχει σημασίαν:

Μονάχα ἐκεῖνο ποὺ εἶναι ζωντανὸ μέσα μου. Μονάχα ἐκεῖνο ποὺ ἔγινε ζωντανὴ γλωσσικὴ ἔκφραση μέσα μου. Μονάχα ἐκεῖνο ποὺ εἶναι τόσο ζωντανὸ μέσα μου ὥστε νὰ μπορεῖ νὰ γίνῃ καὶ ἔκφραση τῆς προσωπικότητάς μου.

Κάθε δὲ ἄλλη μορφή μορφωτικοῦ ἀγαθοῦ, ποὺ ἐπιβάλλεται ἐξωθεν, δὲν ἔχει ἀξίαν διὰ τὴν ἐσωτερικὴν μου Ζωὴν.

Διδασκαλία μὲ τέτοιο ἄψυχο ὑλικὸ μοιᾶζει σὰν νὰ ὑποχρεοῦμαι νὰ κυλῶ τὸν λίθον τοῦ Σισύφου.

'Εὰν λοιπὸν τὸ νεώτερον Σχολεῖον θέλῃ νὰ ἐπιδείξῃ τὴν νεκρὰν ὕλην, πρέπει νὰ ἀγκαλιάσῃ τὶς φιλικὰς σχέσεις ἀνάμεσα ἀπὸ τὸ μορφωτικὸν ἀγαθὸν καὶ τὸν ἄνθρωπον.

Πρέπει νὰ ἐγκαθιδρύσῃ καὶ νὰ ἐγκαταστήσῃ τὸν θεσμὸν τῶν Kurse.

'Ετσι αὐτοδικαίως πλέον λαμβάνεταί ὑπ' ὄψει ἡ φυσικὴ προδιάθεσις τοῦ παιδιοῦ καὶ ἡ γειννιάσις του πρὸς τὸ μελλοντικόν του ἐπάγγελμα.

V

«Ὁ βασικὸς πυρὴν τοῦ νεωτέρου Σχολείου εἶναι ἡ Συγκεντρωτικὴ διδασκαλία, ἡ ἐφαρμογὴ τῆς ὁποίας ἐγκαθιδρύει μίαν ὑγιὰ σχέσιν τοῦ παιδιοῦ:

Μὲ τὴν φύσιν,

Μὲ τὸν λαόν,

Μὲ τὴν Ἀνθρωπότητα.

Αἱ ἐπὶ μέρους ὅμως προδιαθέσεις του πρέπει νὰ λαμβάνονται ὑπ' ὄψει καὶ νὰ καλλιεργοῦνται στὰ Kurse, τὰ ὁποῖα πρέπει νὰ πλαισιώνουν τὴν Συγκεντρωτικὴν διδασκαλίαν.

Στὴν Φραγκφούρτη (Μάιν) ἔχει συνταχθῇ ὡς ἐξῆς τὸ 'Ωρολόγιον Πρόγραμμα τοῦ 8χρονοῦ λαϊκοῦ σχολείου:

8η τάξη 18 ὥρες (3 Ὑρησκ. + 15 Συγκεντρωτικὴ διδασκαλία).

7η τάξη 22 ὥρες

6η τάξη 26 ὥρες

5η τάξη 28 ὥρες

4η τάξη 29 ὥρες

3η τάξη 30 (32) ὥρες

2α τάξη 30 (32) ὥρες

1η τάξη 30 (32) ὥρες

Κατὰ τὴν ἀποψίν μας πρέπει νὰ συνταχθῇ ὡς ἐξῆς:

8η τάξη 3 Ὑρησκ. + 15 Συγκεντρωτικὴ = 18.

7η τάξη 4 Ὑρησκ. + 6 Γυμν. + 12 Συγκεντρωτικὴ = 22.

6η τάξη 4 Ὑρησκ. + 6 Γυμν. + 15 Συγκεντρωτικὴ = 25.

5η τάξη 4 Ὑρησκ. + 6 Γυμν. + 15 Συγκεντρωτικὴ + 1 Kurse = 26.

4η τάξη 4 Ὑρησκ. + 6 Γυμν. + 15 Συγκεντρ. + 3 Kurse = 28.

3η τάξη 4 Ὑρησκ. (2 ὥρες μ.μ. παιχνίδι) + 5 Kurse = 29.

3η, 2α, 1η τάξη 4 Ὑρησκ. + 6 Γυμν. + 2 παιχνίδι μ.μ. + 25 Συγκεντρωτικὴ + 6 (8) Kurse = 30 (32).

Ὁ Συναδέλφους μὲ τὴν ὡς ἄνω παράθεσιν τοῦ 'Ωρολογίου Προγράμματος ἐπισημαίνει ἤδη τὴν ὥραν τῶν Ἐκπαιδευτικῶν Συμβουλίων τῆς Πατρίδος του.

'Αρχὴ γὰρ ἄνδρα δείκνυσσι.

Ἡ: Ὅπως λέγει ὁ Βίκτωρ Οὐγκὼ εἰς τὴν Παναγίαν τῶν Παρισίων: «Τὸ ὥρολό-

γιον του 'Αγίου Σουλπικίου έσήμανε την δωδεκάτην.

Πού όμως έσήμανε την δωδεκάτην;

Είς τὸ Πειραματικὸν Σχολεῖον «τὴν Reforme Roderberg τῆς Φραγκφούρτης, εἰς τὸ ὁποῖον ἐφηρμόσθησαν αἱ ὡς ἄνω ἀπόψεις τοῦ Συναδέλφου.

Χρειάζεται ὁμως ὁ κῶδων τοῦ 'Αγίου Σουλπικίου νὰ ἡχήσῃ καὶ μετὰ τὴν δωδεκάτην ὥραν, γιὰ νὰ ἀφυπνισθοῦν καὶ ἄλλοι — ποὺ κοιμοῦνται ἤδη ὑπὸ μανδραγόραν — πρὸς ἐφαρμογὴν τῶν ὡς ἄνω ἀπόψεων, γιὰτὶ ἄλλοιῶς διατρέχοντες τὸν κίνδυνον νὰ μεταπέσομεν εἰς τὴν λαϊκὴν ρῆσιν:

«Κουφοῦ καμπάνα κι' ἂν λαλεῖς».

Καὶ ὁ ἐπίλογος τοῦ ἄρθρου ποὺ περὶ οὗ ὁ λόγος Συναδέλφου θὰ ἐρωτήσῃ ὁ ἀναγνώστης ἢ ἡ ἀναγνώστρια τῶν γραμμῶν αὐτῶν;

Μονάχα τρεῖς σειρές:

Λακωνίζει δηλαδὴ ὁ Συνάδελφος, καίτοι δὲν ἀντίκρυσσε ποτὲ τὸν Εὐρώταν μας, θὰ εἶχε ὁμως ὑπ' ὄψιν του πὼς «τὸ λακωνίζειν ἐστὶ φιλοσοφεῖν».

Καὶ ἰδοὺ ὁ ἐπίλογος τοῦ ἄρθρου:

VI

«Αἱ ὡς ἄνω ἀπόψεις μου εἰς ἄλλους θὰ

φανοῦν ἴσως ξεπερασμένες καὶ παλῆς καὶ σὲ ἄλλους καινούργιες.

Θὰ ἦμουν ὁμως εὐτυχὴς καὶ εὐχαριστήμενος ἐὰν θὰ προκαλεῖτο κάποιος ἀνταλλαγὴ γνώμων μεταξύ τῶν Συναδέλφων».

Ὁ ἐπίλογος δηλαδὴ καὶ ἡ κατακλείς τοῦ ἄρθρου τοῦ εἶναι οὔτε πολὺ οὔτε λίγο μία εἰρωνεία Σωκρατικῆς μορφῆς.

Χρειάζεται ὁμως γιὰ πολλὰς περιπτώσεις καὶ ἡ Παιδαγωγικὴ εἰρωνεία ὡς ἀντιφάρμακον.

VII

Ἐτελειώσαμε... χωρὶς νὰ ἔχομεν νὰ παρατηρήσομεν ἀπολύτως οὐδὲν, γιὰτὶ ὁ διάλογος ποὺ συνήψαμε μὲ τὰς ἀπόψεις τοῦ Συναδέλφου μᾶς ἀπήλλαξε πάσης περαιτέρω προσθήκης.

᾽Ω! Πλατωνικὲ διάλογε!

Εἶσαι ὁ μόνος ποὺ λείπεις ἀπὸ τὴν χώραν τοῦ Πλάτωνος, εἰς τὴν ὁποίαν τὰ προβλήματα τὰ ἐκαπιδευτικά παραμένουν εἰς τὴν ἀτμόσφαιραν τοῦ μονολόγου, καὶ γι' αὐτὸ οὔτε λύονται, οὔτε προωθοῦνται, ἀλλὰ κυλίσονται εἰς τὴν μοχθηλίαν.

ΕΥΡΙΠΙΔΗΣ ΣΟΥΡΛΑΣ Παιδαγωγός

● Ἐὰν θέλετε νὰ σᾶς παρουσιάσουμε ἓνα παιδαγωγικὸν περιοδικὸν ἱσάξιο καὶ καλύτερον κι' ἀπὸ αὐτὰ ἀκόμη τὰ εὐρωπαϊκὰ τοῦ εἴδους του, βοηθήστε μας.

● Στείλτε μας ὅλοι τὲς ὀφειλόμενες συνδρομὰς (δικῆς σας ἢ τῶν Σχολείων σας).

● Τὸ «ΝΕΟ ΣΧΟΛΕΙΟ» εἶναι καίρως πιά νὰ ἀνέξῃ σὲ τὲς σελίδες του καὶ νὰ θελτιωθῇ ἀκόμη περισσύτερον.

Ἀπὸ σᾶς ἐξαρτᾶται.

Παράγοντες ποὺ συνθέτουν τὸ πρόβλημα τῆς ἀγωγῆς καὶ πρακτικὴ ἀντιμετώπισή του

Ὑπὸ Γ. ΣΑΡΡΗ, τ. Δ) τοῦ Παιδαγ. Ἀκαδημίας

Γενικά. Γιὰ νὰ συλλάβῃ ὁ ἄνθρωπος τὸ πολυδαίδαλο ἔργο τῆς ἀγωγῆς, ἐπιβάλλεται ἀρχικὰ νὰ τὸ ἀντικρύσῃ στὴ γένεσίν του. Νὰ τὸ μελετήσῃ γενετικά. Ἔτσι, θὰ βρῇ τοὺς παράγοντες ἐκείνους, ποὺ συντελοῦν στὴν ἐναρμονισμένη ἢ μὴ, τὴν ἐποικοδομητικὴ ἢ διακινδυνευμένη σύνθεσίν του. Θὰ ἐπιστημάνῃ τὶς ποικιλόμορφες φάσεις τοῦ στὴ διαδοχικὴ ἐξέλιξίν του. Ἀπὸ τὴν πρώτη ἐρευνητικὴ ματιὰ διαπιστώνεται, πὼς τόσο ἐσωτερικοί, όσο καὶ ἐξωτερικοὶ παράγοντες πρέπει νὰ συνεργαστοῦν, νὰ ἐναρμονιστοῦν, γιὰ νὰ ἐπιτελεσθῇ τὸ ἔργο τῆς Ἀγωγῆς.

Α'. Ἐσωτερικοὶ παράγοντες. Ὅταν τὸ νήπιο πρωτοέρχεται στὸν κόσμον, τὸ κύριον χαρακτηριστικὸν τοῦ εἶναι ἡ ὑπέρμετρη ἀδυναμία νὰ αὐτοεξυτηρηθῇ ἀποδοτικὰ, γιὰ νὰ αὐτοσυντηρηθῇ. Σχεδὸν ὅλες οἱ αἰσθήσεις τοῦ ἀδρανοῦν. Ὁλόκληρος ὁ ὀργανισμὸς του, συνηθισμένος ἀπὸ τὴν ἐμβρυακὴν τὸν ζωὴ νὰ ἐξυπηρετεῖται ἀπὸ τὸν μητρικὸ ὀργανισμό, μένει παθητικὸς στοὺς ἐξωτερικοὺς ἐρεθισμούς.

Ἐκεῖνο ὅμως ποὺ ἀπὸ τὶς πρώτες στιγμὲς τῆς ἀπαφῆς του μὲ τὸ περιβάλλον τοῦ διαπιστώνεται, εἶναι ἡ αὐθόρμητη, ἡ πλούσια ἐνεργητικότητά του. Μιὰ ἐνεργητικότητα, ποὺ ὡς ἐμβρυο ἀκόμη, μὲ τὰ πρώτα τοῦ «σκιρτήματα» θὰ ἐκδηλώσῃ. Αὐτὴ τοῦ ἀποδεσμεύει, μέσα σὲ μικρὸ χρονικὸ διάστημα, τὶς αἰσθήσεις τοῦ ἀπὸ τὸ λήθαργο τὸν ἐμβρυακό. Ἔτσι, μαζί μὲ τὴν ἱκανότητα γιὰ ἀναπνοὴ καὶ θηλασμό, ποὺ αὐτόματα μὲ τὴ γέννησίν του γίνονται, μέσα στοὺς πρώτους δυὸ μῆνες, ἂν ὄχι στὸ τέλος τοῦ πρώτου, ὅλες οἱ αἰσθήσεις βρίσκονται σὲ λειτουργίαν καὶ ἀκατάπαυστη ἀσκηση. Χρόνια ὅμως θὰ περάσουν, ὥσπου νὰ πλησιάσουν τὴν ἀκμὴ τους. Μὰ καὶ πάλι ἡ ἐξέλιξιν δὲν θὰ σταματήσῃ.

Ἡ γενεσιουργὸς αὐτὴ ἐνεργητικότης κρατᾷ τὸν ἄνθρωπον, ἀπὸ τὴν πρώτην τοῦ νηπιακῆς ἡλικίας, ἀκαμπτὸν στὸν ἀγῶνα τῆς αὐτοδημιουργίας του. Μέρα μὲ τὴν ἡμέραν κάτι νέο θὰ προσθέσῃ στὸν ἐμπειρικὸ πλοῦτον τοῦ ψυχσωματικοῦ τοῦ «εἶναι», γιὰ νὰ τὸν «ὀδηγήσῃ» τελικὰ στὴν ἀνθρώπινον αὐθυπαρξίαν του. Ξεχωρίζοντάς τον ἀπὸ τὸν ἄλλο ζωικὸ κόσμον, νὰ τὸν ἀνεβάσῃ στὰν «ἀνθρωπον», μὲ ὀργανικὴ καὶ πνευματικὴ αὐτοτέλεια.

Ξεκίνησε ὁ ἄνθρωπος — ὁ κάθε ἄνθρωπος — ἀπὸ τὴν ὀλοκληρωτικὴν δέσμευσιν. Ρίχτηκε ἀπότομα σὲ ἓνα χάος ἀπὸ ἐρεθισμούς. Ἡ ἐνστικτικὴ ὁρμὴ γιὰ κατίσχυση τὸν κρατᾷ ἀλύγι-

στο. Τὸν ὀδηγεῖ στὸ δρόμον αὐτὸ τὸ δυσκολοβάδιστον καὶ τοῦ στερεώνει μέραν μὲ τὴν ἡμέραν ὅλον καὶ πιὸ πολὺ τὴν ὄντοτήτά του. Ὅδηγός ὁ ἴδιος ὁ ἑαυτός του. «Αὐτοὀδηγεῖται» μὲ τὸ ἐνστικτὸν τοῦ ὀργανισμό, γιὰ τὴν «τελείωσιν» τῆς ψυχσωματικῆς τοῦ ἐξέλιξης, ἀρχικὰ.

Αὕτη εἶναι ἡ πρώτη «ἐμφάνισιν», ἡ πρώτη φάσις τῆς «ὀδηγίας» (Ἀγωγῆς). Μιὰ μὴ ἐνσυνείδητη, ἀλλὰ ἀπὸ τὸ γενεσιουργικὸ ἐνστικτὸν μας ὀδηγία. Ἀρχινᾷ ἀπὸ τὸν λήθαργον, ποὺ βρίσκεται τὸ ἐμβρυον, καὶ μὲ αὐστηρὰ καθορισμένον ἀπαρέκκλιτον σκοπὸν ἐργάζεται γιὰ τὴν ἐξέλιξιν τῶν αἰσθήσεων, συνολικὰ, γιὰ τὴν αὐτοεξυτηρητικὴν τοῦ ὀργανισμοῦ, τόσο στὴν ἐμβρυακὴν, όσο καὶ ἰσότην νηπιακὴν ἡλικίαν. Ἐπειδὴ ἡ ὀδηγία αὕτη ἔχει ἀποκλειστικὰ τὴν πηγὴν τῆς σὲ ἐνστικτὸν τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἄμεσα κατευθύνεται ἀπὸ αὐτὸ καὶ μόνον, θὰ πρέπει νὰ ὀνομασθῇ «αὐτοὀδηγία», ἀλλὰ «μὴ ἐνσυνείδητη».

Κάτι ἀνάλογον θὰ συναντήσῃ ὁ ἐρευνητὴς στὸ ὑπόλοιπον ζωικὸ βασίλειον, καὶ πιὸ πολὺ στὰ λεγόμενα ἀνώτερα ζῶα, ποὺ μᾶς περιστοιχίζουν. Ἀλλὰ ὡς ἓνα σημεῖον συμβαδίζομε στὸν ἴδιον δρόμον, μὲ τὸν ἴδιον σκοπὸν. Πιὸ εὐκολα, πιὸ γρηγόρα κουράζονται οἱ ἄλλοι ὀργανισμοί. Ἡ ἀνθρώπινον ἀντοχὴ δὲν ἔχει ὅρια. Διαφορετικὲς εἶναι οἱ κληρονομικὲς μεταβολὲς τοῦ.

Στρέφοντας τὴν προσοχήν μας σὲ μερικὰς φάσεις τῆς αὐτοὀδηγίας τοῦ νηπίου, θὰ κατορθώσομε ὄχι μόνον νὰ συλλάβωμε καλύτερον τὸ νόημά της, ἀλλὰ καὶ νὰ σχηματίσωμε μιὰ ἀμυδρὴν εἰκόνα «τί ἀγῶνας» ἀπαιτεῖται, γιὰ νὰ ἐκπληρώσῃ τὸ σκοπὸν, ποὺ ἐπιδιώκει στὸ στάδιον αὐτὸ τῆς αὐτοδημιουργίας τοῦ ὁ ἄνθρωπος. Μερικὲς φάσεις, γιὰτὶ ποῖος θὰ εἶχε τὴ δύναμιν, θὰ εὕρισκε τὴν ὑπομονὴν καὶ ἀντοχὴν νὰ παρακολουθήσῃ, χωρὶς διακοπὴν, τὸ νήπιον στὸν ἀτέρμονα, τὸν γιγάντιον ἀγῶνα του. Θὰ ἦταν τὸ ἴδιον, ἀλλὰ καὶ πάλιν ὄχι τόσο πολὺ πλεον καὶ πολυσύνθετον, σὰν νὰ ἀποτολμοῦσε ἓνας ἐρευνητὴς νὰ καταμετρήσῃ πόσας φορὲς κίνησε ὁ ἀέρας τὸ νεοδημιουργούμενον δένδρον, τοὺς κλάδους, τὸ δέντρο, τὸ πανύψηλον δέντρο, ποὺ κανένα φύσημα τοῦ ἀέρος, καμμιὰ καταγίγδα δὲν τὸ ρίχνει, δὲν τὸ ξεριζώνει πιά!

Ἀς παρακολουθήσωμε τὸ νήπιον στὴν ἀσκησὴν τῶν χειρῶν του. Αὐτὰ, σὰν «ὄργανα τοῦ νοῦ» θὰ θεμελιώσουν, θὰ ἀποπερατώσουν ἀργότερα μὲ χειροπιαστὸ ὕλικον τὸ νοερὰ μόνον διαμορφωμένον καὶ ἀποτελειωμένον οἰκοδόμημα τοῦ. Τὰ χέρια γιὰ νὰ φτάσουν στὴν τελικὴν τοὺς ὀλοκληρώσῃ, γιὰ νὰ γίνωμεν πραγματικὰ

όργανα του νου, πραγματικά «χέρια», πρέπει να διατρέξουν πολλά στάδια στην εξέλιξή τους. Θα αφήσουν πολλές φάσεις «αδυναμίας» πίσω τους. Πολλή δύναμη πρέπει να εισρεύσει και να καταναλωθεί στις φλέβες του, ώσπου να γίνουν αυτό, που ζητούμε να είναι. Στην πρωταρχική τους εξέλιξη ή σπατάλη του οργανισμού σε δυναμισμό γι' αυτά είναι τόσο μεγάλη, ώστε θα μπορούσε να πιστέψει κανένας, αταπατάμενος, πως ολόκληρο το ανθρώπινο «είναι» δουλεύει γι' αυτά.

Παράλληλα με την άσκηση στις άλλες αισθησίες του, στενά δεμένη και έναρμονισμένη με αυτές, αρχίζει από τις πρώτες ημέρες της ζωής του νηπίου η δράση των χεριών. Ένα από τα πολλά στάδια, μιά από τις άφθονες μορφές, που παρουσιάζει η ώριμανση του χεριού, φαίνεται από το εξής: Το νήπιο είναι 114 ημερών. Σε μιά από τις ακατάπαυστες, άπειράριθμες φαινομενικά ασκοπές, κινήσεις των χεριών του συναντά το ένα το άλλο. Τα κρατά για αρκετά λεπτά μαζί και κατευθύνει τα μάτια του σ' αυτά. Από την ημέρα αυτή, βλέπει κανένας ταχτικά το δέσιμο των χεριών. Ύστερα από πολλές ημέρες μιά κουδουνίστρα δεσμεύει, με την κίνησή της και τον ήχο της, την προσοχή του. Την παρακολουθεί στην κίνησή της με τα μάτια του. Από καιρό σε καιρό κρατιέται η κουδουνίστρα ακίνητη τόσο κοντά, ώστε να μπορέσει να την πιάσει. Μιά από τις πολλές φορές, το νήπιο κρατά προσηλωμένα τα μάτια του πάνω στην κουδουνίστρα και ύστερα τα «καρφώνει» στα χέρια του. Για μιά στιγμή, στο κίνημα των χεριών του, φτάνει ένα ως την κουδουνίστρα, την πιάνει με μιάς, και την κινεί εδω και εκεί. Μετά από 4 ημέρες ξαναπλεκτρίζει την προσοχή του ή κουδουνίστρα, που κρατιέται ακίνητη σε μικρή απόσταση, ώστε να μπορέσει να την πιάσει. Το νήπιο κινεί τα χέρια του προς την κατεύθυνση της κουδουνίστρας διασταυρώνοντας όμως «έπανά» από αυτή, χωρίς να την πιάνουν. Περνούν 11 ημέρες. Το νήπιο, στη δοκιμή του και πάλι να πιάσει την κουδουνίστρα με τα δύο του χέρια, δεν «σφάλλει» πιά. Άλλα τη φτάνει όχι σε μιά ευθεία γραμμή, και αδιάσπαστη κίνηση. Πρέπει να προηγηθούν πολλές διασταυρώσεις χεριών, πριν φτάσει στον τελικό του σκοπό. Τέλος, 6 ημέρες αργότερα, δηλαδή 61 ημέρες ύστερα από την τυχαία διασταύρωση των χεριών του, και σε ηλικία 175 ημερών, κατορθώνει με την πρώτη δοκιμή, χωρίς ασκοπές διασταυρώσεις των χεριών, να πιάσει την κουδουνίστρα. Μόνο τώρα μπορεί κανένας να μιλά για «χέρη» ή καλύτερα για την «άρχη» του χεριού.

Μιά άλλη φάση από τον γλωσσικό τομέα. Υποχρεωμένο το νήπιο - παιδί στον τομέα αυτόν να κινηθεί με κάτι αφηρημένο συμβολικό (λέξεις), που αντιπροσωπεύει τον χειροπιαστό του κόσμο, αυτόνό του είναι πως θα χρειαστεί μεγαλύτερο αγώνα, για να το κατακτήσει. Γι' αυτό και η απόδοσή του στο γλωσσικό πεδίο παρουσιάζει μεγαλύτερη επιβράδυνση. Γλωσσι-

κά το παιδί έχει διπλή ανάγκη: 1) να έννοήσει τη σκέψη του άλλου, και 2) να εκφράσει τη δική του σ' αυτόν. Και οι δύο λειτουργίες, για να φτάσουν στην ακμή τους, θα χρειαστεί να περάσουν από πολλούς ενδιάμεσους σταθμούς, να τύχουν της συνδρομής όχι λίγων συντελεστών: Κινήσεις (χειρονομία, έκφραση προσώπου), τόνος - μελωδία της φωνής, θυμικές εκσπάσεις (κλάμα, θυμός), μηχανικός συνειρμός, θα υποστηρίξουν και θα ανοίξουν τον δρόμο στο παιδί, για να φτάσει σε γλωσσική κατανόηση και έκφραση.

Ας παρακολουθήσουμε το πρώτο τους ξεκίνημα. Δεν πρόλαβε να ελευθερωθεί από το μητρικό σώμα και αρχίζει τι «κραυγές». Όχι «άπελπισίας» κραυγές, όπως θέλουν οι άπαισιόδοξοι (Schopenhauer) να τις ονομάσουν. Το νήπιο δεν έχει συνείδηση του καλού ή του κακού, που το περιβάλλει. Το ένστικτό του το οδηγεί στο φωνητικό αυτό ξέσπασμα, για να απομακρύνει, τι υγρό δεσμεύει τα φωνητικά του όργανα και να αρχίσει την εκγύμνασή τους. Από τη στιγμή αυτή μπορούμε να μιλάμε για «γλωσσική» δράση. Έτσι αρχίζει, με κραυγές - κλάμα, κλάμα - φωνές, ο δρόμος, που σε λίγο θα αφήσει να ξεχωρίσουμε από αυτές φθόγγους όπως «μ» - «ν» - «β» - «α» - «ε»... για να γίνουν έπειτα «μα» - «να» - «α» - «αν» και να καταλήξουν σε: «μαμιά», «να - να». Δεν έχουν όμως ακόμη «νόημα», το νόημα, που θα πάρει η κάθε σύνθεση από τις φθογοσυλλαβές αυτές, για να μάς δώσει τη «λέξη». Την λέξη, που κάτι μάς «λέγει», κάποιο «νόημα» έχει. Αυτό είναι μία ανακάλυψη — η πρώτη ίσως ανθρώπινη ανακάλυψη — που θα ανεβάσει το νήπιο από την αρχική του «ζωική» κατάσταση στο ανθρώπινο γένος. Θα διαχωρίσει τον άνθρωπο από το ζώο. Αυτόνοτο, πως για την ανακάλυψη αυτή δεν έπαυκε πλέον μόνη ή μη συνειδητή αυτοοδηγία.

Μά δεν είναι τόσο στενό, γλωσσικό - δημιουργικό και μόνο, το ξεκίνημα της ασυνείδητης αυτοοδηγίας, που αρχίζει το νήπιο. Ταυτόχρονα ξεχύνεται, με τον ακατάχατο οργανισμό, που το διακρίνει, στην άσκηση των ματιών, αυτιών, ποδιών, ολόκληρου του κορμιού, για να τα κάμη όργανά του πειθαρχικά και αποδοτικά. Μάτι, αυτό, πόδι, κορμί με ακατάβλητη επιμονή θα ασκηθούν, για να ακούει, να βλέπει, να παρακολουθεί και εντοπίζει, τι κινείται, να συλλαμβάνει και να διακρίνει στην «οξύτητά του» ό,τι είναι ήχηρό στο άμεσο περιβάλλον, να πειθαρχούν και εκτελούν πόδι και κορμί την κάθε «έντολή» του.

Μιά άλλη ένστικτη δύναμη, που από τις πρώτες ημέρες του βίου του ανθρώπου αναπηδά και αδιάλεπτα συνοδεύει την ενεργητικότητά του, η «μίμηση», θα το βοηθήσει να «αντιγράψει» μιμούμενο, ό,τι του προσφέρεται από το περιβάλλον του. Στο πρώτο αυτό στάδιο — ένα από τα πιο βασικά, το βάθρο της αυτοδημιουργίας — της ζωής του ανθρώπου, που διαρκεί έναν περίπου χρόνο εξασφαλίζεται η κανονική λειτουργία και αυτοκυριαρχία δ-

λων των μελών του. Με αυτές θα εξυπηρετηθεί ο οργανισμός για τη μελλοντική του ολοκλήρωση και εξύψωση. Αν θα έμενε το παιδί με τις κατακτήσεις αυτές και μόνο, τότε θα ήταν αδύνατος ο διαχωρισμός του από τα άλλα ζώα. Η ανόρθωσή του σε «άνθρωπο» θα ήταν προβληματική. Η φυσιολογική υπόστασή του τροφοδοτήθηκε και ενισχύθηκε για να αποτελέσει το υπόβαθρο μιάς άλλης, της «πνευματικής» που θα ολοκληρώσει την πρώτη και θα οδηγήσει τον άνθρωπο τελικά σε αυτότελεια και στην κατίσχυσή του έναντι στον κόσμο, που τον περιβάλλει. Όσο πιο πολύ θα καλιεργηθεί ο δυναμισμός, που δόθηκε στον άνθρωπο, τόσο πιο επιβλητική θα είναι η μελλοντική εξέλιξη του οργανισμού του συνολικά, όσο και του καθενός οργάνου ειδικά. Έτσι, το χέρι από το εύκινητο, αρχικά, το εξυπνότερο, αργότερα θα μάς δώσει τον χειροτέχνη, τον καλλιτέχνη, ίσως ακόμη και έναν Πραξιτέλη, αν αρμονικά και έποικοδομητικά μάθουν να συνεργάζονται με αυτό, μάτι - καρδιά - νους. Το ίδιο θα γίνει και με όλα τα άλλα όργανά του.

Ως εδώ εξυπηρετήθηκε ένας σκοπός, που από την πρώτη ημέρα της οντογενετικής ζωής ανθρώπου έχει τεθεί — «χωρίς» τη συμμετοχή μας — στον εξέλιξιμο οργανισμό. Ο σκοπός αυτόν τον κατευθύνει, δίνει προς δέμα, για τη φυσιολογική του επικράτηση, την πιο επιβλητική του απόδοση. Απρροσμέτρητα είναι τα όσα θα επιτευχθούν στο αρχικό του ξεκίνημα. Με την ενεργητικότητά σαν άμεση συμπαράσταση, ως αδιάσπαστο του συνεργάτη, θα παραλάβει το έμβρυο από την οντογένεση, από την αρχική του αφάνεια και με νεοσύ, σταθερό βήμα θα το φέρει ως την ανόρθωσή του. Γι' αυτό με δέος στέκει ο κάθε έρευνητής, ο κάθε στοχαστής μπροστά στο οντογενετικό αυτό θαύμα. Αυτό είναι η μιά πλευρά. Μά θα βρούμε και άλλη, όταν θελήσουμε να ρίξουμε μιά ματιά στο ζωικό βασίλειο, που μάς περιβάλλει. Συγκριτικές μελέτες, που έγιναν σε ζώα ως προς τη φυσιολογική και εμπειρική τους εξέλιξη, αποδείχνουν, πως ένα σκυλί ενός χρόνου υπερτερεί κατά 3-4 χρόνια από ένα παιδί της ίδιας ηλικίας. Δεν είναι μόνο άρτια εξελιγμένο το σκυλί φυσιολογικά, αυτόδυναμο, αυτοκυρίαρχο, για τη ζωή του. Οι εμπειρίες, που έχει την ικανότητα να συγκεντρώνει και η καταπληκτική του νοημοσύνη μάς υποχρεώνουν όχι με λιγότερο δέος να σταθούμε μπροστά σε έναν άλλο αντιπρόσωπο της ζωής - θαύμα.

Η διαπίστωση αυτή δεν είναι για ταπείνωσή μας, για υποδυσασμό μας. Κανένας οργανισμός στον έμβιο κόσμο, όσο και αν θα μάς φαινόταν, στην πρώτη ματιά, μικρός, ταπεινός, δεν παύει να είναι αξιόλογος, αξιοθαύματος για την προσοχή μας. Ο καθένας, μονοκύτταρος ή πολυκύτταρος οργανισμός, είναι η άραχνη που πλέκει το άραχνόφανε δίκτυ της, ή μέλισσα στην κυψέλη της, που εργάζεται υποδειγματικά για Σύνολο — κορπός της

Δημιουργίας — δεν παύει να κλείνει στην οντότητά του το μυστήριο της δημιουργίας, που το παίρνει και πάλι μαζί του, όταν θα κλείσει τον προδιαγραφμένο «κύκλο» της ζωής του.

Η διαπίστωση, πως μάς υπερτερεί το σκυλί, στο πρώτο ξεκίνημα της ατομικής μας ζωής, δεν είναι, λοιπόν, για ταπείνωσή, αλλά για «παρότρυνση» στον κόσμο της δημιουργίας. Πολύπλευρος, πολυσύνθετος, εμπλουτισμένος ο ανθρώπινος οργανισμός με παρακαταθήκες πιο μεγάλης αντοχής, για να εξυπηρετήσει έναν ανεξερεύνητο, σε όλο το πλάτος του, και γι' αυτό ασύλληπτο ακόμη σκοπό, δεν σταματά στη φαινομενικά ολοκληρωμένη φυσιολογική του εξέλιξη. Άπεναντίας, με βάση, με άφατηρία αυτή, αρχίζει την πραγματική πια ανθρώπινη ζωή του. Μιά ζωή γεμάτη μόχθο, γεμάτη πόνο, μιά ζωή γεμάτη αγωνία, γεμάτη μυστήριο. Αίνιγμα, που πρέπει αργά ή γρήγορα να το λύσει. Μυστήριο, που, σαν ανεξερεύνητο και γι' αυτό ακατάληπτο, επιβάλλεται να το ανεχθεί το παιδί, ο άνθρωπος, για να μπορούσε να σταθεί στα πόδια του. Μιά ζωή όμως κατακυριευμένη από τη χαρά και την κατάβαση ικανοποίησης, γιατί σε κάθε βήμα του αγώνα αυτού η νίκη, η κατίσχυση θα τον αποζημιώνει και θα τον ενθαρρύνει, για να μη σταματά στην «άνοδο» του ποτέ.

Ταυτόχρονα και άλλοι παράγοντες θα κάμουν το δυσβάσταχτο δρόμο του παιδιού υποφερτό. Η «ενεργητικότητα» του θα στραφή και θα τροφοδοτήσει — τόσο, όσο καμιά άλλη — την «ανάγκη» του για παιχνίδι. Με τί πάθος παίζει το παιδί... Πόση δύναμη δεν «καταναλώνει» σ' αυτό! Ο ενήλικος, και πιο πολύ εκείνος, που λησμόνησε την παιδική του ηλικία, δεν είναι ικανός πάντα να ερμηνεύσει, να αντιληφθεί τον λόγο για τη δυναμική αυτή σπατάλη, «κατανάλωση», του παιδιού. Ευπνά κι' άμεσως αρχίζει το παιχνίδι. Τώρα και παίζει. Όλη την ημέρα του τη θυσιάζει γι' αυτό. Ξεαντλημένο από το παιχνίδι, θα κοιμηθεί με αυτό, και ίσως και στον ύπνο του ακόμη το παιχνίδι θα το συνοδεύει για πολύ.

Φαινομενικά όμως, για τα μάτια μας και μόνο, σπαταλά δυνάμεις για την δράση του αυτή το παιδί. Στην πραγματικότητα η βιολογική στάθμισή και αξιολόγησή του παιχνιδιού μάς επιβάλλει να το αντικρύσουμε σαν τον πιο αποδοτικό, τον πιο δημιουργικό συντελεστή για την καθολική, ολοκληρωτική εξέλιξη του παιδιού. Μήπως σαν παιχνίδι δεν φαίνεται όλη η παγκόσμια δημιουργία; Όρθη είναι κατά συνέπεια, από μιά πλευρά, η θέση: «Όποιος έπαιζε πολύ στα παιδικά του χρόνια αυτός εξελίσσεται πιο αρμονικά, πιο έντατικά, αυτός και μόνο γίνεται τέλειος άνθρωπος (Schiller). Τη θέση αυτή θα μπορούσαμε να την αναμορφώσουμε έτσι: «Όποιος έπαιζε πιο πολύ, αυτός γίνεται, υποδύεται να γίνει, και πιο τέλειος. Γιατί απόλυτη τελειότητα δεν επιτρέπεται να ζητάμε από τον «άνθρωπο». Όλο και γίνεται πιο τέλειος, όλο και πλησιάζει

πρὸς τὸ τέλειο, γιὰ νὰ τοῦ μείνῃ πάντα σὰν ὄραμα: τὸ ἀπόλυτα τέλειο.

Μὲ τὸ παιχνίδι τροφοδοτεῖ ἀκόμη πιὸ πολὺ ὅλες τὶς αἰσθήσεις του τὸ παιδί, γιὰ νὰ πάρουν μιά ἀποδοτική ἐξέλιξη, νὰ ἐξασφαλίσουν τὸν πιὸ ἔντονο ρυθμὸ τους. Τρέξιμο καὶ πῆδημα, ἀνέβασμα - κατέβασμα, κυνηγητὸ - κρύψιμο, θὰ τοῦ χαρίσουν τὰ σωματικά, μὰ καὶ τὰ ἐμπειρικά ἐφόδια, ἀνάλογα μὲ τὰ ὁποῖα θὰ εἶναι καὶ ὁ βαθμὸς τοῦ ἐναρμονισμοῦ του στὸ περιβάλλον, πού καλεῖται νὰ ζήσει μελλοντικά. Ἀκριβῶς τὸ ἴδιο παρατηροῦμε καὶ στὸ νεογέννητο ζῶο — ἄς κρατήσουμε τὸ παράδειγμά μας, τὸ σκυλί. Οἱ αἰσθήσεις του μὲ τὴ γέννησή του, ἀνάλογα μὲ τὴν βιολογική τους σημασία, ἢ βρίσκονται σὲ κανονικὴ λειτουργία (γενικὴ δερμικὴ αἴσθηση, γεύση, ὄσφρηση), ἢ θὰ ἀρχίσουν μέσα σὲ λίγο νὰ λειτουργοῦν, τόσο οἱ πρῶτες ὅμως, ὅσο καὶ οἱ δευτέρες ἐπιδεδιοχεῖται καὶ ἔχουν ἀνάγκη ἀπὸ ἐξέλιξη. Γι' αὐτὸ, μόλις θὰ στερεωθῇ ὑποφερτὰ στὰ πόδια του τὸ μικρὸ ζῶο, μόλις θὰ κατορθώσῃ νὰ μεταφέρῃ τὸ βάρος του, ἀρχίζει, παίζοντας, νὰ γυμνάζῃ τὰ ἄκρα του. Μαζὶ ὅμως μὲ αὐτὰ ὄχι πιὸ λίγο τὴ νοητικὴ του δύναμη. Νεογέννητο ζῶο, πού καταδικάστηκε νὰ περάσῃ τὸν πρῶτο χρόνον τῆς ζωῆς του, περιορισμένο σὲ χώρο, πού δὲν τοῦ ἐπιτρέπει τὴν ἀπαραιτήτη γιὰ τὴν ἐξέλιξή του κίνηση, θὰ ἀτροφῇ ὄχι μόνον σωματικά ἀλλὰ καὶ ἐμπειρικά.

Μὲ τὸ παιχνίδι, τὸ παιδί θὰ ἐξασφαλίσῃ σχεδὸν ἐξυπηρετικὲς αἰσθήσεις, ἀσκημένο φωνητικὸ σύνολο, χέρια καὶ πόδια ἱκανὰ γιὰ τὴν ἐξυπηρετικὴ τῆς ὅλης ὑπόστασής του. Ἀπὸ τὴν ἀκατάπαυστη αὐτὴ δραστηριότητα στὸ παιχνίδι, θὰ ἐπιτευχθῇ ἡ αὐτοδιάπλαση καὶ αὐτοδιαμόρφωση τοῦ ρευστοῦ πλούτου, πού κλείνει στὸ εἶναι τὸ παιδί, σωματικοῦ καὶ πνευματικοῦ. Ἀπὸ τὸ βαθμὸ δὲ τῆς ἐπιτυχίας του στὸ παιχνίδι, θὰ ἐξαρτηθῇ καὶ ἡ ἱκανότητά του νὰ αὐτοδιαθέτῃ, στὴν κάθε δύσκολη καμπὴ τῆς μελλοντικῆς του ζωῆς, τὴν ὀντότητά του καὶ νὰ μὴ γίνεταί ἐρμαιοὶ τῶν ἐξωτερικῶν ἐπιρροῶν. Ἀργότερα, ὅταν θὰ ἀρχίσῃ νὰ παίζει μὲ τοὺς ἄλλους πιὸ πολυσύνθετα παιχνίδια, τί δὲν θὰ τοῦ δώσῃ αὐτό; Τὸ παιχνίδι τοῦ ἀνοίγει ἀκόμη τὸ δρόμο γιὰ τὴν Κοινωνία! Ὁ ἕνας αὐτὸς ἄνθρωπος ἐντάσσεται στοὺς πολλούς. Ἐναρμονίζει, σύμφωνα μὲ τὶς ἀπαιτήσεις τοῦ παιγνιδίου, σκέψη, θέληση, δράση, τὸ συναισθημά του, μὲ τοὺς κανόνες του, μὲ τὶς ἀπαιτήσεις του. Ὁρθὴ εἶναι κατὰ συνέπεια ἡ θέση: Ὅποιος ἔμαθε νὰ παίζει «ὀρθῶς» μὲ τοὺς ἄλλους, αὐτὸς γίνεται καὶ καλὸς πολίτης. Στὸ παιχνίδι κρίνει καὶ κρίνεται, κατευθύνει καὶ κατευθύνεται. Ἀπὸ τὸ αὐτομὸ του ἐξαρτάται, ἂν θὰ σταθῇ ἢ θὰ πέσῃ (ἂν δὲν παίζεται ὀρθῶς) τὸ παιχνίδι. Ἔτσι, μαθαίνει πόσο ἀλληλένδετο εἶναι τὸ ἓνα ἄτομο ἀπὸ τὰ ἄλλα στὴν κοινὴ προσπάθεια γιὰ τὴν ἐπιτυχία ἐνὸς σκοποῦ. Ἀκόμη ὅμως δὲν τέλειωσαν τὰ ὅσα δίνει τὸ παιχνίδι. Σὲ ἄλλες σχετικὲς περιπτώσεις θὰ γίνῃ λόγος γι' αὐτὸ καὶ πάλι.

Ἐκτὸς ὅμως ἀπὸ τὸ παιχνίδι, ἀρχίζουν παρὰ ἄλληλα, πιὸ πολὺ ὅμως σὰν συνέπεια αὐτοῦ καὶ τῆς δυναμικῆς καταβολῆς τοῦ παιδιοῦ, νὰ κάνουν τὴν ἐμφάνισή τους ὅλο καὶ πιὸ ἔντονα οἱ πνευματικὲς δυνάμεις του: θέληση καὶ προσοχή, μνήμη καὶ συνειρμικὴ ἱκανότητα, φαντασία καὶ νοημοσύνη. Ἡ τελευταία — ἡ νοημοσύνη — ὅλο καὶ περισσότερο θὰ ἐπιβάλλεται, ὅσο θὰ μεγαλώνῃ ἡ φριμολήτεια τοῦ παιδιοῦ γιὰ παραστάσεις καὶ ἔννοιες. Αὐτές, τροφοδοτούμενες ἀπὸ τὸν δυναμικὸ ὄργανισμό του καὶ ἰσχυροποιούμενες μὲ τὸ παιχνίδι, γίνονται οἱ συμπαράστατες στὸ ἀνθρώπινο δαιμόνιο γιὰ τὴν κατάκτηση τοῦ κόσμου μὲ τοὺς ποικιλόμορφους ἐρεθισμοὺς καὶ τὰ αἰνίγματά του. Μιὰ ἀμοιβαία συνεργασία, μιὰ ἐναρμονισμένη ἀλληλοβοήθεια τοῦ φυσιολογικοῦ ὄργανισμοῦ καὶ τοῦ πνευματικοῦ πλούτου, δίνουν στὸ παιδί τὸ στήριγμα γιὰ τὴν ὅσο γίνεται πιὸ εὐκολὴ ἀντίκρουση τῆς ζωῆς.

Β'. Ἐξωτερικοὶ παράγοντες. Στὸ μεγάλο δρόμο τῆς ζωῆς του, πού ἔχει νὰ διατρέξῃ ὁ κάθε ἄνθρωπος, οἱ ὑποβοηθητικοὶ παράγοντες γιὰ τὴν ἀνοδὸν του, ἀρχικά, εἶναι κατὰ ἓνα μεγάλω ἐρεθιστὸς ἐσωτερικῶν, ἀτομικῶν. Ἀλλὰ τόσο στὴν ἡλιπιακή - παιδική, ὁ ὄργανισμός του εἶναι ἀδύνατο νὰ συντηρηθῇ, χωρὶς τὴ ζωοφόρο μητρικὴ προσφορά. Παρ' ὅλη τὴν ὀργανικὴ ἀποδέσμευσή του, μετὰ τὴν γέννηση ἀπὸ τὸν μητρικὸ ὄργανισμό, ἐξακολουθεῖ νὰ παραμένῃ ὁ σκλάβος. Τὸ πιὸ δραματικὸ δὲ εἶναι, ὄχι μόνον θὰ ἐξακολουθήσῃ ὁ ἄνθρωπος νὰ δουλεύῃ γιὰ πολὺ ἀκόμη ἀλλὰ καὶ ἐπαυξάνεται ἡ δέσμευσή του στὸν πρωταρχικὸ του φορέα τῆς ζωῆς, στὴν φυσιολογικὴ του μητέρα.

Κατὰ τὴν ἐμβρυακὴ του περίοδο εἶχε νὰ ἀναπτύξῃ τὴν ὀντότητά του φυσιολογικά. Μὲ τὴν γέννησή του, στὶς φυσιολογικὲς ἀνάγκες, πού θὰ ἐξακολουθοῦν νὰ τὸν κρατοῦν δέσμιον στὰ χέρια τῆς μητέρας, θὰ προστεθοῦν καὶ ἄλλοι δυνάστες γιὰ τὸ εἶναι του. Οἱ πνευματικὲς ὑποχρεώσεις, πού αὐτόματα ξεπροβάλλουν τώρα πολὺ, ἐπιταχτικά, θὰ τὸν χειροδέσουν ἀκόμη πιὸ ἀσφυκτικά.

Γιὰ νὰ ἀποκορυφωθῇ δὲ ἡ τραγικότητα τῶν δεσμῶν, ὀρθώνεται τώρα, μπροστὰ στὸ φυσιολογικὸ - πνευματικὸ μάτι τοῦ παιδιοῦ ὁλόκληρο τὸ ἄμεσο φυσικὸ περιβάλλον. Οἱ ἀπειράριθμοι ἐρεθισμοί, τὰ ἀπειράριθμα ἐρωτηματικά ἀπὸ τὸ περιβάλλον αὐτὸ καὶ τὰ δυσυπέρβλητα ἐμπόδια στὴ διαδοχικὴ, ἐπιταχτικὴ γιὰ τὴν ὀρθοπόδηση τοῦ ἀνθρώπου, ἀντίκρουσή τους, πρέπει νὰ προκαλοῦν κυριολεκτικὰ ἀναστάτωση. Ὁρθώνεται ἡ ἄμεση ἀνθρώπινη κοινωνία, μὲ τὰ ἐπιτεγνυμένα της στοὺς πολυποικίλους τομεῖς, διαδοχικὰ βέβαια. Τελικὰ, τὸ κοσμικὸ συγκρότημα στὸ σύνολό του, μὲ τὴν ἀρμονία του, μὲ τὴν ὠραιότητα καὶ ἐπιδλητικότητα του, «ἀπαιτεῖ», ἂν καὶ δὲν εἶναι σὲ θέση ὁ ἄνθρωπος νὰ τὸ συλλάβῃ στὴν ὁλότητά του, νὰ ὀρθοποδήσῃ καὶ νὰ ἐργασθῇ σ' αὐτό, γι' αὐτό. Μπροστὰ σὲ ὅλα αὐτὰ χρέος του εἶναι, δαμάζοντας τὰ πάντα, καὶ πρωταρ-

χικὰ τὴν ἀτομικὴ του ἀδυναμία, τὴν ἐξουθενωτικὴ του ἀνεπάρκεια καὶ πιὸ πολὺ τὸ φόβο του τὸν ἀνασταλτικὸ, νὰ ἐλευθερώσῃ τὴν προσωπικότητά του ἀπὸ τὰ δεσμά της, νὰ ὀδηγήσῃ τὸν ἑαυτοῦ του, ὅσο γίνεται ἐπάνω ἀπὸ τὰ ἀνθρώπινα, καὶ νὰ πλησιάσῃ τὸν Δημιουργό του. Αὐτονόητο, πῶς ὁ ἄνθρωπος σὲ μιὰ τέτοια ἀποστολὴ μὲ ἓνα τέτοιο σκοπὸ δὲν μπορεῖ νὰ στηρίξεται στὴν ἀτομικότητά του καὶ μόνο. Πολλοὶ πρέπει νὰ τοῦ συμπαράσταθοῦν νὰ τὸν ἰσχυροποιοῦν. Πολλά, πάμπολλα ἐπιβάλλεται νὰ γίνον κτήμα του, νὰ γίνον οἱ προβοθυμίδες τοὺς στερεῆς καὶ ἀδιάσειστες, πού θὰ τὸν ὀδηγοῦν, ἡ μία μετὰ τὴν ἄλλη, στὸ τεράστιο αὐτὸ ἀνέβασμα.

Μαζὶ μὲ τὴν ἀτομικὴ βοήθεια, τὴν αὐτοβοήθεια καὶ τὴν αὐτοδηγία, τὸ φυσικὸ καὶ τὸ ἀνθρώπινο περιβάλλον βοηθοῦν καὶ ὀδηγοῦν τὸν δημιουργούμενο ἄνθρωπο στὸ ὕψιλό του ἔργο. Αὐτοβοήθεια - Ἐτεροβοήθεια, Αὐτοοδηγία - Ἐτεροοδηγία εἶναι οἱ παράγοντες ἐκεῖνοι, πού ἀναγκαστικά θὰ συνεργαστοῦν στὴν ἐκκίνηση καὶ διαδρομὴ τοῦ μεγάλου δρόμου τοῦ ἀνθρώπου. Ἔτσι καὶ μόνο θὰ ἐπικρατήσῃ, τελικά, σὲ κάθε δύσκολη καμπὴ τῆς ζωῆς του. Οἱ παράγοντες αὐτοὶ ἐπιβάλλεται νὰ ἐναρμονιστοῦν νὰ συντεθοῦν σὲ ἔργο δημιουργίας, γιὰ τὴν ὁλοκλήρωσή του.

Ρίχνοντας μιὰ ματιὰ στὸ φυσικὸ καὶ ἀνθρώπινο περιβάλλον, εὐκόλα θὰ διαπιστώσουμε, πῶς οἱ συντελεστικοὶ παράγοντες διακρίνονται: α) σὲ ἐκείνους, πού προέρχονται ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο τὸν ἴδιο καὶ τὰ δημιουργήματά του καὶ β) σὲ φυσικοὺς. Εὐκόλο, πολὺ εὐκόλο εἶναι μὲ μιὰ γενικὴ ἔννοια: φυσικοὶ παράγοντες ἢ ἀνθρώπινοι, νὰ ἀντικειμενικὸ τὸ ἀντικειμενικὸ μᾶς περιβάλλον. Ἄν μᾶς ζητηθῇ ὅμως νὰ τοὺς καθορίσουμε λεπτομερειακά, τότε βλέπομε τὴν μεγάλη δυσκολία γιὰ νὰ τοὺς συλλάβουμε. Γι' αὐτὸ ἐπιβάλλεται νὰ δοθοῦν μερικὲς νύξεις, γιὰ νὰ μπορέσουμε ἔτσι, συμπληρώνοντας, νὰ σχηματίσουμε μιὰ εἰκόνα: Πόσο πολὺ πλοκο καὶ γι' αὐτὸ ἀξιοθαύμαστα μεγάλο καὶ ἀσύλληπτο ἔργο εἶναι, νὰ ἀνεβῇ ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τὸ ἐμβρυο, ἀπὸ τὴ ζωϊκὴ κατάσταση, στὸ ὑπεράνθρωπο.

Ἐπειδὴ γιὰ τὴν κάθε ὑπαρξὴ βασικὴ προϋπόθεση εἶναι οἱ φυσικοὶ παράγοντες, ἄς ἀρχίσουμε μὲ αὐτούς:

1. Φυσικοὶ παράγοντες: Σ' αὐτοὺς ἀνήκουν οἱ κλιματολογικὲς συνθήκες, ὁ τρόπος διατροφῆς, ἡ ἐδαφικὴ διάπλαση τοῦ τόπου διαμονῆς (ὄρεινὸ ἢ πεδινὸ), ἡ ὑδρογραφικὴ ὕψι (παράλιος ἢ μεσόγειος, νησὶ ἢ μεσόκαμπος), ἡ βλάστηση (δενδρόφυτος ἢ ἀπαγυμνωμένος, εἶδος δέντρων, καλλιεργήσιμες ἐκτάσεις, ἢ χέρσες βοσκήσιμες), ζωϊκὸς πλοῦτος (κατοικίδια ζῶα, εἶδος, ἀγρία ζῶα).

2. Ὁ ἄνθρωπος καὶ τὰ δημιουργήματά του. Οἱ παράγοντες αὐτοὶ θὰ πρέπει νὰ διακριθοῦν σὲ ἐκείνους πού προέρχονται «ἀπ' εὐθείας» ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο, δηλαδὴ οἱ ἄμεσοι ἀνθρώπινοι παράγοντες καὶ ἐκείνους πού ὀφείλονται στὰ δημι-

ουργήματα, πού μᾶς δίνει ἢ ὁ ἓνας ἄνθρωπος καὶ μόνο, ἢ πολλοὶ μαζὶ, δηλαδὴ οἱ ἔμμεσοι ἀνθρώπινοι παράγοντες. Οἱ ἄμεσοι παράγοντες ἐπενεργοῦν ἢ σὰν ἄτομα ἢ σὰν σύνολο, γι' αὐτὸ καὶ θὰ τοὺς διακρίνομε σὲ ἀτομικοὺς ἢ ὁμαδικούς. Γιὰ τὸν ἴδιο λόγο θὰ πρέπει νὰ ἀντικρυστοῦν καὶ οἱ ἔμμεσοι παράγοντες σὲ ὁμαδικούς καὶ ἀτομικούς.

Α'. Ἀμεσοὶ ἄνθρωποι παράγοντες: 1) Ἀτομικοί: Σ' αὐτοὺς ἀνήκουν ἡ μητέρα, ὁ πατέρας, ἡ ἀδερφή, ὁ ἀδερφός, ἡ γιαγιά, ὁ παππούς, ἡ θεία, ὁ θεῖος, ἡ νουνὰ, ὁ νουνός, ὁ φίλος, ὁ συμμαθητής, ὁ δάσκαλος, ἡ δασκάλα, τὸ θαυμαζόμενο πρόσωπο κ.ἄ.

2) Ὁμαδικοί: Ἡ οἰκογένεια, οἱ γείτονες, οἱ φίλοι, οἱ συμπαίχτες, τὸ σχολεῖο, ἡ ἐκκλησία, οἱ σύλλογοι, οἱ συνεταιρισμοί, τὸ χωριό, ἡ κωμόπολη, ἡ πόλη, τὸ κράτος κ.ἄ.

Β'. Ἐμμεσοὶ ἄνθρωποι παράγοντες: 1) Ἀτομικοί: Τὸ παιχνίδι (κούκλα, ἀλογάκι, ἀεροπλανάκι...), τὸ σχολικὸ βιβλίο, τὸ κάθε εἶδους βιβλίο, τὸ περιοδικό, ἡ ἐφημερίδα, τὸ ραδιόφωνο, ἡ τηλεόραση, ἡ ρεκλάμα κ.ἄ.

2) Ὁμαδικοί: Ἡ γλῶσσα, τὸ πνευματικὸ ἐπίπεδο τοῦ λαοῦ, ἡ θρησκεία, οἱ γιορτές, τὰ ἔθνη καὶ ἔθιμα, οἱ συνήθειες, τὰ παραμύθια, ἡ ἱστορία, ἱστορικὰ μνημεῖα, μουσεῖα, τέχνες, ἀρχαιοτήτες, βιβλιοθήκες, θέατρα, συναυλίες, καλλιτεχνικὲς ἐκθέσεις, κάθε εἶδους ἐκθέσεις κινηματογράφος, ἀγωνιστικὰ παιχνίδια, ἐπαγγελμὰτα, ἐπιχειρήσεις, βιομηχανίες, ἐπαγγελματικὴ καὶ κοινωνικὴ τάξη, ἀλλὰ καὶ τὸ πολίτευμα (μοναρχικὸ, δημοκρατικὸ, δικτατορικὸ) κ.ἄ.

Ἀπὸ τὴν σύντομη αὐτὴ ἀναλυτικὴ ἐπισκόπηση διαπιστώνεται, πῶς ἀφθονία ἀπὸ ἐπιδράσεις δέχεται ὁ δημιουργούμενος ἄνθρωπος, ἀπὸ τὰ πρῶτα ἀκόμη δῆματα τῆς ζωῆς του. Μὲ τὴν προϋπόθεση, πῶς οἱ φυσικοὶ παράγοντες μὲ λίγη σχετικὴ προστάθεια θὰ εἶναι δυνατό νὰ ρυθμίζονται ἐξυπηρετικά, θὰ περιοριστοῦμε στὴν ἐξέταση ἐκείνων πού ἀναφέρονται στὸν ἄνθρωπο καὶ στὰ δημιουργήματά του. Αὐτονόητο, πῶς ἐδῶ, ἀπὸ τὴν ἀπειραριθμία αὐτῶν, μόνο οἱ πρωταρχικοί, οἱ πιὸ βασικοὶ παράγοντες θὰ εἶναι δυνατό νὰ ἐξεταστοῦν. Τέτοιοι δὲ εἶναι: ἡ οἰκογένεια καὶ τὸ σχολεῖο.

Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ

Ἡ οἰκογένεια εἶναι τὸ πρωταρχικὸ κύτταρο τῆς κοινωνίας. Πολλὲς οἰκογένειες μαζὶ συνθέτουν τὴν κοινωνία, τὸ ἔθνος. Ἀπὸ τὴν οἰκογένεια ἀρχίζει ἐπίσης ἡ πρώτη ἐργασία, ἡ βασικὴ, γιὰ τὴν τελείωση τοῦ ἀνθρώπου. Αὐτὴ θὰ καλλιεργῇ ὅλες τὶς πνευματικὲς καταβολὰς τοῦ παιδιοῦ. Παραλαμβάνοντάς το ἀπὸ τὸν ἐμβρυακὸ λήθαργο, θὰ τοῦ τροφοδοτήσῃ μὲ στοργὴ καὶ αὐτοθυσία, τὴ μία μὲ τὴν ἄλλη καὶ θὰ τὸ ἀνεβάσῃ ὅσο γίνεται πιὸ πολὺ. Τὸ ἔργο της, στὴν ἀποστολὴ της αὐτῇ,

είναι βαρύτατο. Όσο μάχθο και αν θα απαιτήση ή διατροφή και ή συντήρηση ή σωματική, όχι δε λίγες φορές και στέρηση αποκαρδιωτική, ή απαίτησή της είναι ελάχιστη, συγγρινόμενη με εκείνη, που απαιτείται για την πνευματική εξέλιξη του παιδιού. Βαθιά χαραγμένο, ανεξίτηλα ένστικτο σπέρμα πατέρα και τη μητέρα το πατρικό και μητρικό ένστικτο, θα τους ένδυναμω, ακόμη και όταν ή απογοήτευση για μία τους άποτυχία, ή αποκαρδίωσή τους σε τυχόν άχαριστία, εφήμερα θα τους κυριεύει. Στη δύναμη αυτή, το ένστικτο το μητρικό, το πατρικό, στηρίχθηκε και θα στηρίζεται ή ύπαρξη και το ανέδασμα του ανθρώπου. Μπροστά από χιλιάδες χρόνια, πολύ πριν δημιουργηθούν οι ανθρώπινες κοινωνίες και τα κράτη με τη νομοθεσία του για την προστασία και την εξασφάλιση του παιδιού, έκαμε το θαύμα του το ένστικτο αυτό. Μια ματιά στο ζωικό βασίλειο θα διαλύσει κάθε αμφιβολία σε εκείνον, που σχετικά ταλαντεύεται και δεν θέλει να δώσει τόση αξία, να αναγνωρίσει τόση δύναμη από ένστικτο. Όταν τα νεογέννητα σκυλάκια θα ανοίξουν τα μάτια τους, το μητρικό ζώο δεν περιορίζεται μόνον να τα τρέφει με την πιο μεγάλη στοργή, αλλά τα μαθαίνει, με αξιοθαύμαστη υπομονή και φροντίδα, να τρέχουν, να κρύβονται, να «κυνηγούν»... Πριν τα «έγκαταλείψει», θα έχουν συγκεντρώσει τόσες εμπειρίες, ώστε έντελώς μόνα τους πια να έπαρκουν σε όλες τις φάσεις της ζωής τους. Μόνο σε παθολογικά ζώα θα έχουμε πρόωρη έγκατάλειψη.

Όταν μιλάμε για οικογένεια, έννοούμε σαν πρώτους φορείς της τη μητέρα και τον πατέρα. Χωρίς τους δυο αυτούς στυλοβάτες, τον στενό και έναρμονισμένο δεσμό τους, και αν ακόμη θα δημιουργηθή οικογένεια αυτή, αργά ή γρήγορα, θα ξεφύγει από τον προορισμό της. Θα είναι καταδικασμένη να μιν έκπληρωση την άποστολή της. Στη δυσοίωση αυτή περίπτωση ή θα εξακολουθήσει «κατ' όνομα» να λέγεται οικογένεια ή γρήγορα θα διαλυθή. Άφθονο είναι ή πείρα για το τί καρπούς δίνουν οι οικογένειες αυτές.

Ό στενός και έναρμονισμένος δεσμός του πατέρα και της μητέρας θα μάς δώσουν το ιδανικό έδαφος για άνθηση και καρποφόρισμα. Με μια επιφύλαξη μόνο, που γρήγορα θα υποχρεωθούμε να την παραδεχτούμε όχι σαν μια απλή περίπτωση, με δευτερεύουσα σημασία, αλλά σαν κίνητρο και παράγοντα άπροσμέτρης αξίας. Στην δημιουργική αυτή οικογενειακή συνεργασία, λίγη είναι ή προσφορά του πατέρα, σχετικά με την πνευματική καλλιέργεια του παιδιού. Υποχρεωμένος από την ίδια του «τη φύση» να εξοικονομή, μακριά από την κατοικία, κατά κανόνα, τα υλικά μέσα διατροφής όλων, δεν είναι σε θέση να έρχεται σε έπαφή, να έπαγρυπνή και φροντίζει από κάθε πλευρά «άμεσα» το παιδί. Άλλά και δ-κάνε βρίσκεται κοντά του, πάλι ή ψυχρόνθησή του δεν προσφέρεται τόσο, όσο της μητέρας, για το έργο αυτό. Ό πατέρας έπιδρά

έμμεσα επάνω στο παιδί. Η «άποσταση», που κρατά από αυτό, συγκριτικά με τη μητέρα, έχει την ευεργετική της έπίδραση σ' αυτό. Οι σποραδικοί του περίπατοι με το παιδί παρηγορίζονται κυριολεκτικά. Η σωματική του αντοχή, από την άλλη πλευρά, οι γνώσεις του και πιο πολύ οι πρακτικές, που του επιτρέπουν να καταπιναίεται με όλων των ειδών τις επιδιορθώσεις στην κατοικία, προκαλούν την προσοχή του παιδιού και το κεντρίζουν για μίμηση. «Θαυμάζεται» για την ελευθερία που έχει να φύγει από την κατοικία. Γενικά, ό διαφορετικός τρόπος της ζωής του δεν βρίσκει λίγη απήχηση στο παιδί. Το μεγαλύτερο όμως θάρος πέφτει στη μητέρα και ή έπίδρασή της επάνω σ' αυτό είναι άπροσμέτρητη. Γι' αυτό θα άσχοληθούμε ειδικά με τη μητέρα.

Μ η τ έ ρ α. Άπό το βαθιά χαραγμένο στην οντότητά της ένστικτο για μητρότητα ή μητέρα «βλέπει» σαν κύρια, σχεδόν, άποστολή της στη ζωή, και μάλιστα από τα πρώτα της ά-κόμη δήματα, να ικανοποιήσει το ένστικτο αυτό. Άν παρακολουθήσουμε τα παιχνίδια του μικρού κοριτσιού, εύκολα θα διαπιστώσουμε πως στρέφονται γύρω από τη «μάννα» και το «παιδί». Δεν είναι των άγριων παιχνιδι ή «κούκλα». Με τα παιχνίδια αυτά προετοιμάζεται, υποσυνείδητα, βέβαια, για το τόσο τραχύ, πολύμορφο, μα τόσο μεγάλο θείο έργο της, που έχει να «συνεχίσει», σαν συνέχεια αυτή του Δημιουργού της. Γι' αυτό και ή μακρόχρονη προπαρασκευή της. Άνάλογα με το υψηλό έργο, που έχει να επιτελέσει, είναι και οι ψυχικές καταβολές, που στολίζουν την ονότητα της μητέρας. Άς την παρακολουθήσουμε σε φερικές φάσεις του μητρικού της έργου. Πολύ εύκολα θα διαπιστώσουμε έτσι τον ειδικό πλούτο, που τη διακρίνει και της δίνει το νόημα, που ό καθένας μας κλείνει στο όνομα «Μάννα».

Το νήπιο (3—4) μινών κοιμάται βαθιά. Ό πατέρας, βρίσκεται στο πλάι της μητέρας, τη διαβεβαιώνει και αυτός πως το παιδί κοιμάται και την προτρέπει να ήσυχάσει και ή ίδια λίγο στο διπλανό δωμάτιο. Πείθεται, το υπερέντονο όμως μητρικό ενδιαφέρον την κρατά σε άνησυχία. Περί τις 10 φορές, μέσα σε μια ώρα, πήγε για να βεβαιωθεί, αν πραγματικά κοιμάται το παιδί, ή μήπως ξύπνησε στο μεταξύ. Στο άνοιγμα των ματιών του, μετά το χόρτασμα του ύπνου, δεν περιορίζεται μόνο στη φροντίδα του καθαρισμού και της τροφής του. Αυτή, σαν ένα άλλο μεγάλο παιδί, του παραστέκει πνευματικά τώρα. Νομίζει πως έχεις μπροστά σου δυο παιδιά — μεγάλο και μικρό — στο παιχνίδι. Πώς αλλιώς θα μπορέσεις να κατεβής έως «κάτω» στην παιδική οντότητα, αν ό ίδιος δεν γίνης «παιδί»; Όχι, βέβαια, με σοβαροφάνεια και συντηρητικότητα. Να μια πλευρά του «Παιδαγωγού» που δύσκολα θα τη βρούμε στον άνδρα. Άλλά και πάλι όχι στην άξιοζήλευτη, στην άξιοθαύμαστη αυτή δυναμικότητα. Στο παιχνίδι άρχίζει ή μητέρα άκούραστα να έρεθίζει το

παιδί με κινήσεις χειρών, του κεφαλιού, για μίμηση. Με χίλιες δυο επαναλήψεις το προκαλεί τώρα να προφέρει και αυτό: «μπαμπά», «μαμά», «μάμ»... Κάτι δεν πηγαίνει όμως καλά στο παιδί. Δείχνει σαν να είναι κουρασμένο — αν και ξύπνησε μπροστά από μισή ώρα. Το διεισδυτικό μάτι της μητέρας δεν άργεί να συλλάβει. Έφυγε ή λάμψη από τα μάτια του και θολό παρουσιάζεται το προσωπάκι. Καινούργια άνησυχία, για να διαπιστώσει τί έχει. Η διαισθητική ικανότητα της μητέρας — άγνωστη σχεδόν στον άνδρα — θα την οδηγήσει στην αίτια του κακού. Με υποδειγματική φροντίδα θα καταβάλει όλη τη δύναμή της, για να το επαναφέρει στο φυσιολογικό του και πάλι ρυθμό. Θα ήσυχάσει, όταν το παιδί θα βρή και πάλι τη διάθεση να παίξει μαζί της.

Οι «πεζές» αυτές, οι μυριοεπαναλαμβανόμενες σκηνές, τί πλούτο, τί παρακαταθήκες υπέροχες, προσόντα άσύγκριτα, δεν μάς παρουσιάζουν! Άνάγλυφη μάς δίνουν την εικόνα της Μάννας. Με την πιο δυνατή παραστικότητα μιλούν για την Οντότητά της. Την έξυμούν και άλάθητα διατρανώνουν, πως «Μάννα» να είσαι θα πη: άσίγαστο πάντα να είναι το ενδιαφέρον σου, άκοίμητη ή άνησυχία σου, πλουσιοπάροχη ή φροντίδα σου. Με την άδάμαστη, την αλύγιστη αντοχή σου, σαν ένα μεγάλο παιδί να έπικοινωνήεις με το παιδί σου. Το μάτι του διεισδυτικό, ή διαισθητική ψυχή σου να το κρατούν στο είναι σου, σαν να είναι πάντα στο κορμί σου. Δεν ολοκληρώθηκε όμως άκόμη ή εικόνα της «Μάννας». Της λείπει το πιο χαρακτηριστικό για το Είναι της. Της λείπει ή παρακαταθήκη εκείνη, που την ανεβάσει πέρα από τα ανθρώπινα και την κάνει όχι μόνο άσύγκριτο υπόδειγμα, στην προσπάθειά μας να στηρίξουμε και καθοδηγήσουμε το παιδί στο ανέδασμά του, αλλά και πρότυπο καλοσύνης, πρότυπο αὐτοθυσίας, και σαν τέτοια πρότυπο ήθικης. Για συντομία, άς φέρουμε σαν παράδειγμα στη μνήμη μας πως την παρουσιάζει — πολύ πιστά — ό ποιητής, από την αυτή: το παιδί, που σκότώσε τη «Μάννα του», πήρε την καρδιά της και την κρατά στα χέρια του, τρέχει, για να φτάσει πιο γρήγορα... Έκείνη, «Μάννα» πάντα, το προτρέπει να μιν τρέχει, γιατί σκοντάφτοντας, θα πέσει και θα χτυπήσει...

Δεν είναι υπερβολή αν εκφράσουμε την άποψη, πως όλα τα άλλα προσόντα της ξεθαριάζουν μπροστά στην υπέρμετρη — για ανθρώπινα μέτρα — την «ένθε» αγάπη της, που ένα και μόνο γνωρίζει παλμό, να δίνει πάντα στο παιδί της τη χαρά. Τη χαρά «της στιγμής», αλλά και εκείνη που θριαμβεύει στην ανθρώπινη οντότητα από το συναίσθημα της έπιτυχίας στον άγώνα της ζωής του. Πάντα το θέλει χαρούμενο και σαν μικρό και σαν μεγάλο, γιατί δεν παύει ποτέ να μιλά στην καρδιά της μητέρας το παιδί σαν το πιο διαλεχτό κομμάτι από το Είναι της.

Στην αγάπη της «Μάννας» θα πρέπει να

αναζητήσουμε τις ρίζες για όλες τις άλλες παρακαταθήκες της. Γι' αυτό και θα καταλήξουμε στο συμπέρασμα, πως «Μάννα» θα πη: Άγάπη. Να μπορείς να αγαπάς το παιδί σου «θεϊκά». Δεν είναι δύσκολο να αντίληφτη κανένας, πως έδώ γίνεται λόγος για την «πραγματική» Μάννα. Για κείνη, που μπορεί άλλο τόσο να «μετουσιώνεται» πραγματικά στην προσφορά τη μητρική επάνω, και ανεβάζοντας τον έαυτό της ως τα υπερανθρώπινα, να οδηγή και το παιδί της όλοισία στην πιο ιδανική εξέλιξη, σε άνοδο αξιοθαύμαστη, από πνευματική και ήθικη πλευρά. Λίγες, ελάχιστες το κατορθώνουν. Αυτό δεν όφείλεται στην ανθρώπινη άδυναμία. Ίσως θα επιτρεπόταν ή σκέψη, πως και στην άρνητική αυτή περίπτωση, δεν διαφαίνεται λίγο ή ανθρώπινη δύναμη. Χιλιετηρίδες όλόκληρες καταδικασμένη ή μητέρα με το ένστικτο μόνο να καταπιναίεται με μια τέτοια γιγάντια άποστολή, πως ήταν δυνατό να φτάνη πάντα στον προορισμό της; Γνωρίζοντας, όχι τόσο ένσυνείδητα, αλλά ύποσυνείδητα και πιο πολύ διαισθητικά, πόσο μεγάλο το χρέος της απέναντι στο δημιούργημά της, έδινε όλο τον δυναμισμό της, για να έπαρκήσει στην άποστολή της. Πάντα όμως στην ανεπάρκεια ζούσε και ζει. Η μια με την άλλη διαφεύδονται οι έλπίδες της, οι όραματισμοί της. Ό κανόνας ήταν και είναι ή άποτυχία. Έξαίρεση σπάνια ό θρίαμβός της. Η δυναμικότητά της, και έδώ, να άναμετρά το άσύλληπτο, να μπορεί να διαπιστώνη, πως άκαλλιέργητη ή ίδια, καλείται να γίνη ό καλλιεργητής τόσων άλλων, ολοκάθαρα μιλούν για ανθρώπινη δύναμη, για άφθονο δυναμισμό, αλλά παραμελημένο, στην έγκατάλειψη καταδικασμένο. Έδώ και ή επιφύλαξη μας για τη δυνατότητα της μητέρας να ολοκληρώνη το έργο της.

Πολλοί ίσχυρίζονται: «Είναι μάννα από το ένστικτό της — δεν χρειάζεται τίποτε άλλο». Άλλά, γεννιέται το έρώτημα: είναι ποτέ δυνατόν να άρκη μόνο το ένστικτο χωρίς καμιά άλλη καλλιέργεια; Δεν είναι άνάγκη να ανατρέχουμε στα τόσα και τόσα, έπαγγέλματα, που ό άνθρωπος τα βρίσκει να ανταποκρίνονται στις κλίσεις του και μαζί στο ένστικτό του. Άς μείνουμε στα συναρτημένα στον οργανισμό όργανά μας. Γιατί δεν άφήνουμε τα χέρι μας, το μάτι μας, το αυτί μας, το νου μας, που και σ' αυτά, με τη γέννα, τους έχει δοθή να είναι «μάτια», «χέρια»...; άκαλλιέργητα; Θα μπορούσαν ποτέ, από το ένστικτο και μόνο, να μάς δώσουν τον καλλιτέχνη, τον άρχιτέκτονα, τον μουσικό, τον σοφό; Παντού καλλιέργεια, καλλιέργεια μάλιστα υπερντατική, άνάλογα με τη σπουδαιότητα του έργου, που θα καταπιαστή ό άνθρωπος μελλοντικά. Όλότελα άσύλληπτο είναι στην κοινωνία να αναθέσει έργο της σύνθετο, πολύπλοκο, ένα μεγάλο της έργο, σε άνθρωπο άκαλλιέργητο, μη προετοιμασμένο ειδικά. Συνηθίζει δε, στην άσύλληπτη του, να «πιστεύει», πως όσο πιο καλλιεργημένος, όσο πιο έφοδιασμένος με δεξιότητες για το ειδικό έργο που

του ανάθετε είναι κάποιος, τόσο και πιο άποδοτικός, τόσο πιο ανεκτίμητος και δυσαναπλήρωτος είναι αυτός. Για την εργασία, για ένα οποιοδήποτε έργο της, είναι η κοινωνία τόσο αύστηρη, τόσο απαιτητική, που μπορεί πολλές φορές να φτάνει σε μέτρα σκληρά, σε μέτρα, που μπορούν να οδηγήσουν και στην αποκαρδίωση ακόμη. Γιατί όχι τόσο αυστηρότητα, τόσο απαιτητικότητα απέναντι στον εαυτό της; Απέναντι σε εκείνον, που του ανάθετε όχι μόνο το πιο δύσκολο έργο από τα ανθρώπινα, αλλά και τη διατήρηση, την ύπαρξη αυτού του ίδιου του εαυτού της; «Μάννα» είναι το πρωταρχικό κύτταρο της κοινωνίας. Αυτή είναι η αρχή της. Αυτή τη συντηρεί και τη διατηρεί στην ύπαρξή της. Με αυτή στέκει και πέφτει. Αυτή είναι εκείνη, που θα την οδηγήσει να βρει τον ανθρωπιστικό, τον υπερανθρωπιστικό της δρόμο. Δεν είναι καιρός να στρέψει η κοινωνία και στον ίδιο τον εαυτό της — τη Μάννα — την προσοχή της;

Το πιο τραγικό για τη μητέρα είναι η διάψευση, που ζούσε και ζει στις επιδιώξεις της. Είναι η αποκαρδίωση που αισθάνεται, όταν προσφέροντας για το έργο της όλο το δυναμικό της είναι, προσφέροντας ανάλωμα τον εαυτό της ολόκληρο, για τη δημιουργία του πιο ωραίου, έχει την άποψή της ως καρπό. Πώς να μην απογοητευτεί για αυτό; Πώς είναι, λοιπόν, δυνατό, απογοητευμένος άνθρωπος, χωρίς τη χαρά της δημιουργίας στο Είναι του,

να θριαμβεύσει; Όσο και αν το μητρικό δαιμόνιο, ή διαισθητική της δύναμη την κρατούν, τη συγκρατούν στο έργο της, ή χολή που της δίνεται, αντί της χαράς που δίνει, θέλει να δίνει, τη συντρίβουν. Στο έργο της επάνω είναι «Μάννα». Το ανθρώπινο, σαν άνθρωπος και εκείνη, δεν μπορεί παρά να μιλά έντατικά στις άλλες φάσεις της ζωής της. Ανεβαίνοντας στον ύψηλό της βωμό, είναι διαίσθηση και μόνο. Άνθρωπος, με όλα τα ανθρώπινα, στο «γήινο» κατέβασμά της. Γι' αυτό και η απογοήτευση που ζει. Σ' αυτό πρέπει να αναζητηθεί το μυστικό για την μη αποδοτική δημιουργία της μητέρας ολοκληρωτικά. Αυτό βρίσκεται και η ανεπάρκεια της κοινωνίας, για να δώσει κάτι το καλύτερο. Να όρθωθεί λίγο πιο πάνω από το χαμηλό επίπεδό της — παρ' όλες τις τεχνικές της επιτεύξεις και τον έφορτασμό τους — και να μάς δώσει τον καρπό της, για τον οποίο τόσο μιλά και τόσο πιστεύει, πώς με τις κατακτήσεις της γρήγορα θα τον έχει. Να τον έχει στα χέρια σου και να τον ζητάς όσο γίνεται πιο μακριά. Να τον έχεις στο Είναι σου και το ίδιο το 'Εγώ σου να σου τον καλλιεργή, εσύ δε με τα ίδια σου τα χέρια να τον ξεριζώνεις αλύπητα, είναι η πιο μεγάλη εірωνεία της ζωής, ή πιο τραγική εірωνεία, ή ανθρώπινη.

(Συνεχίζεται)

Γ. ΣΑΡΡΗΣ

ΔΩΣΤΕ ΤΟ ΠΑΡΟΝ ΣΤΟ ΜΕΓΑΛΟ ΕΘΝΙΚΟ ΠΡΟΣΚΛΗΤΗΡΙΟ

• Από τον περασμένο Σεπτέμβριο άρχισε να κυκλοφορή σε εβδομαδιαία τεύχη δια του Πρακτορείου 'Αθηναϊκού Τύπου και το περίφημο έργο του «ΝΕΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑ» (Ν.Ε.Ε.)

• 10.000 Έλληνες και ξένοι παιδαγωγοί, επιστήμονες, λογοτέχνες, συγγραφείς κι ανάμεσά τους διακεκριμένοι 'Ακαδημαϊκοί, Καθηγητές Πανεπιστημίων, Πολυτεχνείων και 'Ανωτάτων Σχολών, συνεργάζονται στη μνημιώδη έκδοση της Ν.Ε.Ε.

• Ολόκληρη ή πνευματική ήγερσία της χώρας μας σε μια πανεθνική σταυροφορία εκλαϊκεύει και προσφέρει μέσα από τις 20.000 σελίδες των 24 τόμων της Ν.Ε.Ε. τον άπεραντο θησαυρό των γνώσεων και της σοφίας 5.000 χρόνων πολιτισμού για την άνοδο του πνευματικού επιπέδου του 'Ελληνικού Λαού.

• Από το μεγάλο αυτό εθνικό προσκλητήριο δεν πρέπει να απουσιάσουν οι εκπαιδευτικοί λειτουργοί. Στείλτε όλοι συνεργασία στη Ν.Ε.Ε. Κυρίως, συντάξτε, για την Ν.Ε.Ε., την ιστορία του χωριού σας (γενέτειρας), του χωριού στο οποίο υπηρετήτε, διαφόρων, ιστορικών τοπωνυμίων, τοπικών ήρώων, ευεργετών κ.λ.π. Συνεννοηθήτε και με τον Πρόεδρο της Κοινότητας στον όποιον έχομεν στείλει οδηγίες.

Τò νηπιαγωγείο αναπόσπαστο μέρος του ὅλου εκπαιδευτικού συστήματος

Υπό του κ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΠΟΥΛΟΥ

Ο χαρακτήρας του παιδιού διαμορφώνεται βασικά στα πέντε πρώτα χρόνια της ζωής του. Στην προσχολική ηλικία ή ψυχή του παιδιού είναι πιο εύπλαστη και ή ψυχοπλαστική δύναμις της άγωγής συνεπώς πιο μεγάλη. Γι' αυτό και ή σημασία της άγωγής στην ηλικία αυτή έχει πρωταρχική σημασία. Τα πρώτα βιώματα του παιδιού χρησιμεύουν για ύφαδι και στημόνι του χαρακτήρος του ως ενήλικου. Η προσχολική ηλικία θεωρείται σήμερα ως κρίσιμη ηλικία, όπου διαμορφώνεται ο σκελετός της προσωπικότητος του παιδιού. Το παιδί δ.π. αποκτήσει στην ηλικία αυτή — καλό ή κακό — μένει κτήμα του για όλη του την ζωή. Στην πρώτη παιδική ηλικία σπείρονται συνήθως οι σπόροι πολλών συμπεριγμάτων και τίθεται ή δομή της προσωπικότητος του παιδιού. Έχει αποδειχθή ότι κατά την νηπιακή περίοδο κυφορούνται και αναπτύσσονται οι περισσότερες νευρώσεις, από τις ήπιότερες μορφές (άνορεξία, πείσμα, άπηνία, άγωνία) μέχρι τις σοβαρότερες τοιαύτες, δηλ. την ενούρησι και την επιθετικότητα. Από την καλή ή κακή ανατροφή του παιδιού κατά την πρώτη κυρίως παιδική ηλικία εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό το μέλλον του παιδιού. Γι' αυτό, ή παραμέλησις και ή αδιαφορία για την ηλικία αυτή είναι εγκληματική. Με αυτό δεν θέλομε να αψηφήσμε ή να υποτιμήσωμε την σημασία και ιδιαιτεριότητα που έχουν όλες οι μετέπειτα κατακτήσεις στην ζωή του ανθρώπου. Η επιτυχία και ή εδνυχία του ατόμου στην ζωή του είναι μιὰ προοδευτική κατάκτησις που επιτυγχάνεται με τὸν διαρκή άγώνα στον στίβο της ζωής, και σε όλα γενικά τα πεδία: το πνευματικό, το σωματικό, το συναισθηματικό, το κοινωνικό, το οικονομικό. Ο άγώνας της ζωής συνεχίζεται σε όλη την ζωή του ατόμου, χωρίς τελειωμό, και δεν κερδίζεται έφ' άπαξ, αλλά με την συνεχή πάλη και την επιστροφή στον όλον των ψυχοσωματικών μας δυνάμεων. Όστόσο, μιὰ φροντισμένη και εδνυχισμένη παιδική ηλικία είναι ένα καλό ξεκίνημα στη ζωή και αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεσι για την προσωπική αὐτονομία του ατόμου.

Η παιδαγωγική σημασία της προσχολικής άγωγής είναι τεράστια και έχει σήμερα άναγνωρισθή από την οικογένεια, την κοινωνία και το κράτος. Η προσχολική άγωγή, δηλ. ο θεσμός του νηπιαγωγείου θεωρείται πλέον άναγκαίος και από βιολογικής και από ψυχολογικής απόψεως.

Τò νηπιαγωγείο αποτελεί βασικό μέρος του ὅλου εκπαιδευτικού συστήματος. Η ίδρυσίς με-

γάλου αριθμού νηπιαγωγείων που παρατηρείται σε προηγμένες χώρες, όπως ή Μ. Βρετανία, ή 'Ελβετία, το Βέλγιο, ή 'Ολλανδία, ή Σουηδία, οι 'Ηνωμένες Πολιτείες της 'Αμερικής κ. ά., δεν οφείλεται άπλως στην μεταβολή που έχει σήμερα υποστή ή χαρακτηρισμός της οικογένειας, στην άνάγκη δηλαδή της μητέρας να εργάζεται έξω από το σπίτι, ούτε προορίζεται αποκλειστικά για τα παιδιά των εργαζομένων μητέρων. Οφείλεται κυρίως στην επιθυμία και την θέλησι της κοινωνίας και της πολιτείας να δώσει στο παιδί την ευκαιρία για ένα καλύτερο ξεκίνημα στην ζωή του· οφείλεται στην πίστι και στην εφαρμογή των πορισμάτων των μεγάλων ψυχολογικών που διατείνονται ότι πολλά από τα συμπερίγματα που υπάρχουν στους ενήλικους έχουν τις ρίζες των στην παιδική τους ηλικία και ότι θα ήμπορούσαν να είχαν προληφθή με την κατάλληλη άγωγή στα πρώτα παιδικά τους χρόνια· οφείλεται άκόμη στην συνηγορία των παιδαγωγών, που τονίζουν την μεγάλη σπουδαιότητα που έχει το περιβάλλον κατά τα πρώτα έτη του βίου στην σωματική και ψυχική υγεία του παιδιού.

Η σημερινή μάλιστα χαλάρωσις της οικογενείας και ή νέα διαμόρφωσις της κοινωνίας καθιστά τον θεσμό του νηπιαγωγείου άπαραίτητο για ό λ α τὰ νήπια. Τα τελευταία χρόνια, ο οικογενειακός βίος άλλαξε τόσο πολύ, ώστε να είναι σχεδόν αδύνατον να ικανοποιηθούν οι απαιτήσεις του νηπίου για μιὰ δυνατή και άρμονική άγωγή του μέσα στην οικογένεια. Στις πτωχές οικογένειες, ο πατέρας και ή μητέρα, με την σκληρή καθημερινή βιοπάλη τους, τις οικονομικές τους στενοχώριες και τις δύσκολες συνθήκες ζωής, δεν έχουν ούτε τα μέσα, ούτε την διάθεσι ν' ασχοληθούν με την επιμελημένη άγωγή του παιδιού. Άλλά και στις ανώτερες κοινωνικές τάξεις, όπου υπάρχει οικονομική εδρωστία, ο μὲν πατέρας (είτε γιατρός ή δικηγόρος, είτε επιχειρηματίας ή ανώτερος υπάλληλος είναι) είναι ολοκληρωτικά σχεδόν απορροφημένος με το επάγγελμά του, ή δε μητέρα με την εκπλήρωσι των πολλών κοινωνικών της υποχρεώσεων. Έτσι κανείς των δεν έχει τον καιρό να ασχοληθή σοβαρά με την όρθή άγωγή του παιδιού, την ανατροφή του όποιου εμπιστεύονται στα χέρια της ύπηρετίας και μιὰς παιδαγωγού της καλής ώρας. Γενικά, ο συμβατικός τρόπος ζωής των μελών της σημερινής οικογενείας άμβλυναν το αίσθημα της εδνότητος των γονέων και των μεγαλύτερων αδελφών απέναντι του παιδιού. Οι σημερινοί γονείς, όλων των κοι-

νωνικών τάξεων, αλλά κυρίως της «άνωτερας» λεγομένης τάξεως, έπαιναν να βλέπουν σάν ύψηλή και ιερή αποστολή τους τόν ρόλο τους στην ανατροφή των παιδιών τους. Τις υποχρεώσεις των απέναντι των παιδιών τους τις βλέπουν με διαφορετικό πρίσμα από ό,τι οι γονείς περασμένων εποχών. Έξ άλλου, ό σημερινός νευρικός βίος, τó κράτος της ύλης και τού τεχνικού πολιτισμού διετάραξαν τó νευρικό μας σύστημα και έδημιούργησαν ένα ευνοϊκό κλίμα για την ανάπτυξη νευροψυχικών νόσων και σέ ένηλικους και σέ παιδιά. Η ανάπτυξη της άστυφιλίας, ή βιομηχανοποίησης της ζωής, ή κακή συνήθεια της μονοτεχνίας, ή όλιγομελής οικογένεια με τόν έλεγχο των γεννήσεων και ή διαβίωση των τυχόν εξαδέλφων ή συγγενών σέ μακρινά προσάστεια ή μακρινές αποστάσεις, άπεμόνωσε τά νήπια μέσα στά στενά διαμερίσματα των πολυκατοικιών, με άποτέλεσμα τήν άστροφία τού κοινωνικού των συναισθήματος και τήν συναισθηματική μοναξιά.

Όλα γενικά τά παιδιά της προσχολικής ηλικίας, άκόμη και εκείνα πού ή μητέρα τους έχει τόν χρόνο και τήν διάθεση νά ασχοληθί με τήν ανατροφή τους, έχουν νά κερδίσουν πολλά από τις ευεργετικές επιδράσεις τού νηπιαγωγείου και επιβάλλεται νά φοιτούν σέ αυτό. Ίδιαιτέρως όμως ή φρόντις στό νηπιαγωγείο συνιστάται στίς έξής περιπτώσεις:

1) Όταν ή μητέρα εργάζεται έξω από τó σπίτι.

2) Όταν ή μητέρα είναι άρρωστη, με κλονισμένη ύγεια ή νευρική.

3) Όταν τó παιδί είναι όρφανό από τόν ένα ή άμφοτέρους τούς γονείς του.

4) Όταν τó παιδί ζή σέ μεγάλη μοναξιά ή είναι μοναχοπαιδί.

5) Όταν τó παιδί είναι πολύ άτακτο, τυραννικό και παρουσιάζει δυσκολίες προσαρμογής.

Θά πρέπει όμως νά έχωμε υπ' όψιν πώς ή πάροχον ώριμμένα παιδιά δειλά, με συναισθημα άνασφάλειας ή πολύ ευαίσθητα, πού είναι δύσκολο νά απομακρυνθούν από τούς γονείς των. Σέ μιá τέτοια περίπτωση όρθόν είναι νά προηγουύνται μιá - δυό έπισκέψεις τού παιδιού μαζί με τήν μητέρα του, νά άναζητάται και έξασφαλίζεται ή συμφοίτησις τού νηπίου με άλλα νήπια πού είναι συγγενείς, φίλοι ή γνωστοί του από πρίν, νά συνοδεύεται για ένα διάστημα από έναν μεγαλύτερο άδελφό ή άδελφή και από τήν ίδια τήν μητέρα του και νά παραμένουν κοντά στό νήπιο ή σέ μιá διπλανή αίθουσα, νά περιορίζεται ό χρόνος της παραμονής τού νηπίου στό νηπιαγωγείο τις πρώτες ημέρες ή εβδομάδες, μέχρις ότου τó παιδί παύση νά αισθάνεται τήν παρουσία των δικών του και επέλθη ή όμαλή προσαρμογή στό νέο περιβάλλον.

Τό νηπιαγωγείο πρέπει νά τονισθί ότι δέν έχει ως σκοπό νά προετοιμάση τó παιδί για τó Δημοτικό Σχολείο. Άτυχώς όμως στά περισσότερα νηπιαγωγεία μας τά νήπια είναι καθηλωμένα στά θανάτια ή τά καθίσματα τους και διδάσκονται συστηματικά Άνάγνωσι, Γραφή, Αριθμητική και γενικά τά μαθήματα και τήν ύλη

της Α' τάξεως τού δημοτικού σχολείου. Άντί δηλαδή τó παιδί, κάτω από τήν επιτήρησι, τήν καθοδήγησι, τήν βοήθεια και προπαγάνδα τήν προνοητικότητα της Νηπιαγωγού, νά είναι έλεύθερο, νά ζή και κινηται άνάμεσα στόν παιδόκοσμο, άναπτύσσοντας έτσι τις ψυχοσωματικές του δυνάμεις με βάση τις άτομικές του διαφορές, καταβάλλεται δυστυχώς συστηματική προσπάθεια νά άποκτήσουν πολλές γνώσεις, με κυριώτερη μέθοδο τήν λογοκοπία.

Τό σύγχρονο Νηπιαγωγείο, όπως διαμορφώθηκε από τήν διασταύρωσι των ιδεών των FROBEL, MONTESSORI, DECROLY, CLAPAREDE και άλλων, έχει ως άρχή νά σέβεται τήν προσωπικότητα τού νηπίου και νά ικανοποιή τις φυσικές και ψυχικές του άνάγκες, νά σέβεται τις άτομικές του διαφορές, νά μη περιορίζει τήν έλευθερία του νά καλλιεργή τόν αυτοέλεγχο και τήν αυτοπειθαρχία και όχι τήν έξωτερική πειθαρχία.

Στό καλό νηπιαγωγείο όλες οι δραστηριότητες, όλες οι ένασχολήσεις άνάπαιλες ρυθμίζονται με τήν έξής βασική άρχή: νά βοηθούν στήν εξέλιξη των ικανοτήτων τού παιδιού, χωρίς κόπωση, χωρίς καταναγκασμό, χωρίς κατάχρηση, στήν έφαρμογή, γιατί, μόνον έτσι τó παιδί θά αισθάνεται χαρά στήν εργασία του και δέ θά τή βλέπη σάν άγγαραία. Ό επιδιώξιμος σκοπός θά είναι, ύπολογίζοντας τις διαφορετικές ιδιοσυγκρασίες, τήν πρόωση ανάπτυξης τού ένός, τή βραδύτητα τού άλλου, ν' άγαπήσουν όλα τά παιδιά τήν εργασία, τά παιχνίδια, τις ποικίλες ένασχολήσεις τους(1).

Στό Νηπιαγωγείο ή κυριώτερη παιδική δραστηριότης είναι τó παιχνίδι, με συνδυασμό τó τραγούδι, τήν μουσική και τις ρυθμικές κινήσεις. Εκεί τά νήπια άσχοούνται στό βάδισμα, τó τρέξιμο, τó πήδημα και τήν ισορροπία και γυμνάζονται στίς κούνιες, στίς σκάλες και τά άλλα όργανα γυμναστικής. Άσχολούνται με τήν καλλιέργεια τού σχολικού κήπου και περιποιούνται φυτά και μικρά ζώα (κουνέλια, περιστέρια, κόττες κ.λ.π.). Άσχολούνται άκόμη με ίχνογραφία, ζωγραφική, εργασίες με πηλό και πλαστίλινη, με χαρτοκολλητική και διάφορες άλλες χειροτεχνικές δραστηριότητες. Με τις έλεύθερες άνακοινώσεις, τις λεκτικές άσκήσεις, τις διηγήσεις παραμυθιών και παιδικών ιστοριών προάγεται και καλλιεργείται ή γλωσσική τους ικανότης. Άσχοούνται στήν τάξη, τήν καθαριότητα και στούς καλούς τρόπους συμπεριφοράς. Γενικά, τó περιβάλλον τού καλού νηπιαγωγείου παρέχει στά νήπια έρεθίσματα στήν αισθητικότητα και τήν περιέργειά τους, άφθονες ευκαιρίες για αυτοέκφρασι, για άσκησι στόν τρόπο έκτελέσεως πολλών έργασιών, για δημιουργική ένεργητικότητα, για άπόκτησι καλών συνήθειών, για άσκησι και έθισμό στήν όμαδική ζωή, στήν άρμονική συμβίωσι τους, πού άποτελεί τήν βάση τού ανθρώπινου βίου. Και όλα αυτά μέσα σέ μιá άτμόσφαιρα πού βασιλεύει ή χαρά, τó γέλιο, τó παιχνίδι, ή δημιουργία και ή πειθαρχημένη έλευθερία.

(Συνεχίζεται)

Τό παιδί επιδιώκει τή χαρά!

Υπό ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΜΙΧΑΛΗ

Άποτελεί άξίωμα της ζωής ότι κάθε άτομο, άκόμη και τά άλογα ζώα, επιδιώκει τήν εύτυχία του.

Άλλά άπαραίτητος όρος της εύτυχίας είναι ή εύχαρίστησι, ή χαρά, τó ευχάριστο συναισθημα. Και αντίστροφως. Κάθε πλάσμα επιδιώκει νά άποφύγει τή λύπη, τή στενοχώρια, τόν πόνο, τó δυσάρεστο συναισθημα.

Τό παιδί γεννιέται πολύ ευαίσθητο. Κλαίει με τó παραμικρό. Άν τó στρώμα του ή τó ρούχο του είναι λίγο άνώμαλο ή σκληρό, φωνάζει και κλαίει. Άποφεύγει τόν πόνο και άγαπάει τήν άνεσι και τήν εύχαρίστησι. Άπεχθάνεται τά πικρά, τά φτύνει. Όταν τού άρέσει κάτι τó τρώει λάιμαργα, όταν δέν τού άρέσει βρίζει χίλιους τρόπους νά τó άποφύγει. Έν τούτοις τά βάζει όλα στό στόμα του μάλλον από περιέργεια νά τά δοκιμάσει. Γι' αυτό βάζει και αντικείμενα χωρίς γεύσι, πέτρες, χαρτιά, χρώματα, καρφίτσες, βρώμικα νερά. Τό διακρίνει μιá απληστία για γεύσι, για κατάκτησι τού κόσμου.

Πολλές μητέρες στενοχωρούνται όταν βλέπουν ότι τά παιδιά τους λερώνονται, γιατί νομίζουν ότι θά βαθμολογήσουν οι άλλοι άσχημα τή νοικοκυρωσύνη τους. Τό παιδί ενεργεί σάν παιδί, χωρίς νά τó ενδιαφέρει τί θά πουν οι άλλοι. Η αντίληψη της καλής συμπεριφοράς είναι μακριά και ξένη γι' αυτό.

Επίσης έχει παρατηρηθί ότι τó παιδί χαίρει πολύ από τήν παρουσία άγαπητών του προσώπων. Θέλει νά είναι κι άλλα φιλικά πρόσωπα κοντά του. Τοναντίον ή έρημιά, ή απομόνωση τó στενοχωρούν και καταφεύγει σέ ζωηρά κλάματα, συχνά δέ και στήν ούρησι! Νομίζει ότι όλοι τó εγκατάλειψαν σ' αυτόν τόν κόσμο. Η συντροφιά λοιπόν τού είναι άπαραίτητη. Άπόδειξι τούτόν είναι ότι μόλις βλέπει τή μητέρα του άμέσως ήσυχάζει ικανοποιημένο και γελάει. Καλό είναι τó βοάδι ώσπου νά κοιμηθί νά τού δίνουμε μιá κοίτλα νά παίξει λίγο ώσπου νά νυστάξει, γιατί νομίζει ότι και ή κοίτλα τού κρατάει συντροφιά.

Άναζητώντας εύχαρίστησι, τó παιδί αρχίζει από τόν 18ον μήνα νά παίζει. Πρίν δέν δείχνει κανένα ενδιαφέρον για παιχνίδια γιατί τó παιγνίδι άπαιτεί προσοχή και δημιουργική φαντασία πού τó παιδί της ηλικίας αυτής δέν διαθέτει. Μετά τó 18ο μήνα δείχνει χαρά νά άσχολείται με μικρά αντικείμενα νά τά σωριάζει, νά τά βάζει σέ σειρά. Λίγο άργότερα τού άρέσει νά βάζει τó ένα μέσα στό άλλο νά τά γκαρμίζει, νά τά χτυπάει με σφυρί, νά τά σπάει.

Τό παιγνίδι τού μικρού παιδιού δέν όφείλεται σέ διοχέτευσι, σέ διέξοδο ζωτικότητας, αλλά σέ ζωτικότητα των άισθήσεων. Δηλ. τó παιδί παίζοντας θέλει νά βλέπει, νά άκούει, νά έγγγίζει,

νά γεύεται στό στόμα, νά κινείται, νά κάνει θόρυβο. Τού άρέσουν τά πολύχρωμα και τά θορυβώδη πράγματα. Τό νερό τού κάνει μεγάλη έντύπωσι.

Τό σκορπάει και τó χύνει, τó μεταγγίζει από ένα δοχείο σ' άλλο. Άργότερα τó εύχαριστεί ό άμμος. Μ' αυτόν κάνει χίλια δυό παιχνίδια. Χώνεται μέσα, μπήχνει ξυλαράκια, πέτρες, πηδάει και τόν σκορπάει και τότε μιá μητέρα πού δέν ξέρει από παιδική ψυχή θυμώνει, φωνάζει και τó δένει γιατί λερώθηκε.

Στά τρία του χρόνια, όταν γεννιέται τó ένστικτο της ιδιοκτησίας άρέσκεται στά παιγνίδια κατασκευής σπιτιών. Χτίζει δικό του σπίτι κάτω από τó τραπέζι ή σέ μιá γωνιά τού σπιτιού. Άπό τά πέντε χρόνια αρχίζουν τά πραγματικά παιγνίδια των κατασκευών. Η παιδική φαντασία γίνεται πολύ δημιουργική. Τό παιδί τώρα κατανοεί τó τί φτιάχνει. Τού δίνει κάποια συνολική σκοπιμότητα. Άγόρια και κορίτσια φανερώνουν τις ξεχωριστές κλίσεις τους. Τά κορίτσια φτιάχνουν σπίνια με ντυλάκι με πιατοθήκη. Τά άγόρια χτίζουν γκαράζια, υπόστεγα για άεροπλάνα, μύλους, αυτοκίνητα.

Αυτή ή άκούραστη δραστηριότητα άναπτύσσει τή φαντασία, τούς μύς, τήν προσοχή, τήν έφευρετικότητα, τήν ικανότητα προσαρμογής, τήν τάξη.

Τό παιδί στήν ηλικία αυτή παίζει από εύχαρίστησι.

Δίνει ψυχή στά άψυχα και στά ζώα. Αισθάνεται αυτοϊκανοποίησι για τις επιτυχίες του. Η χαρά ζωγραφίζεται στά πρόσωπά τους όταν τó κορίτσι μιλάει ή χτενίζει τήν κοίτλα της, ή όταν τó άγόρι παίζει πόλεμο ή καθαλίζει άλογο στίς κούνιες.

Με τó παιγνίδι θεραπεύεται τó αίσθημα κατωτερότητας για τó όποιο θά γίνει λόγος στό επόμενον κεφάλαιο, εξαφανίζονται συναισθηματικές συγκρούσεις μεταξύ πατέρα και γυναιών ή μητέρας και κόρης.

Στό παιγνίδι τó παιδί ενεργεί ως έλεύθερος και άνεξάρτητος πολίτης χωρίς τήν επέμβασι των μεγάλων.

Επομένως ικανοποιεί τή χαρά του, και αισθάνεται τόν έαυτό του εύτυχισμένο, ενώ μέσα στό σπίτι βόσκεται κάτω από τις διαταγές των μεγάλων. Αυτό τού λένε πότε νά μιλήσει, πού νά καθίσει, πόσο θά φάει. Τό ότι μπορεί νά κάμει ένα πλήθος έργων δικών του, νά νικήσει δυσκολίες, τονώνει τó θάρρος του άποχτάει συνείδησι ότι κατέχει τήν ικανότητα νά πετυχαίνει σέ διάφορες έπιχειρήσεις, πράγμα πού είναι ευεργετικό για τή γενική του πνευματική εξέλιξι. Πολλά παιδιά μέτρια στά μαθήματα άποδείχνονται πρωταγωνιστές στά παιγνίδια, γιατί

τὸ παιδί στὸ παιγνίδι βρίσκει τὴν εὐκαιρία νὰ ἀποδείξει ὅτι ἔχει ἱκανότητες καὶ ἀξίζει νὰ τὸν ἐκτιμῶν γιὰ κατὰ.

Ἀκόμα τὸ παιγνίδι εἶναι ἄριστο μέσο γιὰ νὰ διαγνωσθοῦν οἱ ἔμφυτες κλίσεις, οἱ προτιμήσεις, ὁ χαρακτήρας καὶ τὸ πνευματικὸ ἐπίπεδο τοῦ παιδιοῦ. Χρειάζεται, φυσικὰ, κάποια παρατηρητική ἱκανότητα νὰ διαγνωσθοῦν καὶ νὰ βαθμολογηθοῦν οἱ αὐθόρμητες ἐκδηλώσεις τοῦ παιδιοῦ σὲ ἀπασχολήσεις του.

Ἀλλὰ γιὰ τὸ παιγνίδι θὰ γίνει λόγος καὶ σὲ ἰδιαίτερο κεφάλαιο.

Μιὰ ἄλλη εὐχαρίστησι τοῦ παιδιοῦ εἶναι οἱ εἰκόνες. Αὐτὲς αἰχμαλωτίζουν τὴν προσοχή του.

Ἄς μὴν ξέροι νὰ διαβάσει, βρίσκει εὐχαρίστησι νὰ τὶς κοιτάζει. Ὅταν πάρει βιβλίο γυρίζει γρήγορα τὰ φύλλα του καὶ μεῖς νομίζουμε ὅτι δὲν εἶδε τίποτε. Ἀλλὰ τὸ μυαλό του ἔχει ζωηρὴ εὐαισθησία καὶ θέλει νὰ τοῦ ἐξηγοῦν τί δείχνουν οἱ εἰκόνες. Εἶναι ἀγόταγο. Ὅταν τελειώσει ἓνα βιβλίο τρέχει νὰ βρεῖ ἄλλο καὶ μετὰ ἀπὸ μερικὲς μέρες τὰ ξαναπαίρνει καὶ ἐπαναλαμβάνει μόνος του ὅ,τι τοῦ εἶπε ὁ μεγάλος. Κι ὅταν θὰ μάθει νὰ διαβάσει θὰ προτιμᾷ τὰ βιβλία μὲ εἰκόνες. Αὐτὸ ἀποδεικνύεται καὶ ἀπὸ τὴν προτίμησι πὺν ἔχουν πρὸς τὰ εἰκονογραφημένα βιβλία, ὅπως εἶναι τὰ «Κλασσικὰ εἰκονογραφημένα».

Τὸ ἴδιο συμβαίνει ἀργότερα καὶ μὲ τὶς ἱστορίες.

Κι' ἐδῶ ἀποδείχεται λαίμαργο. Κάθεται ἀκίνητο στὴν ὑπόθεσι ὅτι θὰ ἀκούσει κάποια ἱστορία. Οἱ ἱστορίες μὲ ἡθικοπλαστικὸ περιεχόμενο, ὅπως π.χ. τί ἔπαθε ἓνα λαίμαργο ἢ ἓνα ἀνυπάκουο κουνελάκι, ἔχουν ἄμεσο μορφωτικὸ ἀποτέλεσμα μεγαλύτερο ἀπὸ τὶς ἐπίμονες ἡθικὲς συμβουλὲς ἢ ἀπαγορεύσεις πὺν γιὰ τὸ παιδί εἶναι ἀκατανόητες ἐννοιες.

Ἡ διήγησι μιᾶς ἱστορίας εἶναι γιὰ τὸ παιδί τῶν 5 μέχρι 8 ἐτῶν μιὰ συγκεκριμένη, μιὰ πραγματικὴ ζωὴ πὺν τὴν κατανοεῖ καὶ τὴν πιστεύει. Καὶ τὸ τελευταῖο πὺν φέρνει στὸ παιδί μεγάλη εὐχαρίστησι εἶναι ἢ μουσική, ἰδίως τὸ τραγούδι.

Εἶναι πολὺ εὐαίσθητο στὸ ρυθμό, ἰδίως στὴν ὁμοιοκαταληξία, σὲς ἐπαναλήψεις του. Τὰ κορίτσια εἶναι πὺν εὐαίσθητα ἀπὸ τὰ ἀγόρια.

Ὡς συμπέρασμα θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε ὅτι ἢ χαρὰ καὶ τὸ γέλιο εἶναι ἢ πνευματικὴ τροφή τοῦ παιδιοῦ. Ἀγάπη - χαρὰ καὶ γέλιο εἶναι τὰ θεμέλια γιὰ ὁμαλὴ ψυχικὴ ἐξέλιξι.

Μέσα δημιουργίας ἐνὸς εὐχάριστου, ἐνὸς γελαστοῦ παιδιοῦ περιβάλλοντος εἶναι τὸ παιγνίδι, οἱ εἰκόνες, ὡραῖες μορφωτικὲς ἱστορίες καὶ τὸ τραγούδι.

Ἐνα παιδάκι πὺν ἔζησε κάτω ἀπὸ τέτοιες εὐχάριστες συνθήκες στὰ πρῶτα παιδικὰ του χρόνια θὰ σχηματίσει ἐννοϊκή, αἰσιδόξη, χαρούμενη ἀντίληψι περὶ ζωῆς.

Ἡ δημιουργία μιᾶς τέτοιας ἀτμόσφαιρας μέσα στὸ σπίτι ἀποτελεῖ καθήκον τῶν γονέων. Μπροστὰ στὰ παιδιά νὰ κρύβουμε τὴ στενοχώρια μας, πάντοτε γελαστοί, ποτὲ σκυθρωποί, μακριὰ οἱ συζυγικοὶ διαπληκτισμοὶ μπροστὰ τους γιὰ τὸς δημιουργοὺν ψυχικὲς ταραχές, συναισθηματικὲς συγκρούσεις, χάνουμε τὴν ἀγάπη τους, τὴν ἐκτίμησί τους ἐδῶ τὸ παιδί πρέπει νὰ μᾶς ἔχει γιὰ πρότυπο τελείων ἀνθρώπων γιὰ μίμησι.

Ἡ ἀτμόσφαιρα χαρᾶς εἶναι ἐπίσης ἀπαραίτητος ὁρος καὶ ἐπιβεβλημένη ἀνάγκη νὰ δημιουργηθῇ καὶ στὴν αἰθουσα διδασκαλίας.

Ὁ δάσκαλος, μπαίνοντας στὴν τάξι, πρέπει νὰ ἀποδιώχνει «πᾶσαν τὴν βιωτικὴν μέριμναν» διότι θὰ μπεῖ στὴν μυσταγωγία τῆς διαπαιδαγωγήσεως τῆς νέας γενεᾶς, πὺν τοῦ ἐμπιστεῖται ἢ πατρίδα, νὰ παίρνει ὁμι γελαστή, ἐδιδάσθη, ποτὲ σκυθρωπὸς, κατσούφης, νευριασμένος.

Ἡ εὐθυμία τοῦ δασκάλου θὰ προκαλέσει ἐχάριστα συναισθήματα στὰ παιδιά, θὰ τὰ προδιαθέτει εὐνοϊκὰ γιὰ τὴν ἀφομοίωση τῆς μορφωτικῆς ὕλης πὺν θὰ διδαχθῇ σὲ λίγο.

Ἀντιθέτως, ὅταν ὁ δάσκαλος μπεῖ στὴν τάξι νευριασμένος καὶ κατηφής, θὰ σκορπίσει στενόχωρα συναισθήματα στὰ παιδιά, πὺν διερωτῶνται «τί ἔπαθε ὁ Κύριός μας σήμερα».

Ἀλλὰ καὶ τὸ τέλος τῆς σχολικῆς ἐργασίας νὰ κλείει μὲ χαρὲς, γιὰ τὸ διάστημα τῶν μαθημάτων κάποιος μαθητῆς θὰ δυσχερεστήθηκε εἴτε διότι δὲν ἀπέδωσε καλὰ τὸ μάθημα εἴτε γιὰ τὸ ὑπέπεσε σὲ παρόπτημα διαγωγῆς.

Μὲ τὸ τραγούδι πὺν πρέπει νὰ εἶναι καθημερινό, ἔστω καὶ λίγο, ἐπέρχεται ἢ συμπιλίωση μὲ τὸ δάσκαλο, ἢ ἀπόσβεσι τῶν δυσχερεστων ἐντυπώσεων, ἢ ἀποκατάστασι τῆς ἡρεμίας στὴν παιδικὴ ψυχῇ.

Ἰδιαίτερος σήμερα στὰ παιδιά τῶν μεταπολεμικῶν χρόνων πὺν διακρίνονται γιὰ ψυχονευρωτικὲς διαταραχὲς ἐπιβάλλεται ἀκόμα περισσότερο ἢ χαρούμενη ζωὴ, ὥστε τὸ παιδί νὰ αἰσθάνεται ὅτι βρίσκειται καὶ ὅτι ἐργάζεται μέσα σὲ φιλικὸ περιβάλλον, ὁπότε ἀποδίδει καλύτερα καὶ δὲν ἔχει τὴν ἐντύπωσι ὅτι ἐργάζεται σὲ καταναγκαστικὰ ἔργα, μέσα σὲ σκυθρωπὴ καὶ ἀποπνευκτικὴ ἀτμόσφαιρα. Καμμία εὐκαιρία δὲν πρέπει νὰ παραλείπεται νὰ ψυχαγωγοῦνται τὰ παιδιά μὲ ἀστεῖα, μὲ δημοφῆς ἱστορίες, κυρίως δὲ μὲ τὴ μουσικὴ καὶ τὴ γυμναστικὴ.

Ὅλα αὐτὰ διώχνουν τὴν κούρασι, τὴν ἀνία τοῦ μαθητοῦ καὶ τὸν τραβᾶνε πὺν πολλὸ στὸ σχολεῖο καὶ συνεπῶς πρὸς τὰ γράμματα καὶ τὴ μελέτη.

Ἐνα ἀμερικανικὸ γνωμικὸ λέγει:

«Σταμάτα νὰ στενοχωρεῖσαι γιὰ ν' ἀρχίσεις νὰ ζεῖς».

Κ. ΜΙΧΑΛΗΣ

ΧΑΡΗ ΠΑΤΣΗ

(Α' Χρυσὸ Μετάλλιο Παιδείας)

ΜΕΓΑΛΗ ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑ ΤΩΝ ΝΕΩΝ

Ἐολόκληρο τὸ ἔργο ἀνατυπώθηκε καὶ κυκλοφορεῖ:

Σὲ ὁλόκληρες ἐτοιμοπαράδοτες χρυσόδετες σειρές:

1. ΜΕ ΕΥΚΟΛΙΕΣ ΠΛΗΡΩΜΗΣ: Δραχ. 3.360 (Μικρὴ προκαταβολὴ καὶ τὸ ὑπόλοιπον μὲ πολλὲς ἄτοκες μηνιαῖες δόσεις).
2. ΜΕΤΡΗΤΟΙΣ: Μόνον δραχ. 2.500.

Πληροφορίες καὶ Ἐγγραφές

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΙΚΩΝ ΕΚΔΟΣΕΩΝ

Πανεπιστημίου 64 — Τηλ. 630-831

Μὲ ἓνα τηλεφώνημά σας σᾶς παραδίδουμε ἀμέσως στὸ σπίτι σας ὁλόκληρη τὴ σειρά τῆς Μ.Ε.Ν. χωρὶς καμμιά ἄλλη ἐπιβάρυνση.

ΚΑΙ ἘΝΑ ΚΑΤΑΠΛΗΚΤΙΚΟΝ ΔΩΡΟΝ:

Ὅσοι ἀγοράζουν τὸ ἔργον δικαιοῦνται νὰ παραλάβουν ΕΝΤΕΛΩΣ ΔΩΡΕΑΝ καὶ τὴν 8τομον:

«ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΘΝΟΥΣ» τοῦ Κ. ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΟΥ (8η νεωτάτη ἐκδοσις)

Θὰ καταβάλετε μόνον τὴν ἀξίαν τῆς βιβλιοδεσίας, ἢτοι δραχ. 50 κατὰ τόμον



ΝΕΟ ΣΧΟΛΕΙΟ

Η ΜΕΓΑΛΗ ΠΡΟΣΦΟΡΑ ΤΟΥ ΧΑΡΗ ΠΑΤΣΗ

Στά Έλληνικά Γράμματα και στην Έλληνική Παιδεία

“ΝΕΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑ,,

Ολόκληρη ή πνευματική ήγεσία της χώρας μας σε μία πανεθνική σταυροφορία εκλαΐκεύει και προσφέρει, μέσα από τις 20.000 σελίδες των 24 τόμων της Ν.Ε.Ε., τόν απέραντο θησαυρό των γνώσεων και της σοφίας 5.000 χρόνων πολιτισμού, για την άνοδο του πνευματικού επιπέδου του Έλληνικού Λαού.

ΑΝΩΤΑΤΟΝ ΕΠΙΤΕΛΕΙΟΝ

Έκδόσεως - Έποπτείας και Κατευθύνσεως της Ν.Ε.Ε.

Γενική Διεύθυνση — Σύνταξη — Οργάνωση

ΧΑΡΗΣ Σ. ΠΑΤΣΗΣ

Ίδρυτής — Διότης του «Όργανισμού Έγκυκλοπαιδικών Έκδόσεων»
Α΄ Χρυσούν Μετάλλιον Παιδείας

Πρόεδρος

ΙΩΑΝΝΗΣ ΘΕΟΔΩΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ

Άκαδημαϊκός - Καθηγητής της Αρχαίας Έλλ. Φιλοσοφίας
Πανεπιστημίου Αθηνών—Υπουργός Παιδείας

Έπί των Δημοσίων Σχέσεων

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΣ

Άντιναύαρχος - έπίτ. Αρχηγός του Στόλου,
τ. Αρχηγός του Γ.Ε.Ν.

Γραμματεὺς Συντάξεως

ΜΙΧΑΗΛ ΠΕΡΑΝΘΗΣ

Συγγραφεὺς - Δημοσιογράφος

Γιά πρώτη φορά στη δημοτική γλώσσα

- 24 μεγάλοι και όγκώδεις τόμοι που τους αποτελούν
- 20.000 σελίδες, με
- 15.000 εικόνες, χάρτες, σχέδια και έγρωμα hors texte
- 10.000 Έλληνες και ξένοι επιστήμονες συνεργάζονται στη σύνταξη και έκδοση της Ν.Ε.Ε.

ΤΟ ΕΡΓΟΝ ΚΥΚΛΟΦΟΡΕΙ

- Σε έβδομαδιαία τεύχη των 6 δρχ. (μονά - διπλά - πολλαπλά) για να το αποκτήσει ολόκληρος ο Έλληνικός λαός.
- Όλόκληρο το έργο θα παραδοθή στο αναγνωστικό κοινό άνυπερθέτως μέχρι το Δεκέμβριο του 1969 (σε 3 χρόνια).
- Φίλοι εκπαιδευτικοί: Σας δίδετε ή μοναδική ευκαιρία να αποκτήσετε σείς και οί μαθητές σας τη Ν.Ε.Ε.
- Συστήστε την παντού, στους γονείς, στους γνωστούς και φίλους σας